

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lucie Paurová

Vše pro bratry. Historie rodinného života v 19. století na
příkladě rodiny Lamblových.

Everything for brothers. History of family life in 19th
century in example of Lamb's family.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Lucie Paurová

V Praze dne 30. července 2012.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc. za vedení diplomové práce, za její obětavost, cenné rady a za veškerý čas, který mi i během studia věnovala. Dále děkuji i pracovníkům Literárního archivu Památníku národního písemnictví.

Abstrakt

Rodina Lamblových patřila k předním intelektuálním rodinám v Čechách v druhé polovině 19. století. František Sudimír se stal významným hospodářským úředníkem, Karel Milan uznávaným hospodářským pedagogem, Vilém Dušan proslaveným lékařem a Jan Baptista zemědělským odborníkem a organizátorem hospodářského školství. Dospělosti se dožilo osm sourozenců Lamblových, čtyři sestry (Marie, Barbora, Eliška, Anna) a čtyři bratři. Všichni bratři založili vlastní rodiny, ze sester se vdala jen nejmladší Anna.

Bratři i sestry Lamblovi se angažovali v českém vlasteneckém životě (např. Vilém Dušan byl v roce 1848 politicky aktivní, dopisoval si mj. s Karlem Havlíčkem), sestry pak hlavně v ženském hnutí. Všichni dohromady tvořili po sedmdesát let kompaktní celek. Udržovali vřelé rodinné vztahy a podporovali se. Ani v dospělém věku neztráceli kontakt, sestry svým svobodným či ovdovělým bratrům vedly domácnosti a o bratry se obětavě staraly v místech jejich působení.

Tato diplomová práce se mapuje sourozenecké strategie a vytváří obraz konkrétního rodinného života na základě pozůstalostí z Literárního archivu Památníku národního písemnictví, přičemž pro tuto práci byla nejpodstatnější rodinná korespondence, dále deníky, zápisníky a vzpomínky. Cílem je také ukázat, jak významnou úlohu má soukromá korespondence a obecně pak egodokumenty při výzkumu středostavovského života v minulosti a zároveň na konkrétním příkladě prohloubit současné výzkumy o dějinách žen, dějinách dětství, výchovy dívek pro praktický život a přispět i k výzkumu dějin každodennosti.

Klíčová slova:

František Sudimír Lambl, Karel Milan Lambl, Vilém Dušan Lambl, Jan Baptista Lambl, Anna Cardová-Lamblová, Eliška Lamblová, Barbora Lamblová, Marie Lamblová, 19. století, vlastenectví, každodennost, rodinný život, sourozenecké vztahy, česká společnost, korespondence, egodokumenty.

Abstract

The Lambl's family was a part of the famous intellectual family in Bohemia in the second half of the 19th century. The Lambl's brothers were respected experts in their profession. František Sudimír became a highly educated economic officer, Karel Milan was a highly educated economic pedagogue, Vilém Dušan was a very famous doctor and Jan Baptista was a highly educated agricultural expert and at the same time he worked as a organizer of the economic school systém. Eight of the brothers and sisters lived to an adult age, four sisters (Marie, Barbora, Eliška, Anna) and four brothers. All the brothers got married and set up their own families, only one of the sisters – the youngest Ann, got married.

The brothers and sisters took a part in the Bohemia patriotic life (for example Vilém Dušan was politically active in 1848, he was in correspondence, apart from others, with Karel Havlíček). The sisters then were involved in the women's society mainly. All brothers and sister made up a compact group for the duration of seventy years. They kept the warmly family relationships and supported each other. The brothers and sisters have not lost contact during their adult age. The sisters helped their unmarried or widowed brothers and helped them with a household, and looked after them in places of their activities devotedly.

This dissertation describes a strategy between brothers and sisters and creates a picture of the concrete family life. Based on inheritance from Literary archive of The Museum of Czech Literature. For the research was used the family correspondence and also general personal documents. At the same time it is important to show the influence of the middle-class from the past. This was the most essential and also particular case to extend the present research work regarding the women's history, history of childhood, the girls' education for a practical life and also contribution to the every day's research work of the history.

Keywords:

František Sudimír Lambl, Karel Milan Lambl, Vilém Dušan Lambl, Jan Baptista Lambl, Anna Cardová-Lamblová, Eliška Lamblová, Barbora Lamblová, Marie Lamblová, 19th century, patriotism, everydayness, family life, sibling's relationships, czech society, correspondence, general personal documents.

Obsah:

Úvod.....	7
Charakteristika pramenů a literatury.....	12
1. Sestry Lamblovy a jejich dětský svět.....	17
1.1. Rodina Lamblových.....	17
1.2. Maminka.....	19
1.3. Madla.....	19
1.4. Sestry Lamblovy.....	21
1.4.1. Marie.....	21
1.4.2. Barbora.....	25
1.4.3. Eliška.....	29
1.4.4. Anna.....	32
1.5. Každodennost malých sester.....	41
1.5.1. Domácí práce.....	41
1.5.2. Svět dětských her.....	42
1.5.3. Škola.....	43
1.5.4. Vánoce.....	44
1.5.5. Velikonoce.....	45
1.5.6. Maminčin svátek.....	46
1.5.7. Cestování.....	46
2. Bratři Lamblovi.....	49
2.1. František Sudimír.....	51
2.2. Karel Milan.....	54
2.3. Vilém Dušan.....	57
2.4. Jan Baptista.....	60
3. Soudržnost sourozenců Lamblových v dospělosti.....	65
Závěr.....	67
Seznam pramenů a literatury.....	70
Přílohy.....	73

Úvod

Na úvod předkládám výňatek ze zásadního ego dokumentu pro tuto práci. Začínám vyprávěním Anny Cardové-Lamblové. Příběh o „Jüngfer Lotl“ je vypsán v Upomínkách z mládí, které Anna napsala v letech 1860-1879. Tento příběh, který sestry Lamblovy v dětství zažily, velmi ovlivnil jejich život a vnímání světa. Celý život si jej nesly v živé paměti.

„Privandrovala najisto po svt. Havlu k tetě do zimního bytu. Přes léto bývala u známých neb příbuzných ve Stříbře, v Horšova-Týně, v Černošicích, v Stodě; ubohá stařena, neměla stálého bydliště, zůstala vždy tak dlouho na místě, pokud ji nedali znát, že překáží – pak zase sbalila svých několik haděrků a táhla dále. Otec její, bývalý hospodářský správce na malém statečku, zemřel záhy i jeho choť. Jedinká dceruška Lotl, nepodědila ani groše po rodičích, jen několik kusů oděvu, ani peřinku neměla svou, vše prý se prodalo po smrti rodičů, aby se mohly krýt pohřební útraty a Lotl se musela pustit do světa s malým uzlíčkem prádla a nějakou kazajkou. Tak vandrovala po léta, až zestárla, poznala jsem ji již velmi starou. Když se přistěhovala k tetě, bylo tam mnohem veseleji, vyprávěla všelikeré události u známých zažité, při vypravování si občas šňupla – byl to její jediný luxus! Pletla pilně punčochy pro veškeré známé, za utržený groš si opatřila něco oděvu, neb obuvi, na jiné vydání výdělek nestačil, živobyť si vyžádala u dobrých neb příbuzných lidí. Teta jí mimo stravy ještě dala obnošený šat a také něco prádla i peněz.

Na „Jüngfer Lotl“ jsme se vždy těšily, přinášela nám dětem pestré, ba i hedbavné haděrky, ostřížky drobné od pěkných látek, z nichž si její hostitele, za času jejího pobytu oděvy upravovali – byl to třeba kousek látky od šatů pí. purkmistrové z Týna, nebo pí. radové se zámku, nebo pí.: mlynářky z bohatého mlýna, paní fořtky a jiných vzácných osob s kruhu malého města, Horsův – Týna – ke každému klůcku se připojila nějaká pohádka, kterou jsem nadšeně hltala – bylo i kousek látky svatebního roucha paní kněžny, toť teprve úžas a obdiv! takový klůcek se velkou pietou uložil mezi jemný papír a pak do zvláštní krabičky. Při každém byla nějaká zajímavá kronika. O pí. poštmistrové vyprávěla, jak jeli do kostela k vdavkám čtyřma koňma[!], jak nádherně byla ošacena a jak jí ženich hned u oltáře dal takovou hubičku, že to po celém kostele mlasklo! Nemálo nás takové povídání poveselilo, „Jüngfer Lotl“ byla velice veselá

povahy, vzdor její velké chudobě. Bůh ji obdařil neocenitelným humorem. Přicházela někdy při hrozném počasí v podzimku, celá promoklá, obuv na mnohých místech prochodilá, propustila mokro; - Cesty své konala vždy pěšky, ze Stříbra do Kozolub je pro dobrého chodce pět hodin cesty! Bývala chudinka jak umoklá slepice, ale hrnek kávy, šňupeček tabáku, zapudilo všechny přestálé svíce – Brzo u dobré tety Selmigové v teplém pokoji a nových bačkorách roztála a hned šprýmovně vyprávěla, jak se jí po cestě vedlo, kdo z příbuzných se provdal, komu se co narodilo, kdo a jakou nemocí zemřel, kdo přišel bez vlastní viny o jmění, jak zase jinému štěstí přeje, vůbec vše, co se týkalo známých i příbuzných, které my jsme z povídání skoro všechny znaly. Za několik dní po jejím příchodu, když jí byla teta nějaké šaty se sebe přešít dala a „Lotl“ trochu slušněji vypadala, pozvala teta všechny zámecké obyvatele, t. jest všechny vdovy a jich dcery na svačtinu, po kávě pak „Lotl“ bavila celou společnost v [?] novinami. „Lotl byla jedinou osobou, která se trochu dál do světa odvážila, ostatní ženštiny nepřišly nic dále, nežli do Plzně, na jarmark, byla tedy ona nejzkušenější ze všech, i vypravovat znala pěkně. Když ona líčila svatbu pana poštmistra z Černošic, jak on se čtyřmi bujnými koňmi si pro svou nevěstu jel, jak ona k němu přisedla do vozu, celá uzarděla a zahalená v krásném svatebním rouše světlešedým – od něhož i vzorek k největšímu úžasu posluchaček pouze ukázala a zase hned do modlitební knihy uložila – tu všech oči dleli na nepatrné malounké „Lotli“ a každá asi ze všech přítomných dam ještě při ulehnutí na lože jednou si představila skvostný povoz, se blaženým a šťastným párkem – snad i mnohá mladá mysl dále bloudila a v dálce spatřila čtyřspřežný vůz, jenž se přibližuje se švarným junákem k jejímu bytu – mnohý švarný junák jí byl znám – avšak málokterý může si pro žínku čtyřmi přijeti! aspoň ve snu si usedne po jeho straně do krásného povozu a kvapně ujíždí přes hory a doly! – Města kolem zraku mizejí, vůz uhání pořád dál a dále – koně se plašejí, spínají – cesta po jednou u konce – a tu hrozná stráž! koně však ve běhu, divoce jedou dál nedbajíce překážek, ujedou a – - prásk! po všem je veta! leknutím se dívka vzchopí, dívá se kol sebe, tu však pozná, že již noc minula, v domě že vše čilo, a právě že sestra upustila umývadlo na zem, povykem tím byla probuzená ze zajímavého snu, dílem povděčná, že nesrazila vaz, dílem smutná za uprchlým kratičkým štěstím se dívá, vstane z lůžka, vypravuje svůj sen. Marinka – koná jako vždy jindy vše povinné práce, jen kmitem ještě ten nádherný povoz kol její duše se otáčí, - den však se svou jasností zapudil všechny mlhavé obrazy mé nejstarší sestry.

Uběhla při takovém jednoduchém zařízení přec jen brzo zima, a když slunko zase poupata rozvíjelo – přemýšlela „Jüngfer Lotl“, kam se má nejdříve odebrati. Kde se křtiny neb svatba strojily, posečkala, až bude vše odbyté, neb věděla, že zbytečných osob při takové příležitosti se v domě rády nečastujou, vždyť se jí i přihodilo, že jí před podobným aktem vystrnadili – i na takovou nehodu se přiznala upřímně, proto se ale přece na oné lidičky nehněvala, jak mile tušila, že vše urovnáno, dostavila se zase s příjemným úsměvem. Tak se to opakovalo mnohá léta, jednou nepřišla v obvyklý čas, i vyslala teta starou služku Bábrli na výzvědy, ta se ale se smutnou vrátila. „Lotrle“ byla toho času u příbuzných, ovšem velmi vzdálených ve Stříbře. Snad ji už vůbec nechtěly, nebo snad jen při chystající svatbě překážela – zkrátka, dali jí na srozuměnou, aby zase šla dále. Bylo již na podzim, cesty rozmoklé a sněhu napadalo denně víc a více; propásla příhodný čas ku vandru, byla poněkud churava a nechtěla se na tak dalekou cestu odvážit pěšky, peněz na povoz neměla a tak se stalo, že jim tam pojednou překážela, řekli jí to přímo, a ona se chuděra pustila na cestu. Až do [?] se svezla s tak zvaným „Ordinárým“, dvoukolý to vozík, kterým se poštovní koně vrací od přípráže a leckoho [?] za malé spropitné svezí. S tím povozem se dostala do Ulic – z Ulic do Černošína je ještě hodný kousek cesty – tu chtěla stařenka ještě ten samý den vykonat, ale síla ji brzo opustila, odpočinula chvíli v příkopě – trochu podřímala, že posilněná opět bude moci kráčet dál. Tak přemítala – ale spánek se dostavil mocnější, nežli chtěla, usnula pevně – a – více se neprobudila! Kolemjdoucí ji poznali – chtěli křísiti, vše marné – naložili ji na kolemjdoucí povoz a dovezli zpět do Stříbra a do obecného chudobince a odtamtad ji pochovali. U příbuzných se právě strojila svatba, když ubohou poutnici zřízenci chudobince ku odpočinku stálému doprovodili. – Zaplakaly jsme všechny upřímně nad tím ubohým tvorem, - byla též dcerou hospodářského správce jako my – očekává nás tentýž osud? Takové otázky jsme si po uslyšení oné trapné zprávy daly. Dlouho o tom jsem já přemýšlela, dlouho a často jsme o „Lotrli“ hovořily! – Již tehdaž se u mne upevnila myšlenka, státi na vlastních nohou a nebýt příbuzným za obtíž, - naučiti se co možná mnoho a důkladně. – vydobýti si vědomostí, - ale – kde? A jak jich nabýti? To byla trapná otázka!“¹

Touto ukázkou se odkrývá nejen vnitřní motivace veškerého jednání sester Lamblových, ale i určitý specifický náhled na životní zkušenosti, které mohou ovlivnit

¹ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 172-181. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

celé lidské chování. Anna Cardová-Lamblová obdivovala „Jüngfer Lotl“. Byla pro ni ženou, která toho v životě hodně zažila a prožila si mnoho utrpení. Fakt, že prochodila mnoho míst v Čechách, všem sestřám otevíral a nabízel širší rozhledy. Nebyla jako místní ženy, které doposavad znaly a které se dostaly nejdále na „jarmark do Plzně.“ Zde jistě stojí zárodek tuh sester Lamblových po cestování, poznávání a odhalování něčeho nového.

„Jüngfer Lotl“ nesla v jejich světě další zvláštní roli. Informovala o příbuzných, známých lidech, ale i neznámých zdaleka, byla pro ně pojítkem s vnějším světem. Zнала svět lépe než ony všechny a dokázala o něm mluvit, vnímat jej, rozšiřovala jejich imaginaci. Proto byla pro formování osobností a životů sester Lamblových nadmíru důležitá.

Tento příběh předkládám tedy na úvod proto, abych co nejlépe otevřela vnitřní a soukromý svět sourozenců Lamblových. Svět, do kterého se pokusím během následujících stránek postupně proniknout.

Rodina Lamblových patřila k předním intelektuálním rodinám v Čechách v druhé polovině 19. století. Jak sestry, tak bratři vynikali ve společnosti příkladnou pracovitostí, houževnatostí, aktivitou ve společenském a vlasteneckém životě. Bratři Lamblovi byli uznávanými odborníky ve svém oboru. František Sudimír se stal vysokým hospodářským úředníkem, Karel Milan uznávaným hospodářským pedagogem, Vilém Dušan proslaveným lékařem a Jan Baptista zemědělským odborníkem a zároveň organizátorem hospodářského školství. Osm z jedenácti sourozenců Lamblových se dožilo dospělého věku, čtyři sestry (Marie, Barbora, Eliška, Anna) a čtyři bratři. Nejpozoruhodnější na této rodině je ale jejich semknutost. I když život sourozence zavál na různá místa Evropy, nikdy nepřestali být v nejužším kontaktu, stále se navštěvovali a zajímali se o sebe a různými způsoby propojovali své životy.

Právě těžká životní zkušenost sourozenců Lamblových po smrti otce v roce 1841 způsobila jejich otevřenější vnímání světa a společnosti a ovlivnila jejich náhled na život. Nepříjemné životní zkušenosti semknuly sourozence do velmi pevných svazků, které jim poté v dospělém životě opravdu pomáhaly.

Sourozenci Lamblovi spojili své osudy nejen soukromě, ale i profesně. Pokusím se nastínit, jaké motivy je k tomu vedly. Všichni bratři se oženili a založili si své vlastní

rodiny, ze čtyř sester se vdala pouze nejmladší Anna, ostatní sestry zůstaly svobodné. Ani jedna z nich neměla své vlastní děti. V práci se tak zároveň snažím popsat i možnosti a způsoby osiřelých neprovdaných žen se osamostatnit a uživit se.

Dále jsem se pokusila zmapovat sourozenecké vztahy a sourozeneckou sounáležitost, a vytvořit tak obraz jednoho rodinného života. Snažila jsem se i popsat hierarchii vztahů v rodině, zdali mohl být některý sourozenec nadřazený jinému. Těžiště práce leží ve zkoumání pramenů uchovávaných v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, přičemž nejpodstatnější byla rodinná korespondence, dále deníky, zápisníky a vzpomínky. Cílem práce je také dokázat jak významnou úlohu má soukromá korespondence a obecně pak egodokumenty při výzkumu středostavovského života v minulosti.

Na základě dostupných pramenů a literatury jsem se pokusila podrobněji nastínit činnosti, kterými se sourozenci Lamblovi zabývali. Důležitá pro mě byla angažovanost v různých spolcích, ať už vlasteneckých, profesních, kulturních či ženských. Pokusila jsem se na konkrétním příkladě prohloubit současné výzkumy o dějinách žen, dějinách dětství, výchovy dívek pro praktický život a přispět tak k výzkumu dějin každodennosti.

Ještě bych ráda upozornila na fakt, že středostavovské rodiny v 19. století nezachovaly po sobě obvykle mnoho dokumentů, o to je cennější, že u rodiny Lamblových tomu bylo jinak. Ženy z rodiny Lamblových si vědomě uchovávaly památku na své drahé, vědomě utvářely paměť rodiny. A tak může vzniknout příspěvek k dějinám jedné středostavovské rodiny.

Charakteristika pramenů a literatury

V Literárním archivu Památníku národního písemnictví je uložen fond Anny Cardové-Lamblové, který je však součástí fondu Vilém Dušan Lambl a sourozenci. Je zkatalogizován pod přírůstkovým číslem 366/49 a uložen je v jednom archivním kartónu. Zahrnuje období 1854 – 1917.² Pozůstalost Anny Cardové-Lamblové, nejmladší ze sourozenců Lamblových, obsahuje mnoho cenných dokumentů.

Velmi hodnotným a důležitým pramenem k poznání celé rodiny jsou Upomínky z mládí datované mezi léty 1860 – 1879. Vzpomínková kniha časově se vztahující z převážné většiny k čtyřicátým létům 19. století je 181 listů (sešitových dvojstran) rozsáhlá. V celé vzpomínkové knize je patrná idyličnost a literární stylizace.

Dále její pozůstalost obsahuje korespondenci mezi sourozenci, hlavně odeslanou sestřám Elišce a Barboře.

Velmi rozsáhlým souborem jsou Anniny zápisy z cest nazývané Deník z léta a k tomu přidaný příslušný rok, např. Deník z léta 1871. Takto jsou zachované deníky z let 1871, 1879, 1880, 1883, 1886, 1887. Všechny tyto deníky jsou koncipované jako dopisy sourozencům. Některé listy byly opravdu odeslané, k tomu Anna v jednom z nich píše: „*Moji drazí! Znamenám list dnešní třetím, i prosím, byste ho laskavě přiložili k oněm dvoum z Hory³ a Vidic⁴ zaslaným a mně je při našem návratu laskavě zase vrátili.*“⁵ Z toho je tudíž patrné, že psaní těchto dopisů koncipovala jako črty z cest, snažíc se o zachycení co nejvíce informací, které si chtěla uchovat i do dalších let. V těchto denících bývá Anna neosobní, ve většině případů neoslovuje nikoho konkrétního, dopisy nejsou určeny konkrétní osobě, ale všem sourozencům zároveň. Předpokládá se i hromadné čtení. Rozsahově jsou si deníky velmi podobné, od 31 do 37 listů, jen v roce 1879 popsala pouze 15 listů a v roce 1883 24 listů.

K roku 1891 se vztahuje soubor nazvaný Zápisky z roku 1891, obsahuje pouze čtyři listy a není koncipován jako dopisy sourozencům.

² LAPNP. Informace o fondu na Badatelna.cz. Internetový zdroj:

<http://www.badatelna.cz/?wicket:interface=wicket-0:5:2::>

³ Myslí tím Kutnou Horu, kterou navštívili ve dnech kolem 22. 7. 1886.

⁴ Obec Vidice vzdálená cca 11 km jihozápadně od Kutné Hory.

⁵ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1886, 1. 8. 1886, list 5. Literární archiv Památníku národního písemnictví, dále jen LAPNP (fond Anna Cardová Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

Fond Anny Cardové-Lamblové obsahuje také tři dopisy od Elišky Krásnohorské. Zmiňuje se v nich i o Anniných pamětech., které byly pro Krásnohorskou inspirací a částečně i zdrojem informací do nekrologu Elišky Lamblové, vydaném v Ženských listech. Dopisy jsou datované mezi lety 1916 a 1917.

V Literárním archivu Památníku národního písemnictví se nacházejí i rukopisy dvou knih, které Anna napsala a byly jí i vydány. Jedná se o rady mladým hospodyňkám soustředěné do nevelkých souborů s názvy „*Levně a chutně: Návod mladým hospodyňkám, jak upravit chutné a levné pokrmy ve skrovných domácnostech, nemocnicích, obec. kuchyních i jednoduchých měšťanských rodinách*“ (knižně vyšlo 1901) a „*Skromně a čistě: Návod mladým hospodyňkám, jak zařídit svoji domácnost, aby poskytovala utěšeného pobytu a byla sídlem zdraví a spokojenosti*“ (knižně 1902). Dále zde nalezneme i povídky, které nebyly vydány, například Malé ostrůvky, Paní profesorová na letním bytě, Právo matky či Rozhledy zpět. Jde o sentimentální povídky s jedním prostým účelem: vychovávat. Všechny její povídky jsou napsány v podobném duchu jako tvorba soudobých ženských autorek.⁶

K fondu Anny Cardové-Lamblové jsou přiřazeny i rukopisy cizí, a to Zápisky z roku 1865 a z roku 1867 od Jana Cardy, dále pak Zápisník Anniny nejstarší sestry Marie datovaný do let 1839-1840, rozsáhlý asi 14 listů. Důležitým pramenem je informačně hodnotný zápisník z let 1881-1883 vázaný v plátěných deskách od Marie Lamblové-Tomešové, dcery Jana Baptisty Lambla, který obsahuje 140 drobným písmem popsaných listů.

Fond Viléma Dušana Lambla uložený v Literárním archivu Památníku národního písemnictví je zkatologizován pod přírůstkovým číslem 93/27 a uložen ve čtyřech archivních kartónech. Zahrnuje období 1840 - 1890.⁷

Fond Viléma Dušana Lambla je poněkud rozsáhlejší, obsahuje množství dopisů s různými lidmi. Vilém Dušan byl schopen korespondovat česky, rusky, německy, anglicky, italsky, francouzsky i srbsky. V části vlastní přijaté korespondence vlastní přijatá nalezneme dopisy například od Karla Amerlinga, Karla Jaromíra Erbena,

⁶ Tomuto tématu se ve své práci věnuje například Lenka Kusáková Krásná próza raného obrození, (Karolinum, Praha 2003) nebo kolektiv autorů v knize Česká literatura od počátku dnešku (Janáčková, Jaroslava a kol., NLN, Praha 1998).

⁷ LAPNP. Informace o fondu na Badatelna.cz. Internetový zdroj:
<http://www.badatelna.cz/?wicket:interface=wicket-0:5:2::>

Hermenegilda Jirečka, Josefa Jirečka, Kateřiny Krákorové, Ferdinanda Schulze, Jana Erazima Wocela a mnoha jiných. Odeslaná korespondence už se nedochovala v takové míře.

Korespondence Jana Křtitele se zachovala v podobně stejné míře jako Vilémova. V korespondenci vlastní přijaté nalezneme dopisy například Karla Amerlinga, Ignáce Leopolda Kobera, Bedřicha Schwarzenberga, Karla Schwarzenberga či Josefa Šusty.

Pro mou diplomovou práci však byla nejdůležitější rodinná korespondence. Ta je zachovaná v přiměřené kvantitě, rozhodně však není ani zdaleka úplná.

V největší míře je zachována korespondence mezi bratry Vilémem Dušanem a Janem Baptistou, celkem 43 rozsáhlých dopisů. Vilém Dušan v rámci zachované korespondence odeslal bratrovi Janovi Baptistovi v roce 1849 jeden dopis a v letech 1873-1893 celkem 36 dopisů, které jsou v pozůstalosti uchovány jako ucelený soubor doplněný různými Vilémovými kresbami, náčrty, skicami a výstřižky z novin. Od Jana pro Viléma je zachováno šest dopisů z let 1848-1865.

Co se týče další Vilémovi rodinné korespondence, můžeme v Literárním archivu Památníku národního písemnictví nalézt ještě tři dopisy pro Barboru z let 1846-1883, z nichž často cituji v mé práci. Tyto dopisy jsou velmi osobní a citově angažované. Dále se zde nachází jeden dopis pro Elišku z roku 1879 a tři pro Karla Milana. Ve většině případů jde o dvou až čtyřstránkové dopisy popsané drobným dobře čitelným písmem.

Jak už bylo řečeno, u Jana Baptisty je nejvíce dopisů zachováno pro Viléma Dušana. Dále zde nalezneme dva dopisy pro Elišku z roku 1853 a jeden pro Karla Milana (1847). Avšak mnoho dopisů si vyměnil se svou ženou Henriettou a hlavně s dcerou Marií provdanou Tomešovou. Rodinu v nich poctivě informoval o svých cestách, do detailů popisoval, co kde dělal a co zajímavého viděl. Šest dopisů z roku 1885, kdy byl na výletě na Šumavě s Vilémem Dušanem, je adresováno současně manželce Henriettě, dceři Marii, švagrovi Cardovi a sestrám Barboře, Elišce a Anně.

Karel Milan v dochované korespondenci poslal dva dopisy svým sestrám, a to oba Barboře, jeden v roce 1846 a druhý v roce 1849. Ve větší míře se uchovaly dopisy vyměněné s bratry. S Vilémem Dušanem šest (1848-1857), s Janem Baptistou osm (1851-1883) a s Františkem jeden z roku 1883. Obsah těchto bratrských dopisů byl spíše odborného rázu.

Politického rázu zase byla korespondence poslaná Františkem Sudimírem Vilému Dušanovi v letech 1841-1848. S Janem a Karlem si František vyměnil po jednom dopise (1885, 1841). Nedochovaly se bohužel žádné jeho dopisy psané sestřám, pouze jeden hromadný (bratrů i sestřám) z roku 1873.

Dopisy psané sestrami mezi sebou či bratry se zachovaly opravdu v malém počtu. Nejvíce jich má Anna Cardová-Lamblová: šest pro Elišku (1860-1909), jeden Marii z roku 1858, psaný německy, dále šest dopisů pro Barboru a Elišku dohromady (1870-1893), jeden Karlu Milanovi (1882) a jeden z roku 1909 psaný pro Henriettu, choť Jana Baptisty.

Kromě dopisů jsem využila i třeba Vilémův vlastní životopis z roku 1875, který je uložen také v LAPNP. Jde spíše o poznámky, sepsaná důležitá životní data, zapsaná ve třetí osobě.

Mezi další důležité dokumenty, z kterých jsem ve své práci čerpala, se řadí Rukopisy cizí, uložené v Památníku národního písemnictví ve fondu Viléma Dušana Lambly. Například Jelínek Václav: Vilém Dušan Lambl 1824-1895, napsáno strojopisem, či Životopisná data o Františku Lamblovi /ml./, jež sestavil jeho syn Adolf Lambl, sepsaná též strojopisem.

Jan Baptista a Vilém Dušan také sestavili krátký životopis jejich otce, který nazvali: Zápisky ze života Františka Lambly /st./, správce hospodářského v Lužanech. Soubor stránek je napsaný rukou Jana Baptisty.

Dalším zdrojem informací byly různé nekrology či oslavné články z novin či časopisů. Velké množství jich je uloženo v LA PNP ve fondu Vilém Dušan Lambl a sourozenci, například Hlas Cidliny z roku 1886, kde se na titulní straně nachází portrét Jana Baptisty a vzpomínka na něj, stejně tak jako na titulní straně Humoristických listů z 6. 4. 1888. Dále např. K sedmdesátým narozeninám Jana Baptisty mu vyšel portrét v Plzeňských hospodářských novinách a také J. V. Jahn napsal oslavnou báseň, která vyšla tiskem na vlastní náklad a je také uložena v LA PNP. Nalezneme zde i úmrtní tisk Karla Milana s portrétem a oznámením.

Velmi zajímavé a inspirující byly články Elišky Krásnohorské a Kristy Nevšimalové, dnes už dostupné v digitální knihovně Kramerius při Národní knihovně v Praze. V Ženských listech vyšly nekrology Barboře, Elišce i Anně. Pozoruhodným je

oslavný článek „Tři vzácné ženy ve společnosti české“ představující tři členky rodiny Lamblových: Elišku, Annu a Henriettu.

Kniha Marie Bahenské Počátky emancipace žen v Čechách byla výtečným zdrojem informací o dívčím vzdělávání a ženských spolcích, stejně tak jako rozsáhlá kniha kolektivu kolem Mileny Lenderové Žena v českých zemích od středověku až po současnost.

Jelikož jsem se nezaměřovala na profesní dráhu ani jednoho z bratrů, nezabývám se zde odbornou literaturou o nich, ale například v knize Dějiny lékařství v českých zemích (Svobodný, Petr – Hlaváčková, Ludmila, *Triton. Praha 2004*) se v hesle Viléma Dušana Lambly nachází podrobná bibliografie.

Neopomenutelnou pro dějiny 19. století je kniha Miroslava Hrocha Na prahu národní existence: Touha a skutečnost (Mladá fronta, Praha 1999).

1. Sestry Lamblovy a jejich dětský svět

1.1. Rodina Lamblových

Poprvé se "praděda Lambl"⁸ objevil v habsburské monarchii mezi léty 1740-1750, kdy přichází do Čech jako lékař prince Waleského. Ubytoval se se ženou a jediným synem v Chlumu blízko Teplic v domku s malou zahrádkou. Lambl se svojí rodinou už se do Anglie nevrátil a usadil se natrvalo v monarchii. Jeho jediný syn pak působil v hospodářství u hraběte Kolowrata v Březnici. Aby rod Lamblových nevymřel, oženil se v pozdním věku s Barborou Budilovskou - komornou u hraběnky Rosiny z Kolowrat. Měli celkem osm dětí: Rozinu, Barboru, Ludmilu, Filipa, Jana, Karla, Josefa a Františka. Nejmladší syn František Lambl se oženil s Marií Jelínkovou, dcerou Jana Jelínka z Chudenic. Měli spolu celkem 11 dětí, z nichž osm se dožilo dospělého věku, čtyři sestry a čtyři bratři. Jako hospodářský správce hraběte Schönborna v Lužanech u Přeštic byl František schopen svoji početnou rodinu bezpečně uživit, avšak po jeho smrti v roce 1841 jim nastaly krušnější časy. „*Osudná rána stihla rodinu Lamblovu, když její hlava, podlejší začátkem června 1841 delší chorobě, odebrala se na věčnost. Kdo měl se nyní ujati opuštěné vdovy s četnými sirotky? Než jich tu objevily se známky moudrého vychování domácího; neboť když byl starší bratr Karel donesl mladším bratrům, meškajícím v Klementinu, onu zdrcující zvěst, pochopili všichni tíhu této události a učinili si pod hvězdárnou vzájemný slib, že věrně chtějí k sobě státi i k sestrám svým, veskrze mladším, a podporovati se dle poměrů, do nichž kterého Prozřetelnost postaví. (...) Na vydržování jejich ve studiích a na vychování sester nestačily nikterak nevelká úspora rodičův a pomoc hrabat Schönbornů; tu bylo potřebí uvážiti veškeré okolnosti zrale a po uvážení sil učiniti rozhodnutí, jakým směrem se má přistě bráti starost o budoucnost nevyspělých členů rodiny. K radě svých přátel odhodlala se matka dáti nejmladšího syna Jana na lékárnictví, kdežto starší synové, Vilém v gymnazijních a Karel v technických studiích pokračovali, nejstarší pak syn František, přerušiv právníká studia, zatím již se byl věnoval praktickému hospodářství, kam ho později také bratr Karel následoval.*“⁹ V brožurce Slavín je dále v poznámce

⁸ Ve fondu sourozenců Lamblových se nachází rukopis, respektive jeho xerokopie, od nezjištěného autora. Nazývá se "Výpisky z kroniky rodu Lambl" a obsahuje informace o příchodu rodiny do habsburské monarchie, dále pak obsahuje základní informace o jednotlivých rodinných příslušnících, životopisná data a podobně. Dále jsou ve fondu uloženy Životopisné vzpomínky na Annu Cardovou-Lamblovou od Marie Wosátkové-Tomešové - vypsané z "rodinné Kroniky" a Ženských listů (1905). Rodinná Kronika se nedochovala.

⁹ In: Jan Vít Krecar: Slavín. Sběrka životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen

doplněno, že všichni čtyři bratři se ve svém životě domohli čestného postavení: „*František stal se vyšším hospodářským úředníkem, posléze na panství řádu Maltanského; Karel oddal se hospodářskému učitelství a zemřel r. 1884 jako pensionovaný ředitel chorvatského hospodářsko-lesnického učiliště v Křiževci, řídě do své smrti velkolepý meliorační podnik v Itálii, Vilém Dušan jest proslaveným lékařem a univerzitním profesorem ve Varšavě.*“¹⁰ O tom, jak se musely této nešťastné události podřídit sestry, se autor těchto úryvků PhC. Jan Vít Krecar nezmiňuje.

Že smrt otce zasáhla velmi celou rodinu, je nesporným faktem, dokazuje to i jednání nejmladší dcery Anny v dospělosti. Úctu k otci se Anna rozhodla projevit tím, že v den jeho úmrtí bude činit dobročinnost. Vždy se k této činnosti přidal někdo z jejích sourozenců: „*Ted' Ti chci udělat jeden návrh: 1. června jest našeho nezapomenutelného otce úmrtí den. Zaslíbila jsem se každý rok, pokud mé síly stačí, něco pro chudé dítky zakoupit a na ten den rozdat. Loňského roku k tomu přispěl Vilém, Babinka, Marinka i maminka, přiložila jsem to k mému dárku, a hle, měla jsem skoro 5 zl. Zato jsem koupila [?] papíru, 24 slabikářů a pěknou speciální mapu Čech, toto jsem všechno odevzdala našemu p. Katechetu, by to ve svém okresu, který jest velmi chudý, mezi školní mládež rozdal, mapa aby zůstala ve škole pro všechny. Byla prý to veliká radost a jásání od té mládeže, a rodičům se tím stalo více, nežli kdybychom byli dětem něco na penězích darovali. Papír a knihy jsou obyčejně zbytečná věc u takových[!] tu lidí.*“¹¹

Po otcově smrti se rodina musela přestěhovat z Lužan u Přeštic do Kozolup u Touškova, kde jim byl vykázán byt. Rodina byla odkázána na ne příliš vysokou penzi, finanční situace se tak notně zhoršila. I Anna ji ve svých vzpomínkách reflektuje, hlavně vyrovnávání se členů rodiny s touto nastalou situací. Dle Annina názoru, největší problémy s tím měla nejstarší dcera Marie, což je pochopitelné, byla již uvyklá na určitý sociální status.

Ženy rodu Lamblových žily v Kozolupech až do roku 1854, kdy se Anna se svojí matkou přestěhovaly do Prahy. Bratři s nimi domácnost nesdíleli, byli již na studiích v Plzni a v Praze, po studiích si zakládali své vlastní domácnosti mimo Kozolupy.

československých, str. 85. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, tisky).

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Anna Cardová-Lamblová Elišce, 14. března v Praze. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

1.2. Maminka

"Šťastné dítě, které tak dobrou a pečlivou matku má!"¹²

Marie Lamblová byla rozená Jelínková z Chudenic. Datum jejího narození není známo, zemřela v Praze roku 1864. Byla prý velmi sličná, tak jako její muž byl statný a hezký mládenec. Charakteristická pro ni byla klidná povaha, která jí až do smrti udržela v tváři příjemné tahy obličeje. Dle Annina soudu byla Marie Lamblová velmi milá a šlechetná osobnost.

Po smrti svého manžela snášela poctivě a odevzdaně svůj osud. *"Matka skláněla pod tuhým osudem své šije až k zemi. Kdyby snad nebyla bývala tak zbožnou duší a neměla pevnou důvěru v pomoc Boží, byla by zajisté podlehla té velké tíži, jenž jí osud uložil nésti! Často ji před duševním zrakem vidím, jak jí při práci kanuly slze na ty pracovitě mozolovité ruce, - jak při tom chvějícím hlasem tichounce prozpěvovala."¹³*

Vztah k matce charakterizují snahy dcer všelijak jí pomoci, odlehčit jí. Dcery byly velmi pracovitě a ani synové po studiích na matku nezapomněli a postarali se o ni, proto se se svou nejmladší dcerou stěhuje roku 1854 do Prahy. V Upomínkách z mládí je na mnoha stránkách vyjádřen vřelý vztah dcery ke své matce, ale zároveň i úcta a pokora.

1.3. Madla

V rodině Lamblových po smrti Františka Lambly žilo v Kozolupech šest žen. Matka, čtyři dcery a Madla, služebná, která byla silně zakotvená v jejich domácnosti a rodině. V druhé polovině 19. století fungovala služebná také jako prezentace určitého sociálního statusu, bylo otázkou sociální prestiže zaměstnávat služku. Vztah zaměstnavatele či zaměstnavatelky vůči služkám nebyl všude stejný. V některých případech se služebná stávala členkou rodiny. I když spávala většinou v kuchyni (pokoj pro služebné, typický pro západoevropské městské domy, se v Čechách stal běžnou záležitostí až po přelomu století), jedla zpravidla totéž, co její páni.¹⁴ Častými jistě byly

¹² Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí I. 1860-1879, str. 53. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí I. 1860-1879, str. 49-50. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹⁴ In: Lenderová, Milena - Kopičková, Božena - Burešová, Jana - Maur, Eduard (eds.): Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Str. 396.

Dívky se dávaly do služby, aby si přivydělaly na věno, bez kterého byly neprovdatelné. Často se stávalo, že se nakonec nevdaly a v rodině zůstaly do konce těch dnů, kdy byly schopné pracovat. Záleželo pak na zaměstnavatelích, jak byli ochotni je zaopatřit. Vdané ženy zpravidla služebnou nedělaly, byla to totiž práce bez pevné pracovní doby, na celý den. Vztahy mezi paní a služebnou záležely na dohodě, dobré vůli a trpělivosti obou. Záleželo na tom, jak každá ze stran vnímá sociální

i případy opačného chování, ale v Anniných vzpomínkách je patrné, že vztah zaměstnavatelské rodiny ke služebné Madle byl velmi důvěrný a vřelý.

Jak už jsem výše zmínila, Madla byla důležitou součástí jejich domácnosti. Děťmi, nebo alespoň tou nejmladší, byla vřele přijímána. Madlu Anna popisuje jako velmi šikovnou a milou bytost, ke které cítila silnou důvěru. Madla sama byla věrnou a oddanou služkou a vychovatelkou, dětem se věnovala, vyprávěla jim pohádky a zpívala s nimi. Jak Anna píše, jen nedělní odpoledne žila Madla svým vlastním životem, to se pěkně oblékla a obstarala si své záležitosti. Jejím specifikem bylo, že mluvila jen v infinitivech a ve třetí osobě.¹⁵

Madlu Anna popisuje jako pokornou bytost bez jakéhokoliv vzdělání. Anna se domnívala, že z tohoto důvodu byla velmi pověřivá, což malou Annu určitým způsobem fascinovalo. Obdivovala její kulinářské umění, které sama Madla nazývala chudinské, kdy si ze zbytků dokázala vykouzlit skvělou pochoutku, zelnou placku či lepenec, na které byla Anna vždy natěšená. Ohromuje ji i Madlina schopnost šetřit, či zručnost při šití a hladkém pletení. Uměla vyjít s lidmi i se zvířaty. Srdce sester si získala i tím, že znala mnoho českých písní, které je pak naučila, sestry je poté zpívaly Vilémovi, on si je zapsal a prý přiložil do sbírek Erbenových. Zároveň pro Annu Madla ztělesňovala jakýsi ostrůvek klidu, na který se uchylovala vždy, když se jako nejmladší ze sester cítila ohrožena. Jak sama Anna píše, nejbezpečněji se cítila v její nebo v mamčině přítomnosti. A i Madla měla Annu velmi ráda.

„Na Madlu nelze zapomenout, byla to má nejmilejší společnice, učily jsme se navzájem, ona mi vyprávěla zajímavé pohádky, zpívala písně a já jí učila plést rozličné vzorečky – když hned nemohla pochopit nový, zlobila se na své ruce i hlavu, říkávala: „useknou mi ty hloupé ruce a hodějí je psu“ - „ta má hlava, ta je tupá, kdybych v ní měla jen tolik, co voni[!] v malíčku, tak bych byla šťastná“ - tomu ale doopravdy tak nebylo, Madla nebyla jen pilná, ona byla dovedná. Krásně dovedla vyšívat holuběny, druh to selských čepečků, pak si dovedla ušít sukni i pěkný kabátek s varhánkami, po sukni nosila pravidelně lupenky z aksamitu černého, které dříve nalepila a pak teprve obšívala, vše to konala velmi pomalu, ale právě tak přesně, jak volně.“¹⁶

bariéru, která je odděluje.

Opačný postoj ke služebné byl také běžným. Mladé dívky přicházející z vesnic do měst bývaly zneužívány, přiváděny k prostituci, využívány, v rodinách ponižovány.

Postavení služebné ve venkovských domácnostech bylo odlišné, složitější.

¹⁵ Nevím z jakého důvodu. Rodina žila v německé oblasti, a tak jen doma mluvily česky. Anna to připomíná jen jako jakousi zvláštnost.

¹⁶ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 23. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy

1.4. Sestry Lamblovy

Od jejich útlého dětství matka dbala na přísné dodržování pravidel sesterské sounáležitosti. Z pozdějších životních osudů je patrné, že vybudovat mezi sourozenci pocity sounáležitosti a soudržnosti se jí vskutku podařilo. Nejen mezi sestrami, ale i spolu s bratry, což dokazuje jejich dospělý život.

1.4.1. Marie

Byla nejstarší dcerou a zároveň i nejstarším potomkem rodiny Lamblových. Její životopisná data nejsou přesně známa, narodila se jako první z celkem 11 dětí,¹⁷ jistě před rokem 1819.¹⁸ Zemřela pak 26. října 1870 jako svobodná u svého bratra Karla Milana v Křiževci.

Dle Upomínek z mládí je Annin vztah k nejstarší sestře, v porovnání k ostatním sestrám, až odtažitý. Ve svých vzpomínkách jí nevěnuje příliš prostoru. Pro Annu existoval spíše svět tří sester věkem si bližších,¹⁹ přičemž nejstarší Marii považovala za dospělou a „vznešenější“.

Když Anna Cardová-Lamblová začíná své vzpomínky, píše: *„Byly jsme tři sestry – vlastně čtyři – že ale nejstarší s námi nedržela, jak jsme říkávaly, protože byla o mnohém starší, chodila do bálů, na vísity, ba i na kolikudenní[!] návštěvy ku příbuzným, neb pouze ku známým, dívaly jsme se na ní jako na vznešenou osobu, - bývala pěkněji ustrojená nežli my; zůstala v pokoji při návštěvě, kdežto my děti, jak nám říkala, jsme musely jíti do čeledníku, rozdávala rozkazy, ba i kárala neb nám tresty ukládala, když ji některá poslechnout nechtěla, - zato si hned jednu poslušnou vyvolila za miláčka, ovšem jen na krátkou dobu, - tu brala sebou do nejbližšího městečka na nákup, zato vyznamenání musela mladší sestra veškerý nákup donést domů, činívala vše bez reptání, třeba ji to mnoho radosti nezpůsobilo, jedině že měla u nejstarší vlídné oko. Těšila se zase mezi děti, jak nás nejstarší nazývala, to pak nastalo povídání po podobné cestě, vše se dopodrobna vyličilo, co se vše cestou událo.“*²⁰

Co nejstarší dcera, po které přišlo na svět pět bratrů,²¹ byla i otcův miláček.

vlastní, deníky).

¹⁷ Viz poznámka pod čarou č. 40.

¹⁸ Dne 14. 8. 1819 se totiž narodil, pravděpodobně druhorozený, syn František.

¹⁹ Anna Cardová-Lamblová: Upomínky z mládí, str. 2-3: *„(...) jen kterou ženu ruční práce těší, dovede ocenit a pochopit onu blaženost tří pracovitých sester“*. I domácí práce si prý rozdělily do trojzastávkového kolečka, jen kávu dělala sestra Marie.

²⁰ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí I. 1860-1879, str. 1-2. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

²¹ Ale jen čtyři bratři se dožili dospělého věku. Antonín, poslední syn před Barborou, zemřel jako

„Nejstarší sestra Marie, otce miláček – on jí každou radost popřál, kamkoliv jel, vzal ji sebou, neodřekl jí ničeho, byťby[!] ho to i přemáhání bylo stálo.“²² Přízně osudu za otcova života se dostalo Marii nejvíce. Když otec umírá, je jí už přes 20 let, kdežto nejmladší Anně teprve necelých 5 let. „Lásky, jako požívala nejstarší sestra, se nám třem malým nedostalo, zato však byly její požadavky o mnohém rozsáhlejší, nežli kdy naše, s tíží se ubohá vpravovala do trudných poměrů, které úmrtím hlavy rodiny jako jednou pádnou ranou na všechny se hrnuly.“²³

To se projevilo i v okamžicích, kdy se měla vdávat. Existoval tehdy rodinný přítel, židovský obchodník Sandl, který chtěje se otci zavděčit z přátelství neustále Marii sháněl nápadníky. Marie i matka ho odmítaly. Z Anniných vzpomínek vyplývá, že se rodině nezdálo vhodné, že je dcera takto dohazována.

V těchto případech šlo mezi možnými budoucími partnery o pouhý obchod. Jelikož se Marie s oním mužem vůbec neznali, nešlo o lásku, ale jen o „handl“. A zároveň svým chováním žid Sandl, jak je v Anniných vzpomínkách naznačeno, porušil určitou danou hierarchii jejich vztahů. Přátelství otce a žida Sandla vzniklo na základě dobrých obchodních vztahů a přerostlo v určitý citový vztah, přenesený na zbylé rodinné příslušníky. Žid Sandl ale tím, že matce naplno a bez okolků oznámil, že má čtyři dcery a pro ně žádné věno, porušil určitá společenská pravidla. Zároveň jako obchodník jednal i s měšťanskou dcerou. Navíc byl žid, a i když to Anna jen naznačuje, vnímala jej tak, že jim nebyl roven. Zde se projevuje dobový antisemitismus.

K sňatku nikdy nedošlo a Marie zůstala svobodná, i když měla i jiné nápadníky. Z dopisu bratra Františka Sudimíra Vilémovi Dušanovi vyplývá, že kolem roku 1848 se o Marii ucházel jistý správce: „Matka je obstojně upokojena, nepomate-li jí Marinčina moudrost hlavu. K této naší sestře chodí nyní nějaký správce z Krenčovic. Poperd isrum!“²⁴ Je vidět, že i bratři se zajímali o to, aby sestra našla své štěstí. Přesto to nijak nedopadlo, Marie se pak stěhuje k bratrovi Karlovi.

Podstatné informace o nejstarší dceři rodiny Lamblových vyplývají také z jejího zápisníku uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve fondu Anny Cardové-Lamblové. Celý zápisník pokrývá poměrně krátkou dobu, necelých šest měsíců. Dobu, kdy bylo Marii Lamblové kolem 20 let. V zápisníku se Marie nepokusila

kojenec.

²² Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí I. 1860-1879, str. 49. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

²³ Tamtéž. Str. 49.

²⁴ František Sudimír Lambl Vilému Dušanovi Lamblovi. V Přešticích, 9. července 1848, list 3. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, rkp. cizí).

o vlastní reflexi, ani o sebereflexi, spíše si zaznamenávala vnější vjemy, z počátku krátké anekdoty a vtipné historky, pak určité faktografické zajímavosti, například o kávě, o slovanském mnohobožství, o „vyléhání“ kuřat v Anglii aj. Velkou část tvoří opsané básně českých vlasteneckých autorů i autorek.

O tom, že byla Marie od mládí stejně jako celá její rodina vlastenecky smýšlející, svědčí nejen opisy básní Antonína Marka,²⁵ Žofie Jandové,²⁶ Miloty Zdirada Poláka²⁷ či Karla Sudimíra Šnajdra,²⁸ ale i její zápis z listopadu 1839: „*Tato případnost nám dokazuje, že vždy tomu, kdož se za národ nestydí a veřejně, slušně a poněkud hrdě se k němu hlásí, (tož slušná úcta a vážnost od každého se dostává), ten ale, kdož se za národ stydí a všech vnějších věcí, které by národnost jeho projevití mohly, se straní, ten hojně potupy jen a nemalého posměchu nabývá.*“²⁹ Marie se v textu zamýšlí nad vlasteneckým cítěním lidí a úctou k národu. Za velmi potěšující a následováníhodný pokládala příklad pana Perglera,³⁰ který se nebál a na bálech hrdě propagoval český tanec polku.

Za další doklad probuzené myslí můžeme považovat zápis ze dne 11. 12. 1839 o první schůzce vlasteneckých přátel. Konala se u nich doma v Lužanech³¹ „k vyrazení se v řeči mateřské“. Nejprve na ní bratr František Sudimír předčítal z Rubešových

²⁵ **Marek, Antonín:** (1785 v Turnově – 1877 v Praze), vlastenecký kněz (1826-1876 farářem v Libuni), přítel J. Jungmanna, spolupracoval s ním na česko-německém slovníku, 1848 se zúčastnil Slovanského sjezdu Slovanských lip. Básník, přispěl mimo jiné do Puchmajerových almanachů a do Jungmannovy Slovesnosti. Překládal z němčiny, angličtiny a latiny. (In Vodička, Felix a kol.: Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození. Nakladatelství ČSAV, Praha 1960.)

²⁶ **Jandová, Žofie:** jedná se o fiktivní postavu. „Skutečným autorem veršů je František Ladislav Čelakovský, který se pokusil naplnit sen mnoha obrozenců o české básniřce. Ve své mystifikaci šel dokonce tak daleko, že nechal svého přítele, faráře Josefa Vlastimila Kamarýta, aby si s Jandovou dopisoval“. Nechal ji zemřít v r. 1824. (In Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, NLN, Praha 2009, s. 534-535.)

²⁷ **Polák, Matěj Milota Zdirad:** (1788 v Zásnuvách – 1856 ve Vídeňském Novém Městě), až po seznámení s J. L. Zieglerem na Královéhradecku začal psát české verše a přijal vlastenecká jména Milota Zdirad. Jako voják hodně cestoval, stal se profesorem české řeči a literatury na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě, později i profesorem válečného dějepisu a prefektem nad vyučováním jazyka českého, francouzského, italského a maďarského. R. 1849 byl jmenován generálmajorem. Knižně vyšla v r. 1819 Vznešenost přírody. (In Vodička, Felix a kol.: Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození. Nakladatelství ČSAV, Praha 1960.)

²⁸ **Šnajdr, Karel Sudimír:** (1766 v Hradci Králové – 1835 ve Smidarech) vystudoval práva, právní úředník na mnoha šlechtických panstvích, 1803-06 přednášel na UK estetiku a klasickou filologii. Psal anakreontské básně, nejprve německy a od r. 1810 česky. Knižně mu vyšel Okus v básněni českém. Měl celkem 19 dětí. (In: Riegrův slovník naučný, 1860-1874, nakl. I. L. Kobera, Praha.)

²⁹ In: Zápisník Marie Lamblové, str. 2-3, uložen ve sbírce Anny Cardové-Lamblové v LAPNP.

³⁰ **Pergler,** pražský kapelník, který upravil skladby Františka Hilmaru pro větší nástrojové obsazení a dal jim název „půlka“, protože byly hrány v půltónovém rytmu – z toho poté vznikl název Polka. (Zdroj: <http://thunder-bolt.cz/zajimavosti/2-23-39-polka-33.php>).

³¹ V Lužanech žila rodina Lamblových do roku 1841, kdy se po smrti otce musela vystěhovat do Kozolup u Plzně, tam zůstala do roku 1854. V tuto dobu Anna s matkou odchází za Vilémem do Prahy.

Deklamovánky³² a poté se hrály společenské hry, které nesly tyto názvy: „*Jak, kdy a kde; Umístiti a darovati; Kam jsem šla, koho jsem potkala a co mi řekl*“.

Jak jsem se již zmínila, ve svém zápisníku nebyla Marie příliš reflexivní, větší část textu je zaplněna výpisy a opisy, ale i z toho je patrné, že Marie měla zájem o svět kolem sebe, o dění a nové informace.

O životě Marie toho není příliš známo. Občas se o ní zmíní sourozenci v korespondenci, ale není to tak časté jako u jiných členů rodiny. Jedna taková zmínka, která nám něco vypovídá o Mariině životě, je v dopise Jana Baptisty Vilému Dušanovi z července roku 1849: „*Marie prý měla cholera, a matce sem musel rychle poslat paliativní prostředky (...)*“.³³ *Snad si za čas svých mrzutých prázdnin*³⁴ *taky k nim zajedu.*“³⁵ Její nemoc byla zdárně vyléčena.

I Marie projevovala v korespondenci starost o své bratry, kteří byli mimo domov či dokonce mimo Čechy. „*Často se mi o Tobě zdává, onehdy se mi zdálo, že sem Tě viděla v zelené vodě t. j. moři koupat, a samotného! Já rukama lomila a Tě prosila, by si to víc nedělal, a raději vždy sebou někoho vzal, a když jsem se probudila, tak sem strachy (?), jak sem na to pomyslela – prosím Tě nechod' sám do těch neznámých vod, nebo já si každý tak strašlivý sen vykládám za nějakou předtuchu.*“³⁶ Ukazuje se zde i pochopitelná nedůvěra v krajiny a věci nepoznané a zahalené tajemstvím dalek.

Všichni z rodiny Viléma v letech 1848-1849 ujišťovali, že vše, co do novin posílal, poctivě četli a velmi se jim to líbilo, i Marie: „*Těším se o Tobě zase brzy něco slyšet, nebo to co ty dáš do novin, já vše čtu, ostatním mně tak tuze nezajímá.*“³⁷

Marie zemřela jako svobodná u svého bratra Karla Milana v Křiževci, v dnešním Chorvatsku, kde je také pohřbena. Když v roce 1871 navštívili Anna, Babinka a Jan Carda Karla v Křiževci, Anna si na ni důvěrně vzpomněla, a ve svém deníku si poznamenala: „*(...) uvázala jsem hezky velké kytice, rozličné třesoucí trávy mezi ně –*

³² **Rubeš, František Jaromír:** (1814 v Čížkově u Pelhřimova – 1853 ve Skutči), vystudoval filozofii v Praze, na dva roky vstoupil do semináře, poté vystudoval práva a zároveň byl vychovatelem v měšťánské rodině, poté se stal soudním úředníkem. *Deklamovánky a písně* vyšly knižně v 6 svazcích v letech 1837-1847. (In Vodička, Felix a kol.: Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození. Nakladatelství ČSAV, Praha 1960.)

³³ Zde Jan Baptista vyjmenovává latinské názvy prostředků, které jim zaslal.

³⁴ Jan Baptista si stěžuje, že se musí učit na rigorózní zkoušky.

³⁵ Jan Baptista Vilémovi Dušanovi. V Praze dne 28. července 1849 (tedy jak vidíš hned po obdržení Tvého listu – pozn. Jana Baptisty k datu), list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

³⁶ Lamblová Marie Vilému Dušanovi. 22. – 24. června 1849, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

³⁷ Lamblová Marie Vilému Dušanovi. 22. – 24. června 1849, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

vyhlížela kytice jako pod závojem, měla jsem při tom naší ubohou Marii na mysli, jak asi ona častěji si kytice vázala, neboť ona milovala kvítí, i byly také pro ni uchystány a druhý ráno jsme je vložili na její hrob.³⁸ Na hrobě pak měla od bratra zasazeny dvě truchlovrby,³⁹ oproti jiným maďarským hrobům byl její velmi pečlivě upravený, Karel jej vlastnoručně okopával a zasázel květinami.

1.4.2. Barbora

Barbora se narodila jako druhá dcera a zároveň už šesté dítě⁴⁰ v rodině Lamblových 20. února 1831. Zemřela pak krátce před svými 71. narozeninami 12. února 1902 v Praze. Byla o pět let starší než nejmladší Anna, čímž byla dána jasná hierarchie sourozeneckých vztahů v dětství. Bábinka, jak jí Anna ve svých Upomínkách nazývá, byla tou rozumnější, tou starší, ale zároveň už blízkou sestrou. Tou, ke které obě nejmladší vzhlížely a kterou obdivovaly.

Podle Anny byla Barbora ze sester nejšikovnější na ruční práce i velmi vynalézavá, vymýšlela všelijaké nové vzory a tvary na vyšívání. „*Zdálo se jí někdy ze spaní o nějakém vzoru, sotva že se oblékla, šla vzor popsat, neb naznačit lehkou kresbou, bylo-li dost času, provedla jej hned - co tu bylo jásání, co radosti, nelze povědět! jen kterou ženu ruční práce těší, dovede ocenit a pochopit onu blaženost tří pracovitých sester.*“⁴¹

Jedno léto u nich na návštěvě byli Karel Jaromír Erben a Karel Zap s jeho manželkou Honoratou. Jejich dcera Zdislava spolu s matkou pak několik týdnů u Lamblových na venkově zůstaly, aby se zotavily z městského prostředí. Na oplátku pak Barbora jela s nimi na několik dní do Prahy. Aby se Zapovi odměnili za jejich pohostinnost a vlídnost, nechali Babinku u sebe, provedli jí po Praze a seznámili s mnoha lidmi. Toto privilegium připadlo právě na Babinku pravděpodobně proto, že nejstarší dcera Marie už s nimi jednu domácnost nesdílela, žila už u svého bratra Karla a hospodařila u něj. „*Pobyť pro sestru byl blahodárným, poznala zde mnohou významnou*

³⁸ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1871, str. 14. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

³⁹ Smuteční vrby - tento termín je užitý přímo Annou Cardovou-Lamblovou.

⁴⁰ Počítáme-li však děti, které se dožily určitého věku a ke kterým se v LA PNP nacházejí prameny. Anna ve svých Upomínkách z mládí (str. 49) uvádí, že dětí u nich bylo celkem 11: "(Marie) Byla prvním dítětem, pak se dostavilo postupem pět synů - pak teprve zase 4 dívky a jeden hoch. Bylo všech jedenáct v počtu." Známý jsou pouze děti: Marie, pak čtyři syni a pak tři sestry. O dalších dětech se prameny nikde jinde už nezmiňují. Proto Barboru uvádím v pořadí šestém.

⁴¹ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 2. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

rodinu a také se mnohému přiučila, což jí později velice prospělo.⁴² V Praze při svém pobytu navázala určité kontakty, které pak ženské půli rodiny finančně pomohly. „*Sestra Babinka měla známé v Praze, ty zase jiné a jiné, kterým se správně povedená práce sama odporučovala - zásoba objednávek byla po léta zabezpečena, sotva se expedovala jedna, došel plat a hned nový materiál na rozmanité krajky - jemné hedvábí, vlna, nitky jak strunky byly zaslány s udáním šířky a délky krajek - vzory byly ponechány nám určit. V těch byla opět B. neunavená, vynalezla vždy nové...*“⁴³ Vymyšlené vzory pak k vyšívání rozdala mezi své mladší sestry. Sestra Babinka byla právě tou starší sestrou, která se o své mladší starala, ochraňovala je a radila jim.

Z roku 1846, kdy bylo Babince 15 let, je zachován dopis bratra Viléma Dušana právě pro Barboru. Vilém svou sestru označuje Bábou: „*Milá dobrá Bábou! Já bych Tě hned snědl, kdybys takhle byla židovská bábou, a ležela přede mnou na talíři (...)*“⁴⁴ V podobném duchu se sestrou žertuje Vilém Dušan ještě několik řádků. I mezi Vilémem a jeho o sedm let mladší sestrou byl vřelý a přátelský vztah.

„*Ostatně nemám na Tobě nic vystavovat, nežli to, že sice teď trochu hezčeji psáváš, ale daleko ještě ne tak, jak se na tu patří, která chce přijít do Prahy. Milá Bědy – chci říci: Betty nu, co to mluvím, Bumi, či Bábou! teď už sice nekousá žádný řetěz, kdo přijde do Prahy, zato ale je tu ten způsob zaveden, že se každý musí zapsat policajtovi do knížky, kdo sem přijde, a kdo špatně píše, tomu se ten plesnivej chlap z policajtů nahlas vysměje a ještě to hamata jiným ukazuje.*“⁴⁵ Ukazuje se zde, že Barbora měla zájem v roce 1846, ve věku 15 let, přijet za svým bratrem Vilémem Dušanem do Prahy. Doporučuje jí pak, nebude-li umět pěkněji psát, aby se raději podepsala cizím jménem. Tato formulace by mohla být vnímána ironicky, ale následující Vilémovy řádky naznačují, že to myslí vážně. Vilém ji, jako starší a vzdělanější bratr úpěnlivě nabádá, aby se naučila lépe psát: „*(...) jen se mi ale, prosím Tě, uč lépe psát, abych se na tebe nemusel nikdy hněvat.*“⁴⁶ Je zde vidět, jak se bratři snažili sestrám pomoci v jejich budoucím životě, osmělit jejich jednání a přivést je

⁴² Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 18. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁴³ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 5. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁴⁴ Vilém Dušan Babince Lamblové, 10. července 1846 v Praze, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lamblová a sourozenci, korespondence rodinná odeslaná).

⁴⁵ Vilém Dušan Babince Lamblové, 10. července 1846 v Praze, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lamblová a sourozenci, korespondence rodinná odeslaná).

⁴⁶ Vilém Dušan Babince Lamblové, 10. července 1846 v Praze, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lamblová a sourozenci, korespondence rodinná odeslaná).

k určitému vzdělání.

Z dopisu bratra Karla Milana vyplývá, že nakonec do Prahy Barbora odjedla.⁴⁷ „*Když jsem se dozvěděl, že jsi z Kozolup do Prahy odplula, napadlo mě, že jsme jednou za oného času v Lužanech zpívali: Karličku Karle!/ Nezapomeň na mě-/ Hrušky zrajou,/ Jabka taky,/ Až dozrajou/ A. t. d.*“⁴⁸ Poté následuje, jak ji poslal mnoho ovoce, aby měla na koláče, pro spotřebu a ty pěknější na stůl. V této době Vilém Dušan a Jan Baptista vykonávali jednu ze svých cest. V dopise poté následuje příkladný obraz sourozenecké lásky a zvědavosti. Karel Milan dlouho svou sestru Barboru neviděl a byl velmi zvědav, jak vypadá a jak se jí daří, slyšel na ní do té doby jen samou chválu: „*Jak pak se máš v Praze? Že se Ti tam líbí, toť se samo sebou rozumí. Rád bych Tě jednou viděl a obdivoval, jak už velká a moudrá jsi, každěj[!] mi říká, že jsi hrozně vyrostla. Snad bych Tě po chvíli ani nepoznal, kdybys mně samému nebyla notně podobna, tak že se jen do zrcadla podívati mohu, chvíli trochy Babinky vidět. Piš mi něco, a pošli hned psaní.*“⁴⁹ V Praze Barbora asi nebyla příliš dlouho a už vůbec ne natrvalo.

V roce 1849 Babinka v dopise Vilému Dušanovi projevuje touhu po cestování a objevování: „*(...) těším se také, až se navrátíš, že nám budeš mnoho povídat, ach já si kolikráte myslím, kdybych tam tak mohla tady s Tebou bejt[!], tam se mi mně jistě líbilo.*“⁵⁰ Dále pak píše: „*Jenom nezapomeň, až se budeš domů vracet, něco nám přinést na památku, památka s tak dalekých krajín, jest velmi vzácná.*“⁵¹ V této době ji pravděpodobně sužovaly stavy touhy někam odejít a nalézt zaměstnání. Bratr Karel Milan ji v dopise z listopadu 1849 uklidňuje: „*Ty máš milá holka pořád starosti, aby jsi se dostala z domu! Inu já se Ti nedivím a přál bych, aby to brzo a dobře vypadlo, ale nutit to nemůžeme a taky nechtějme. Co je nepřírozeně vynuceno, to málokdy za něco stojí. Abys k těm Frchheimům šla, to bych taky skoro neradil a maminka bude mít pravdu, že potom se holka ztěžka někam jinam dostane. Ničko pro Tebe zde na venku nemohu hrubě nic dělat, měj jenom strpení, co se dá dělat. Jenom nestonej, abys nepozbyla záhy zdraví a mladistvého vyhlížení; pořádné živobytí v jídle a pití je hlavní*

⁴⁷ V tomto případě může jít i o onu výše zmíněnou cestu Barbory do Prahy k Zapům. Ale je to jen domněnka, která není podložena.

⁴⁸ Karel Milan Babince Lamblové, 17. září 1846 na Peruci, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁴⁹ Karel Milan Babince Lamblové, 17. září 1846 na Peruci, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁵⁰ Barbora Lamblová, připojeno k dopisu Lamblové Marie Vilému Dušanovi. 22. – 24. června 1849, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁵¹ Barbora Lamblová – přiloženo k dopisu Lamblové Marie Vilému Dušanovi. 22 – 24. června 1849, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

věc v tom ohledu a působí velmi na zdravou barvu a pravidelnost tahů ve tváři.“⁵² Stejně starosti, jako měla Barbora, sdílely jistě později i Barbořiny sestry. Karel Milan se zde projevuje jako opravdu starostlivý bratr.

V listopadu 1851 zve Vilém Dušan Babinku do Prahy, kde už ji opatřuje místo, v kterém by se mohla vyučit a lépe vzdělat, konkrétně se zde ukazuje, jak se bratři starali o budoucnost a lepší uplatnění svých sester. „*Hlavně máš tu děkovati Františkovi, který snad větší díl výloh na tvoje potřeby od své služby vynaložiti slíbil; po něm patří zásluha paní Bož. Němcové, u které se to vyprosil, že tě u sebe chce nechat bydlet a ke všemu potřebnému tě navést, aby jsi se do světa pořádně šikovala.*“⁵³ Dále pak píše velmi zajímavé informace a doporučení pro sestru: „*Zde bys musela hlavně hledět literárnímu se přiučiti, protože je děvčat, které umějí ženské práce, veliké množství, ale literárně vzdělaných a při tom hospodyň velmi málo. Proto také ženské práce velmi málo se vyplatí, ale vychovatelky, které kromě toho umějí pořádně pérem vládnouti, ty jsou hledané. Já nepochybuji, že umíte vy velmi pěkné věci dělat, ale bohužel jsou to větším dílem drahé kusy na podívání, ale nynější svět hlavně hledí na užitek a na duševní vzdělání.*“⁵⁴

Barbora Lamblová stála spolu se sestrami Eliškou a Annou u založení Ženského výrobního spolku, kde poté byla řadu let učitelkou, později navíc i řídící učitelkou industriálního oddělení. V Ženských listech je častokrát Barboře věnována pochvala za její finanční příspěvky. Podporovala i mnoho jiných českých spolků, například Dámský kruh, kde se velmi aktivně angažovala.

I když už byla Barbora v 80. letech samostatná, připláceli jí bratři na byt: „*Odpovídaje na Tvůj lístek od 6. 3. 1883 mohu Ti jen vysloviti, že jsem tomu rád, že Ti Baptist vyplácí na můj účet po 15f čtvrtletně co příspěvek na vydání za byt; přeju si jen při tom, abys mne nevyzradila a nikomu o tom nemluvila, také to k tvému a mému prospěchu.*“⁵⁵

Barbora byla velmi pracovitá, vyčnívala nad sestrami domácím kutilstvím a touhou vše opravit. V Deníku z cest z r. 1883 Anna vzpomíná: „*(...) po půlnoci začaly opět dveře vrzat, chodilo se prudce sem a tam, měli dva pokoje proti sobě přes chodbu a*

⁵² Karel Milan Babince Lamblové, 15. listopadu 1849 na Peruci, list 1-2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁵³ Vilém Dušan Lambl Barboře Lamblové. 13. listopadu 1851 v Praze, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁵⁴ Vilém Dušan Lambl Barboře Lamblové. 13. listopadu 1851 v Praze, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁵⁵ Vilém Dušan Lambl Barboře Lamblové. 15. března 1883 ve Varšavě, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

*dvojnásobně to vrzalo v otvorech, vzpomněla jsem na Babinku, jak by asi hned namazala ty vrzáky, já to ale udělat nemohla, předně jsem neměla oleje, za druhé práva do cizího bytu vkročit, to však nebylo dost.*⁵⁶

V nekrologu v Ženských listech z roku 1902 je charakterizována jako neúnavná spolupracovnice a přispěvatelka většiny dobrovolných spolků: *„Byla povahy srdečné, myslí jasně a rázné, odhodlanost a vlídný úsměv ji neupustily ani na loži těžkých bolestí; byla vřelá v oddanosti přátelské, vroucí ve svém vlasteneckém přesvědčení, hluboká i jemná ve svém lidumilství, k okolí svému plna lásky a šetrnosti. Byla to žena v pravém smyslu dokonalá, jakých jest málo.*⁵⁷

1.4.3. Eliška

*„To skvostný život byl! Ne rozkošemi,
ne nádherou, ne štěstím vezdejším,
však něhou přejnou k svým i k cizejším
a věrnou, svatou láskou k rodné zemi;
to život krásný byl, ač zdál se prost,
neb v srdci kryl se jeho krásy skvost.*⁵⁸

Jako druhý nejmladší potomek se narodila 13. března 1834. Stejně jako její sourozenci, i ona se dožila úctyhodně vysokého věku. Bylo jí přes 84 let, když 27. listopadu 1918 zemřela.

Bývala miláčkem bratra Viléma a on zase jejím. Věkově byla Anně nejbliž (byla pouze o dva roky starší), ona byla její družkou v dětských hrách, měly společné přítelkyně, chodily spolu do školy i na hodiny k panu faráři.

Jejich matka silně dbala na sesterskou soudržnost. Dokazuje to nejen malá dětská příhoda. Na ranní mše ve škole děti chodily vždy v páru, i když Lízinka, jak jí doma říkaly, *„by raději s některou selskou dívkou se vedla, neb by si při té příležitosti ledacos mohly sdělit, ale s maminkou v tom ohledu nebyly žádné žerty, jak to nařídila, tak se muselo stát“.*⁵⁹ Jednou však Lízinka pro něco zapomněla jít s Annou, Anna zůstala lichá a šla sama, když je maminka zahlédla. Při obědě s nimi Lízinka nemohla

⁵⁶ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1883, list 13. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁵⁷ In: Ženské Listy, roč. XXX., březen 1902., č. 3, titulní strana. Zvěst úmrtí. Babetta Lamblová. Autorkou nekrologu je pravděpodobně sama Eliška Krásnohorská.

⁵⁸ Eliška Krásnohorská: Za Eliškou Lamblovou. In: Ženské Listy, 15. prosince 1918, roč. XLVII., č. 1. Eliška Krásnohorská. Za Eliškou Lamblovou. Titulní strana.

⁵⁹ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 54. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

za trest sedět u stolu. Maminčin přísný pohled následovala důležitá přednáška o sesterské lásce a snášenlivosti: „*Maminka nám ostrými barvami líčila nesnášenlivost sesterskou, kam nás povede, co z nás bude, lidé že z daleka na nás, co nesvárné, ukazovat budou, co tomu řeknou bratři, a matka slzela lítostí nad naší zkázou, my nejen obě slzely, ale plakaly, až by se byl kámen ustrnul!*“⁶⁰

Eliška byla ze sester nejpracovitější, žádná námaha a práce jí nebyla cizí, ale naopak, sestřám připadalo, že jí činily potěšení. Měla velmi zvláštní zálibu v chovu zvířat, zvláště drůbeže. Na tuto zálibu vzpomíná i Anna při svých cestách v Deníku z cest z roku 1883. Když u šumavských lidí zahlédla neznámou odrůdu slepic, hned si na Lízinku vzpomněla. Prý by z nich měla nemalé potěšení.

Lízinka, jak ji Anna i ostatní sourozenci nazývají, neměla tak ráda cestování a procházení se po okolí jako Anna s manželem. Když s nimi jela na výlet, často odjížděla dříve domů, nebo na ty dlouhé pochůzky nešla a zůstala doma. Jako např. v roce 1886: „*Lízinka hodlá zítra opustiti Kužvardu, připojí se nepochybně [ke] dvěma dámám, (...) my ji nebudeme zrazovat, mať ona své příčiny, jak dlouho kde se chce zdržeti. Co bylo možného, ukázali jsme jí v okolí, ještě dnes trochu po blízko si vyjdeme – daleko ona neměla chuti (...)*“⁶¹

V korespondenci mezi sourozenci se zachovalo několik důkazů o tom, jak se bratři snažili povzbuzovat své sestry v jejich vývoji, vzdělání, v růstu osobnosti. „*Psal mi Karlíček, že by prý to bylo potěšení pro Tebe, kdybych Ti nějaké psaníčko poslal. Já z toho znamenám, že jsi Ty velmi veliký pokrok ve skromnosti učinila, neboť komu taková mizerná věc jako je moje psaní, potěšení může způsobit, ten zajisté velikých nároků na tomto světě nečiní a s pramálem se uspokojuje.*“⁶² To, že se Eliška jako mladá dívka, bylo jí v té době 19 let, stávala skromnější, vnímal Jan Baptista jako pokrok v růstu její osobnosti. Tak se i tady potvrzuje, že skromnost patřila k největším ctnostem dívek a žen.

Jan Baptista dále odkazuje na Karlův dopis a chválí Eliščino chování a zlepšování se: „*(...) prý se mu tam dobře chováš, a že se ráda učíš. Ačkoliv už nejsi takové dítě, kterému se za dobré chování říkává, „že je hodné“, přece musím své bratrské potěšení nad touto zprávou Karlovou vyjevit, tím více, an sem se - odpusť mi*

⁶⁰ Tamtéž. Str. 56.

⁶¹ Anna Cardová-Lamblová: Deník z léta 1886, 27. 8. 1886, list 21. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁶² Jan Baptista Elišce Lamblové, 20. dubna 1853 v Bělehradě, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lamb l a sourozenci, korespondence rodinná).

*to – trochu obával, že snad Tě život Liebwerdský, pln lomozu a pohybu, trochu omámí, a na mysl Ti uvede všeliké marnosti, které jindy, jak se myslívalo, mladým děvčatům dobře slušely, za našeho ale času jenom směšné, ba až i opovržení hodné jsou.*⁶³ Devatenáctiletá Eliška tedy splňuje očekávání svých bratří, je zručná, šikovná a pracovitá.

Eliška také pracovala jako učitelka v Ženském výrobním spolku. Měla na starosti obor uměleckého vyšívání. I Eliška byla horlivou přispěvatelkou a sběratelkou.⁶⁴ Velmi nadšená byla pro myšlenku ženského studia a ihned se přidala do spolku Minerva, pro nějž také intenzivně pracovala. Vedle Minervy pracovala také pro spolek Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek či Záštit.⁶⁵

Mezi další aktivity, které konala spolu se svými sestrami, patřila angažovanost v již výše zmíněném ústavu Dámského kruhu ve Vinohradech. Tento ústav se staral o stárnoucí osamělé paní a slečny chtěje jim nahradit domov a rodiny, zaplnit prázdná místa.

Nekrolog o Elišce Lamblové napsala do Ženských listů v roce 1918 Eliška Krásnohorská. I ona se pozastavovala nad sourozeneckou sounáležitostí, schopností si být oporou a vytrvat spolu. Elišku charakterizovala jako velmi otevřenou a obětavou osobnost „(...) duševní její pronikavost byla tak šťastná, že nikdy u ní nebylo lze pozorovati nějaký nedostatek pochopení pro časové zájmy vzdělanostní.“⁶⁶ Krásnohorská zde narážela na nízké vzdělání sester Lamblových. Konkrétně Eliška absolvovala pouze necelý rok v ústavu slečny Eleonory Jonákové.⁶⁷ „Požívala veliké vážnosti u začek svých, jež učila ručním pracím zprvu ve vlastním ústavě soukromém, společně se starší sestrou Babetou založeném v Praze, a posléze v průmyslovém oddělení školy Ženského Výrobního Spolku, jehož byla nadšenou, vysoce zasloužilou spoluzakladatelkou po boku Karolíny Světlé i jiných účastnic.“⁶⁸ V nekrologu se

⁶³ Jan Baptista Elišce Lamblové, 20. dubna 1853 v Bělehradě, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambel a sourozenci, korespondence rodinná).

⁶⁴ Sběratelky byly ženy, které vybízely další ženy k připojení se a vybíraly jejich příspěvky.

⁶⁵ In: Ženské Listy, říjen 1905, roč. XXXIII., č. 10. Krista Nevšímalová: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Str. 196.

⁶⁶ In: Ženské Listy, 15. prosince 1918, roč. XLVII., č. 1. Eliška Krásnohorská. Za Eliškou Lamblovou. Str. 4.

⁶⁷ Jde o dívčí ústav, který roku 1843 založila a otevřela Bohuslava Rajska (předtím absolvovala učitelský kurz). Hlavním cílem Rajska bylo vychovat českému národu dobré a vzdělané vlastenky. Tento ústav převzala Eleonora Jonáková roku 1845, kdy se B. Rajska provdala za Františka Ladislava Čelakovského a odešla do Vratislavi vychovávat jeho čtyři děti. Eleonora Jonáková se snažila vést ústav v duchu jeho zakladatelky. (In: Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávací a ženské spolky v Praze v 19. století, Libri, Praha 2005).

⁶⁸ In: Ženské Listy, 15. prosince 1918, roč. XLVII., č. 1. Eliška Krásnohorská. Za Eliškou Lamblovou. Str.

Krásnohorská dokonce zmínila i o Upomínkách z mládí Anny Cardové-Lamblové, do kterých měla možnost na dovolení Anny nahlédnout.⁶⁹ Prý v nich Anna líčí Elišku jako bytost vynikající nad všemi nejen sličným zevnějškem „- sestra Anna ji vyličuje přímo jako krasavici“.⁷⁰

„Tak žítí v zásluhách, tak hlavu složit
své vlasti vítězné v ten sladký klín,
to není klesnout v charý smrti stín,
toť nejkraššího blaženství se dožít
a v odkaze své lásky žítí dál!
Žij, drahá, v nás! Žij v nás Tvůj ideál.“⁷¹

1.4.4. Anna

"Jakožto nejmladší, říkávaly sestry, že jsem "mazánkem"! matka moje tulení trpěla, říkávala: že jsem nejméně lásky otce užila, čehož se všem ostatním v hojné míře dostalo, mívala jsem mnohé právo před nimi, n. př. chvílenku u maminky spát, někdy ráno v její posteli trochu si pohovět - ba někdy i v noci, když jsem spát nemohla a moje vzdechy až k ní se dostaly, já spala ve vedlejším pokoji se sestrami, když jsem nespala, vždy jsem se bála a hrozně vzdychala - tu se hnedle její dobrotivý hlas ozval: "Copak je ti?" já sotva zašeptala i "nic" - "bojiš se snad?" - já ani muk - přiznat se, to se mi zdálo být hanba, a opak jsem přec nemohla tvrdit."⁷²

Anna se narodila 20. prosince 1836. Také se dožila úctyhodného věku a zemřela až 19. března 1919. Jako jediná ze sester se vdala, roku 1865 si vzala Jana Cardu (1824-1914), profesora na Vyšší dívčí škole.⁷³ Podle dochované korespondence byl jejich vztah velmi vřelý, Jan Carda k ní byl vždy velmi pozorný.

Ve svých vzpomínkách píše, že prožila šťastné dětství, každému dítěti by také

4.

⁶⁹ Píše tam: "Z upomínek těch, do nichž mi bylo dopřáno nahlédnouti, načerpala jsem hodně dojmův a poznání, osvětlujících někdy půvabem humorným, jindy vážně a dojemně směry tehdejší doby, ráz tamního lidu i povahy osobností, jimiž se původkyně zápisů oněch s nejsrdečnější účastí obírá."

⁷⁰ Nevím, zdali Eliška Krásnohorská četla ještě jiné vzpomínky, ale ty Upomínky, o kterých podle mě i ona mluví, neobsahují nic o Eliščině vzhledu. Informace, že byla Eliška Lamblová pilná a velmi pracovitá, tam jsou, ale že by byla krasavicí, jsem nikde nenalezla.

⁷¹ Eliška Krásnohorská: Za Eliškou Lamblovou. In: Ženské Listy, 15. prosince 1918, roč. XLVII., č. 1. Eliška Krásnohorská. Za Eliškou Lamblovou. Titulní strana.

⁷² Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 51-52. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁷³ Vyšší dívčí škola byla založena v roce 1861, hlavně za pomoci Josefa Wenziga. Tato škola nikdy neměla ambice poskytnout dívkám kvalifikovanou průpravu, zaměřovala se na odbornou výchovu. (Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávací a ženské spolky v Praze v 19. století, Libri, Praha 2005)

takové přála. Tak jak je to i dnes běžné, sestry Lamblovy se navzájem škádlily, ty starší zlobily tu mladší, napovídávaly ji různé pohádky, vymýšlely si příběhy a bouřily tak její fantazii. Anna několik let věřila jejich vyprávění o klekáníčkovi a jeho rodině, kteří prý bydlí v jejich domě.

Dle svých vzpomínek se snažila být také asi velmi dominantní. Sama sebe se nazvala jako vůdkyní dětských her, ona je vymýšlela a řídila.

Do Prahy se se svou matkou přistěhovala v roce 1854. V roce 1859 nastoupila jako učitelka do dívčího ústavu paní Svatavy Amerlingové,⁷⁴ pracovala zde do roku 1863. Toto své období Anna v dopisech reflektuje takto: „*Že jsem měla před zkouškou všeliké starosti si snadno pomyslíš, třebaš mně škola nepatřila, předci mám vždy před ukončením běhu školního roku starost, by vše dobře se ukončilo, i tedy se vynasnažím, co v mé síle stojí učiniti, bych spokojenosti rodičů se dočkala. A nemýlila jsem se, neboť mně srdečně děkovali za dobrodiní, co jejich dětem prokážu.*“⁷⁵

Je vidět, že Anna brala své povolání vážně a na žákyních jí velmi záleželo. Velmi zajímavé je, jak Anna o svém učitelském stavu smýšlela. Sestře Elišce vysvětluje, že by si nikdo neměl myslet, že učitel dostává plat jen za ty hodiny, které stráví ve škole, ale i mimo ni, a nepovede-li se pedagogovi to, co si předsevzal, nebývá to většinou jeho chyba. Trápí ji, že každý umí dobře kritizovat, ale ne už pak opravdu pomáhat.

„*Učitelský stav má mnoho nepříjemností i mnoho trpkosti, však co člověk s chutí dělá, toho trpkosti se promění v sladkost, tak se i mně často děje. Kdo sám se nepokusil o výchování a vzdělání mládeže, ten neví a neuvěří jeho nepříjemnostem. (...) Lehko se dá krytizovat[!] přes to neb ono, ale k vyvedení patří větší síla, nežli k pohanění – Tak se mnoho kárá na naši škole, že všeliké neduhy má, to víme, a vynasnažíme se ve spolku zlepšovati (...).*“⁷⁶

Avšak ve svém životě měla Anna i určité tajné plány, tajné tužby. Toužila po tom, být světu prospěšná, naučit se toho co nejvíce. „*Kuju sama taky jeden plán, k vyvedení mně ale schází mnoho peněz, tedy musím tiše čekat, zdali mně ten velký Loos nemine, pak se teprve nechám slyšeti, nedosáhnu-li toho, budu jen oudem té společnosti, v které se nyní nacházím, lítostivě, však trpělivě budu pohlížeti do budoucnosti, která je*

⁷⁴ Šlo o soukromou dívčí školu, kterou Amerlingova manželka vedla od konce 50. let do roku 1870. (In: Bahenská, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách. Libri, Praha 2005, str. 11).

⁷⁵ Anna Cardová-Lamblová sestře Elišce. 29. dubna 1860 v Praze, list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁷⁶ Anna Cardová-Lamblová sestře Elišce. 29. dubna 1860 v Praze, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

*nám všem zahalená.*⁷⁷

V roce 1863 složila zkoušku z ručních prací a stala se industriální učitelkou. Mezi prvními ženami v Praze si zakoupila šicí stroj, na kterém poté vyučila mnoho pražských žen. V roce 1866 se stala učitelkou šití na stroji při Vyšší dívčí škole, kde setrvala do roku 1888. V roce 1871 se k tomu stala v Ženském výrobním spolku „*první řídící učitelkou pracovny šití prádla, šatů, střihu a šití na stroji vůbec, a osvědčila se jako velmi praktická a potřeb ženských ručních prací dobře znalá česká hospodyně. Zavrhlá všechny titěrné práce, často pracné a vyžadující nákladu, které nemají ceny ani umělecké ani praktické a hleděla bedlivě k tomu, aby si každá dívka česká osvojila důkladně šití prádla i šatstva, kterouž znalostí mnoho v domácnosti dá se ušetřiti a také v čas potřeby vydělati.*“⁷⁸ Stejně jako její sestry angažovala se i Anna ve všech dobročinných ženských spolcích.

*„Za nesčetné své zásluhy na poli humanity byla výtečná tato žena česká r. 1898 vyznamenána zlatým záslužným křížem a korunou.“*⁷⁹

V Literárním archivu Památníku národního písemnictví je uloženo mnoho ego dokumentů a všechny tyto prameny odkrývají či spíše utvářejí určitý specifický obraz Anny Cardové-Lamblové, nejmladší z rodiny Lamblových. Za tuto ženu však nemluví jen její korespondence a deníkové záznamy, ale i její činy, celoživotní práce a v neposlední řadě i vzpomínky a poznatky jiných osobností, s kterými se Anna za svého života setkala, kterým kdy pomohla. V následující části jsem se pokusila dopodrobna analyzovat její dokumenty a vytěžit z nich veškeré informace. Anna Cardová-Lamblová zaujímá ze sester největší prostor, nejen proto, že po sobě zanechala nejvíce informací. Obraz, který z pramenů vychází, je následující.

Anna byla velmi vnímavá pozorovatelka svého okolí. V jejích dopisech je patrný jeden určitý cíl, zprostředkovat čtenáři veškeré dojmy a postřehy nabyté z cest. O její otevřenosti svědčí smysl pro detail a schopnost věrného zobrazení skutečnosti. S velkým zájmem si všímá všech všedních i nevšedních vjemů. Chce sdělit svým milým jakoukoliv zajímavost:⁸⁰ „*Přišli jsme zde na jednu znamenitost, která bude Babinku zajímat, neb poznala trochu lid zdejší i jeho jednání. (...) Že ale jest pan Soukup „literát*

⁷⁷ Anna Cardová-Lamblová sestře Elišce. 29. dubna 1860 v Praze, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

⁷⁸ Nevšimalová, Krista: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Ženské listy, ročník XXXIII., č. 10, říjen 1905, str. 197. Zdroj: digitální archiv NKP Kramerius.

⁷⁹ Nevšimalová, Krista: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Ženské listy, ročník XXXIII., č. 10, říjen 1905, str. 198. Zdroj: digitální archiv NKP Kramerius.

⁸⁰ Anna Cardová-Lamblová Marušce (neteři), 21. 8. 1894, list 7-8. LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové, korespondence odeslaná).

od Choru“ to zajisté Babinka neví, ona ho jen poznala co staříka 75 letého a dost na toto stáří svěžího, že jest však tak znamenitým „literátem“ – to jsme teprve zato přišli. Tážeš se asi: co to za titul – „literát od choru“? Bylo nám řečeno, že to jakási stará fundace, již Petrem Vokem založená, které se ukládá povinnost přede mší svt. a po mši všeliké na den patřičné žalmy odzpěvovat, taktéž při pohřbu asi $\frac{1}{2}$ hod. před výkropem se „literáti“ sejdou a svými chraplavými hlasy prozpěvují pohřební písně. V kostele mají svá místa s pultama, na nichž spočívá žaltář a vřeští, jinak nelze to pojmenovat, celou $\frac{1}{2}$ hod. před mší svt. Za zpěvy pohřební obdrží každý 2 zlt. – který prý větším dílem ihned propije – od kostelního zpěvu jest placen ročně.“ Její dopisy rodině lze někdy pokládat za národopisné studie, opravdu velmi dopodrobna se zaobírá světem kolem sebe, vším, co vidí. Věnuje se zvláštnostem kraje, národním zvyklostem.

Ve svých dopisech umí být ale i velmi kritická k soudobému světu. Zajímavý je její postřeh z výletu po Strakonicku. Značnou pozornost věnuje hradu Rábí,⁸¹ a porovnává jej se současným stavitelstvím. Ukazuje se zde její nedůvěra v nové stavby, důvěruje spíše tradici a starému. V dopise sestře Barboře píše: „(...) ale nic prý samo sebou se nezhroutí, jen co lidské ruce samolibě porouchali, to je sesutý, jinak to vydrží zajisté více nežli pražské domy – které se teď stavějí!“⁸²

Annin sňatek s Janem Cardou se konal 28. 8. 1865. S manželem pak velmi často cestovali. Jejich výlety, nebo jak je Anna sama nazývá – „vagace“, byly vždy velmi dlouhodobé. O výletě po jižních Čechách v roce 1880 píše: „(...) plných pět neděl jsme se po horách toulali – žili jsme jak to ptactvo v povětří – nestarajíce se, co budeme jísti. Tak nám příjemně tato lhůta uplynula, ani nemožno pověděti. Doma i v přírodě nám bylo tak volno – jako již dávno né – jsme tu úplně jako doma, žádný nás neobtěžuje svou přítomností – ba ještě lépe než doma se tu cítíme – škoda, že musíme tak milý útulek již opustiti.“⁸³ Spíše než společnost milovala krajinu a přírodu, dlouhé procházky krásami české vlasti. K jejím nejmilovanějším místům patřily hory. Často projevovala touhu odstěhovat se tam. V každém kraji, který navštívila, se zajímala o historii, architekturu, lidové tradice, zvláštní zvyky, ale i o průmysl. Nejvíce pozornosti však vždy připoutala lidskýma rukama neporušené panorama, přírodní reliéf. Často si stěžovala, že pro různé

⁸¹ Hrad Rábí se nachází asi 120 km od Prahy v okrese Klatovy. Jde o jednu z největších zřícenin v Čechách. Oblíbeným turistickým místem byl i v 19. století, což dokazuje nejen dopis Anny Cardové Lamblové její sestře Barboře. Anna hrad navštívila spolu se svým manželem Janem a bratrem Františkem Sudimírem a jeho manželkou Marií v září 1870.

⁸² Anna Cardová-Lamblová sestře Barboře, září 1870, list 4, LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové, korespondence odeslaná).

⁸³ Anna Cardová-Lamblová: Deník z léta 1880, psáno jako dopisy sourozencům, list 25, LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové, rukopisy vlastní, deníky).

společenské akce a návštěvy jí nezbyval čas na procházky a poznávání české vlasti. Avšak čím byla Anna starší, tím jí činilo menší a menší obtíže navštěvovat své známé, už si tolik nestěžovala, ale naopak si taková setkání chválila. Jak stárla, více času při výletech věnovala přátelům, starým známým i cizím lidem. Často také navštěvovala své bývalé žáčky a pak rodině psala o tom, jak se mají, jak se jim daří a jak šťastné shledání to bylo. Vždy jí i manžela všechny vřele přivítaly, chtěly se pochlubit svým životem a byly vždy velmi šťastné, když je viděly.

Ke svým cestám má ještě jiný zajímavý poznatek. V jednom z deníků srovnává ceny v Čechách a v cizině, a nejen to, i kvalitu ubytování, stravy i cestování. Z poznatků získaných z cest jí vyplývá jedno ponaučení: „(...) všude jinde je dráž a strava také není lepší – tedy naučení víry: zůstaňme po druhé doma a neodnášejme peněz do světa! Sotva ale já sama tento náhled budu sdílet – budu-li mít něco uspořeno, tak se zase, Bůh dá, někam podívám.“⁸⁴ Nacházíme zde projev hospodářského nacionalismu, který začal v Čechách vystupovat v druhé polovině 19. století. Je neoddělitelný od procesů celkové společenské modernizace. Základem je uvědomění si skutečnosti, že společenský vliv jednotlivých národních hnutí souvisí velmi podstatně s jejich hospodářskou silou.⁸⁵

Byla i vášnivou zahradnicí, nejen od svých bratrů získala mnohé znalosti. Z cest si vozila rozličné rostliny, které si doma zasazovala. Lákaly ji neznámé a zvláštní rostliny, vždy pak s neurčitou tajemností čekávala, zdali se ujmou.

Anna byla v určitých oblastech i velmi konzervativní. Neměla v oblibě radikální změny. V dopise své sestře Elišce⁸⁶ píše: „*Továren zde vůbec není, lid dobrý, zbožný a pracovitý – a když prý se některý toulavý chasník vrátí ze světa do svého domova a chce zde vyprávět o anarchitech a socialistech, to ho domácí zkrátka odsekne: „kuš – budeš ty tady vykládati“ – a jest opravdu po výkladu; proto je zde tak zbožný lid.*“ V dopise dále velmi dopodrobna popisuje krajinu kolem Černovic u Tábora a samozřejmě se dostatečně věnuje zdejšímu lidu. V ukázce je patrný odpor k novotám a revolucionářským vizím.

Jak bylo tehdy běžné, Anna cítila určitý ostych i k průmyslovým novotám, zároveň se jí však zmocňoval i obrovský obdiv. Obdiv ke schopnostem lidského ducha, pokroku doby, kvalitnějším a pohodlnějším standardům. I když velmi rádi cestovali a

⁸⁴ Anna Cardová-Lamblová: Deník z léta 1880, psáno jako dopisy sourozencům, list 35, LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové, rukopisy vlastní, deníky).

⁸⁵ In: Jančík, Drahomír, Kubů, Eduard (eds.): Nacionalismus zvaný hospodářský. Zdroj: www.dokoran.cz/ukazky/1317803170.pdf.

⁸⁶ Anna Cardová-Lamblová sestře Elišce, 21. 7. 1894, list 5. LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové korespondence odeslaná).

hojně k tomu využívali vlaku, ne vždy se cítila úplně bezpečně. „*Jaká to smělá myšlenka projela hlavu lidskou, na tyto hrozné kopce stavěti železnici! Jak velký je přec rozum lidský, denně se projíždí sta lidí a dosud žádné neštěstí je při té hrůzoplňné cestě nestihlo.*“⁸⁷

O jejím vlasteneckém smýšlení nemůže být pochyb. Milovala svůj národ a svoji zem a veškeré své konání podmiňovala pomocí potřebným ze svého lidu. I na svých cestách rozvažovala o vztazích Němců a Čechů, dokázala se zlobit, smutnit: „*Německý živel tu⁸⁸ pomálu ovládá a vytlačí těch zbylých trochu Čechů – ty chudáci, chtějí-li se udržet, lámou a dřou tu němčinu, až srdce nad tím bolí. Slečna Kodýmová, která s námi jede, je nad tím celá zoufalá – zlobí se a nechce nikoho německy oslovit, tvrdíc, že je v Čechách a tu že nutno každému česky hovořiti; náš hospodský tak mluví, ale ne veškerá posluha.*“⁸⁹ Avšak chvíli na to si uvědomila, že nemá smysl se zbytečně rozčilovat. A protože byla na výletě, byla pro ni v tu chvíli nejdůležitější příroda, kterou viděla. Ze zápisů je patrné, že si uvědomovala, že příroda poskytuje stejné dary všem a to ji přineslo určité upokojení.

V různých krajích si nešívala jen přírody a jejich krás, ale i lidí a jejich životů. Vše vnímala ve velké šíři. Byla schopná si uvědomovat klady a zápory každého kraje. Vždy ji zarazilo, když se daný prostor nevyužíval v takové míře, jak by mohl, a lidé tím podle ní nesmyslně trpěli. V souladu s vyzněním jejích knih,⁹⁰ které napsala pro hospodyňky, jsou i její poznatky z cest. V denících se snažila navrhnout, jak by mohla pomoci cizím lidem z různých koutů vlasti, jak by mohli zlepšit své životní podmínky, jak by mohli ke svému prospěchu lépe využívat darů, které jim příroda nabízí. Trápilo ji, když možné zdroje přicházeli nazmar: „*Vzdor tomu, že z lesů chudina nosí, co jen unésti může, hnije tam přemnoho tisíců sáhů dříví neupotřebeného! A ty traviny tak v tom bujně, tak kypře nesou své hlavy do výšky, jak by byly nejopatrněji pěstované, jahůdek všechny druhy, za hodinu možno džbánky natrhati a to všechno leží ladem! U Prachatic je již industrie v tomto ohledu vyvinutější, tam přinášejí děti hostům malé hrnky jahod po 10x a ti kupujou všechno! Sami se shýbatí nechtí, tu ale žádnému dosud*

⁸⁷ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1871, list 20, LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové rukopisy vlastní, deníky).

⁸⁸ Mluví zde o Prachaticku, přímo o prachatickém hostinci, který s manželem navštívili v srpnu 1883.

⁸⁹ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1883, psáno jako dopisy sourozencům. List 2, LAPNP (fond Anny Cardové-Lamblové).

⁹⁰ Například kniha „Jak, kdy, kde, na čem možno moudře šetřiti?“ (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, tisky).

*cos podobného nenapadne, ještě brusinky – ty ale budou trochu později.*⁹¹ Mluví zde o kraji poblíž Kužvardu,⁹² kde strávila mnoho času. Zaráží ji, že si zde lidé nedokáží uvědomit krásy svého kraje a patřičně je i turisticky využít. U těch nejkrásnějších vyhlídek nejsou žádná občerstvení, stěžuje si, že při celodenním putování ani jednou nenarazila na hostinec, ani nic jemu podobného. Jelikož se v oblasti turisté jen hemží, doporučovala by místním se na turismus⁹³ orientovat. I to, že lidé nedokáží využít lesních plodů, jí přijde nepochopitelné a zbytečné.

Anna byla velmi sociálně citící osobnost. V každém prostoru byla schopná si všimnout sociálních nespravedlností, potíží či jen jevů patřících k soudobému světu. Dokazují to její dopisy, v kterých dopodrobna popisuje vše, co vidí. V nich reflektuje, jak jednou při cestách narazili na malý ústav pro zaopatření starých lidí. Popisuje ho takto: *„Domek ten s malou květnatou zahrádkou jest Ti znám taktéž, že ho založila pí. hraběnka Lewnická – R. a položila kapital 10 000 pro chudé staré lidi, jimž se úrok roční 600 zl vyplácí. Vešla jsem do domku a požádala stařečka 84 letého, který na lavičce s jednou stařenkou seděl, by mi vnitřek ukázal – ochotně se tak stalo – starý je též čipátníkem[!] i jeho žena, obývají jednu světnici (Zimmru) společně, kterou také ochotně hned otevřel, z vnitřka se vyvalil onen nepříjemný čuch, mezi chudinou jaksi oblíbený – tam jsem spatřila na dost špinavém loži šedou stařenu, jeho manželku. Dodal hned: „ona jest stále nemocná, jest chorá na myslí“, klad ruku na své čelo na lepší porozumění – stařena se divě také hned ku dveřím obrátila a vypadala dost úzkostlivě, jako na poslední stanici!“*⁹⁴

Dále má potřebu vše dopodrobna popsat, jak to v malém ústavu vypadá a chodí. Sestrám nesmí uniknout ani jeden detail: *„(...) vešli jsme do jiné „cimry“; tam společně 5 babiček zůstává, každá má svou postel a kufr, peřiny jsou její, postel patří k domu i skříně, stoly a židle i prý všechen „kšír“ k vaření, několik to oprýskaných železných hrnků a několik hliněných misek. Kamna jsou pěkné hnědé tabulkové, při nich dost velká plotýnka, na které sušily dříví - (jest zde zvykem syrové dříví pálit, a proto ho každý na kamnech osušuje, jako i my) za kamny houfek neumytého nádobí po obědě. „to si vaříte společně?“ tážu se – „né co každá chce“ – odpoví jedna babka, „ach to je těch*

⁹¹ Anna Cardová-Lamblová: Deník z léta 1883, list 6, LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

⁹² Jde o patrně o oblast kolem zříceniny Kunžvart na Šumavě, cca 15km západně od Volar.

⁹³ K cestování a turismu více např. Hojda, Zdeněk: „Jdou s tebou naše srdce i myslé – až tam ke břehům Tibery.“ Cestování v době biedermeieru. KLP, Praha 2004.

⁹⁴ Anna Cardová-Lamblová Barboře. 18. 8. 1894, Černovice, list 3-4. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, korespondence odeslaná).

hrnečků! někdy třeba až 20!“ praví starý, který dělal průvodce – a co vaříte? „nu některá si chce trochu přilepšit, jiná zase více spoří, proto si vaří každá zvlášť, ale nejvíce jen kafe“ – také v té jizbě ležela jedna stará žena na posteli, „což je nemocná?“ tázala jsme se – „i to vona[!] pořád, že má revma, ale není ji nic, jen si tak hoví“ – zase starý vyložil. Třetí pokojík choval dvě prastaré babky a čtvrtý jest prázdný – prý kdyby snad některá se k smrti rozstonala neb zemřela, že ji tam uloží. Jest ještě dost pěkná kuchyně, ve které mají společně vařit, ale že prý letos bylo tak chladné léto, tak že se jim z pokoje ani nechtělo, a teď – buď již to za to ani nestojí, abychom zde počali vytápět. V kuchyni jest také hezký kotel pro prádla a vchod do sklepa, tam prý mají uložené dříví na zimu, které si musejí sami rozřezat a rozštípat. Každý penzista dostane ročně 60 zlt. nebo měsíčně 5 zlt. z úroků, ze zbytku se jim poskytne dříví – jest tam 9 osob – činí celek výdaje 540 zlt. a 60 fl – jest na dříví. Přivydělat prý docela nemohou nic, -, „snad takhle něco ohlídat neb plést“ povídám –, „ba jest zde mnoho mladého lidu bez práce – nemohou ji dostat, nás ani žádný nezavolá, a co bychom také mohli zastat – (...).“⁹⁵

Nejen starým a nemocným lidem se věnovala v souladu se svým sociálním citěním. Nejvíce ji zajímali ženy a děti, pro něž intenzivně celý život pracovala.

Anna Cardová-Lamblová ani při svých výletech nezanedbávala povinnosti vyplývající z činnosti spolku Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek a žen. Tento spolek byl založen v červenci roku 1885, jeho protektorkou se stala Marie Červinková-Riegrová, předsedkyní Ludovika Šolcová.⁹⁶ V rámci tohoto spolku vznikly takzvané ochranovny, jejichž inspektorkou se Anna stala.

Otázkou sociální pomoci se tehdy zabývaly nejen dobročinné a ženské spolky, ale trápila i radnice či pedagogy. První tzv. ochranovna, neboli ústav pro zanedbané dívky, byla založena v roce 1884 při Spolku českých učitelek. „Marie Patová⁹⁷ si v Černovicích u Tábora najala pro tento účel dům se zahradou za roční nájem 60 zlatých.“⁹⁸

O tzv. ochranovně mluví v jednom ze svých dopisů z cest i Anna: „Náš ústav „Ochranovna“ jsme navštívili hned prvního dne, jest tam velmi milý útulek pro tu ubohou opuštěnou mládež, kéž by tam i po vychování mohla býti přiměřeně zaměstnána,

⁹⁵ Anna Cardová-Lamblová Barboře. 18. 8. 1894, Černovice, list 4-5. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, korespondence odeslaná).

⁹⁶ In: Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, ženy na okraji, str. 619.

⁹⁷ Marie Patová (27. 1. 1849 – 2. 9. 1916), narozena v Příbrami, učitelka.

⁹⁸ In: Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, ženy na okraji, str. 619.

*aby do zloby světa nebyla opět vyštvána!*⁹⁹

Druhá ochranná pak byla založena v roce 1886 v Lobči u Kralup, když učitelka Julie Gintlová¹⁰⁰ poskytla ve prospěch ochranné svůj dům se zahradou. „Do roku 1894 se ústavy postaraly o šestapadesát dívek. Roční náklad na jednu schovanku činil 156,79 zlatých. Ve prospěch ochranné byly prodávány knihy a konala se řada přednášek.“¹⁰¹

V článku v Ženských listech¹⁰² se píše, že ihned po založení spolku Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek a žen v Praze se Anna stala horlivou členkou a příspěvatelkou, později navíc i inspektorkou obou ústavů spolkových. Po smrti Žofie Podlipské byla v roce 1898 jednohlasně zvolena předsedkyní spolku. Chovanky obou ústavů se podle autorky článku Kristy Nevšimalové¹⁰³ těšily horoucně na svou milostivou paní, která nikdy nepřicházela s prázdnými rukama. Měla pro ně pochopení a spousty rad chtěje jim nahradit matku. V její činnosti ji vždy vroucně podporoval manžel Jan Carda.

V již zmíněném dopise Anna tento ústav popisuje takto: „*A jak rádi oni zde jsou – jak poslouchají a ochotně vše vykonají – kam se poděla jich vzpoura a urputnost, zdali jest jen do nějakého koutka duše zatlačená, aby při první příležitosti nešla na povrch – čili snad vyhlazená a zapuzená nadobro? Dejž pán Bůh síly těm, kteří mají ty zbloudilé ovečky na tu dobrou pastvu vodit, by vždy tu pravou cestu našli, která jim prospěje! Máme jich zde 17 – v Lobči 19 – úhrnem 36.*“¹⁰⁴

Jak jsme přijžděli k Černovicím, přišla sl. Glázrová a tři chovanky naproti, sl. mi podala kytici vypěstovanou v jejich malé zahrádce, která skýtá právě tak chudé kvítí, jako jest řada živých kvítků chudými, chudinkami! Ve čtvrtek 19. jsme si udělali výlet do lesa Vinkýřov na borůvky – jest jich tam až černo! – vyzvala jsem sl. a všechny děti – měli jste pozorovat tu radost v těch smavých tvářičkách; šatečky jich jsou rozličného tvaru, barev, střihů ba částečně hojných záplat – ale jsou čisté, pěstounky je pěkně

⁹⁹ Anna Cardová-Lamblová Elišce, 21. 7. 1894 z cest do Černovic u Tábora, list 6. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, korespondence odeslaná).

¹⁰⁰ Julie Gintlová (nar. 1840), učitelka při c. k. ústavu učitelek v Praze, spisovatelka. Napsala několik povídek pro dospělejší mládež, např.: „Každý stav vzděláním prospívá“, „Arnošt“, „Rosalie“. Přispívala do Ženských listů, Štěpnice, Časopisu pro mládež aj.

¹⁰¹ In: Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, ženy na okraji, str. 619.

¹⁰² Nevšimalová, Krista: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Ženské listy, ročník XXXIII., č. 10, říjen 1905. Zdroj: digitální archiv NKP Kramerius.

¹⁰³ Krista Nevšimalová (1854 – 1935), česká spisovatelka: „Hanácké povídky“, „Informatorium moderní ženy: ženám českým“; redaktorka Ženských listů; spolupracovnice Elišky Krásnohorské.

¹⁰⁴ Anna Cardová-Lamblová Elišce, 21. 7. 1894 z cest do Černovic u Tábora, list 6. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, korespondence odeslaná).

*vedou, jedna víc co vychovatelka, druhá co učitelka, ta s nimi pracuje, když se ze školy navrátí, připravuje veškeré oděvy a prádlo s nimi, ba učí je i jména vyšítvat a kroužit, což všechno mi přinesli ukázat.*¹⁰⁵

Přestože sestry Lamblovy nikdy neměly žádné děti, vychovaly jich mnoho. Celý život se u sebe v domácnosti staraly o schovanky, které si vybraly z potřebných. V rodinné korespondenci vyčnívá „Fanyňka Cardovic“, schovanka u Cardů, velmi v rodině oblíbená. Se svými chovankami, ať už z ústavu či z domácnosti, se Anna scházela i v dalších letech, když odešly, a vždy se zajímala o jejich další osudy. I ony ji rády viděly, zvaly ji na návštěvu a zajímaly se o ni samotnou. S pýchou sledovala jejich změny a životní dráhy.

Jak je z textu patrné, Anna patřila k lidem, kteří celý život pomáhali sociálně slabším vrstvám a zajímali se o otázku sociální rovnosti. Největší důraz však kladla na sociální potřeby žen. Celý život hledala cesty, jak jim umožnit určitou samostatnost a soběstačnost, protože dobře věděla, do jakých potíží se mohou, ať už provdané či neprovdané, ženy dostat.

1.5. Každodennost malých sester

Podle Anny a jejích vzpomínek na dětská léta bylo doma žití jednotvárné, ale i v tom, jak sama píše, se dal najít půvab. Jak jinak, když se to týká vzpomínek na dětství, ve vzpomínkách se kouzlo a půvab najdou vždy.

1.5.1. Domácí práce

*„Po celý den se pilně pracovalo bez přestání, jen pod večer - tak obyčejně v soumraku, jsme se na hodinku vydaly na procházku - pak byla společná večere a hned zase po ní se chopila každá své práce.*¹⁰⁶

Práce v domácnosti byla rozdělena. Dcery prý nechtěly připustit, aby matka tolik pracovala, jako když byly malé. Nechaly jí jen u jejího "radování", což pro ni byl kolovrat. Práce byla rozdělena následovně: *"Jedna si vzala vaření a úklid po domě, druhá prádlo i žehlení, třetí hrála na slečinku, t. j. zůstala při čisté ruční práci. Pouze kávu upravovala nejstarší, žádná prý ji tak dobrou nedovede nachystat, ale hospodyňka jí musela rozdělat oheň, semlít kávu, nachystat stůl a pak zase vše uklidit, nejstarší jen*

¹⁰⁵ Anna Cardová-Lamblová Elišce, 21. 7. 1894 z cest do Černovic u Tábora, list 7. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, korespondence odeslaná).

¹⁰⁶ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 6. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

nalévala vodu na kávu a pak ji rozdělávala, s matkou posvačila a zbytek mezi děti rozdělila."¹⁰⁷

Především je však zaměstnávaly ruční práce, a to háčkování, šití a vytváření krajek. U toho vždy jedna četla a zároveň pletla punčochy. Matka zas po celý den předla plátno pro domácí použití, také nitě upředla a usoukala, k nitím na šití brala ten nejpěknější len. I služka, po vykonané práci venkovské, večer předla.

*"Zahálka nebyla ani okamžik zavedena - ba ani odpočinek. Dost si odpočinete v hrobě, až k tomu dojde - říkávala matka - a sama šla dobrým příkladem napřed."*¹⁰⁸

1.5.2. Svět dětských her

I když Anna píše, že na odpočinek a zahálku u nich nebyl čas, nebyly jejich dětské fantazii kladeny meze. Prostor pro hraní jim byl dopřán v hojné míře, avšak jen do určitého věku. Z různých rozbitých hrnečků, dřívěk a podobných maličností si vytvářely hospodářství, u něhož byly schopné strávit nejedno odpoledne. Z hadérků oblékaly panny, s dětmi ze sousedství si tvořily obrovskou domácnost, v které společně žily. Ani dětské škádlení a sesterské balamutění jim nebylo cizí.

Lízinka s Annou se nejvíce kamarádily s dětmi ze mlýna, Lízinka s Pepi, Anna s Julií. Děvčata ze mlýna k nim často chodívala, Anna s Lízinkou mohly do mlýna jen občas, jejich maminka se držela přísloví: „*Kde tě rádi mají, tam jdi málokdy - kde tě nemají rádi, tam nechod' vůbec*“.¹⁰⁹ Paní mlynářka byla Němka, což děvčatům trochu vadilo a i dívky byly vychovávány po německu, ale s nimi se prý už nějak dorozuměly. Paní mlynářka jim vždy přichystala dobré pohoštění, nějakou pomazánku, neb kávu s dobrou buchtou, v níž byla příchůť skořice. Pan mlynář pak vyndal flétnu a dívky začaly tančit. Paní mlynářka prý byla ochotná pro tuto příležitost i odšoupnout velký stůl.

Je zajímavé, že i při dětských hrách si vytvořily napodobeninu společenské hierarchie. Například Michl, chlapec „mdlý a ospalý“, nikdy nebyl při hrách zvolen za pána, vždy vykonával podřadnou roli, ale vždy svědomitě a pečlivě, bez námitek a hádek.

Společné hry se na vesnici odehrávaly vždy ve velkém kruhu dětí. K Anniným přátelům patřili: *"Kárl učitelovic a jeho sestra Katy, Pepička krejčovic, Karl, můj*

¹⁰⁷ Tamtéž. Str. 3.

¹⁰⁸ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 7. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹⁰⁹ Tamtéž. Str. 63.

bratranec, syn tety Lamblové, jeho dvě sestry, Katy a Pauli - někdy malá Babina, tu však pro časté fňukání a žaloby jsme málokdy vzaly mezi sebe. Pepi a Julie ze mlýna - Michl a konečně já, která skoro vždy udávala a řídila hry."¹¹⁰ K nim se přidávaly i další děti. Nejraději si hrávaly u někoho doma, ale to se jim málokdy povedlo, pak na dvorečku, a když nevyšlo ani to, šly na náves.

Mnoho času také dívky Lamblovy, když byly malé, trávily na faře, kde byl hodný farář a jeho sestra se svým synem. Farářova sestra dětem vždy něco napekla. Děti zato na faře vypomáhaly, např. při česání jablek, na což se vždy velmi těšily.

Děti na venkově oproti dětem ve městě měly větší svobodu a volnější pobyt venku, i když i na venkově to bylo stratifikované. Ani pak nebylo nutné mít velikou výbavu hraček, aby byly uspokojeny potřeby dětské duše. *"Aspoň v tomto ohledu byl dětský svět spravedlivý: zámožné dítě mělo své bohatství v hračkách, chudšímu byl dopřán svobodný pobyt venku, v kruhu kamarádů.*"¹¹¹

1.5.3. Škola

Anna a její sourozenci navštěvovali vesnickou německou školu. Dívky i chlapci chodili do jedné třídy, kde se zároveň potkávaly i všechny děti ve věku 6 až 12 let. V jedné sednici se sešlo 50 až 70 dětí, v zimě více než v létě. *„Učitel byl jen jeden pro všechny žáky. Když s malými slabikoval, měli my větší počty na tabulkách, neb krasopis. Kdo byl dříve hotov, obyčejně si hrál neb škádlil druhé, my dívky hrály s panenkami, hoši s fisolkama[!].*"¹¹²

Do školy děti chodily před osmou hodinou ranní. Odtud se pak všechny společně vydaly na mši do kostela. Vpředu šel pan učitel, za ním chlapci, pak malá děvčátka a na konci starší děvčata. Zajímavý pořádek. V kostele se pak malé děti posadily do lavic po pravé straně, větší šly zpívat na kruchtu. Po mši se opět vrátily do školy. *„Pan učitel šel ještě do svého bytu proti školní síni, hoši skotačili, skákali po lavicích, ba vyšplhali se i na kamna, dívky si vyprávěly všelike údaje vesnické, vyměňovaly si chleby s ovocem neb škvírkami.*"¹¹³ Učitel se do třídy vracel v devět hodin. Vyučování začínalo modlitbou a pak byly rozdány úkoly. V jedenáct hodin se děti opět pomodlily a šly domů. Do školy se vrátily ve dvě hodiny. Odpolední vyučování začínalo opět modlitbou, pak

¹¹⁰ Tamtéž. Str. 72.

¹¹¹ Lenderová, Milena: Z dějin české každodennosti. Dětský svět, str. 189.

¹¹² Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 26. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹¹³ Tamtéž. Str. 27.

následovaly krasopis, diktáty a čtení.

Zajímavý je výskyt tzv. židovských lavic. Fungovaly jako trest za největší přestupek, stejně jako příkaz stát celou hodinu. Tyto lavice vznikly v době, kdy si tamní židé nechávali opravit svou vlastní školu, a tak židovští chlapci chodili do běžné německé školy. Šlo o dvě lavice hned u dveří, v kterých chlapci po dobu své přítomnosti seděli. Když se opět vrátili do své školy, jejich lavice zůstaly opuštěné a děti se jich štítily. Byly tudíž pak dávány za trest. Oproti tomu lavice poslední, v této třídě lavice v sedmé řadě, byly obsazovány za odměnu. Prohřešil-li se žák, putoval zpět do přednějších lavic.

Na svého pana učitele Anna nevzpomíná s láskou, ale spíše naopak. I když uznává, že životní podmínky pro učitele nebyly úplně příznivé, nemá pro něj vlídné slůvko. *"Byla to trapná doba pro učitele, když po desetníčku musel si vydobývat platu za učení, co honoráře."*¹¹⁴ Považuje ho spíše za nevzdělaného člověka, který nebyl ani schopen dětem příznivě odpovědět na jejich dotazy, nebyl schopen jim ledacos vysvětlit, aniž by se podíval do knih, avšak ani po nahlédnutí jeho odpověď nebyla dostačující. Při četbě neopravoval jejich výslovnost, výsledky počtů prý kontroloval dle knih. Výčet jeho nedostatků vyzývá k zamyšlení nad úkoly učitelské profese, evidentně Anna vytýká nedostatek podnětů a iniciativy učitele ke svým žákům. Zároveň zde ale funguje i ta obrovská autorita k panu učiteli jako k nadřazené instituci. Strach a respekt z pana učitele je v jejích vzpomínkách evidentní.

Vzdělávání ve škole nebylo jediné, kterého se jim v dětství dostalo, tedy přinejmenším Anně a Elišce. Chodily ještě navíc denně na hodiny k panu faráři. Ten jim dával krasopisně opisovat německé texty, které se do další hodiny musely naučit nazpaměť. Při vyučování s ním musely mluvit německy, i když běžně s nimi komunikoval česky.

1.5.4. Vánoce

Anna ve svých Upomínkách z mládí vzpomíná na Vánoce roku 1845.¹¹⁵ Byly pro ni výjimečné z několika důvodů. Nejenže je spolu s nimi, tedy čtyřmi sestrami, matkou a Madlou, strávil i Vilímek, jenž se doma v Kozolupech zotavoval z vážné nemoci, ale i pro to, že pro ni bylo uchystáno velké překvapení.

Adventní dobu, čas rozjímání, žádným způsobem nereflektuje. Ani jiné slavnosti

¹¹⁴ Tamtéž. Str. 30.

¹¹⁵ Možná 1846. - Anna píše, že jí bylo 9-10 let.

a zvyky před Štědrým dnem. Ve svých Upomínkách ji zajímá pouze ten jediný den. Ale vánoční stromek a pod ním dárky také neměli.¹¹⁶

I na Štědrý den se u Lamblových pilně pracovalo, přivezli jim dříví a Anna ho pomáhala Madle skládat. V čase slavnostní večeře usedli všichni kolem stolu, radostně, protože u sebe měly milého bratra. K večeři měli polévku, pak malé krájené buchtíčky polité mlékem, zvykem u nich býval také jablkový závin. Za běžných okolností mívali i několik rybných pokrmů, toho roku ale žádnou rybu neměli, protože na ni neměli peníze.

Překvapení pro ni ale celý den připravoval její milovaný bratr, Vilém Dušan, o němž psala jako o Vilímkovi. „(...) *proto mě sem před večerem nechtěli pustit, projelo mou duší. -Jedno okno stálo jako v sluneční záři, uvnitř okna mechem vyložené byly jesličky uspořádané, a co těch oveček a kraviček opodál! tu pastýř za ním hned pes, tam zase tři králové, vše obráceno ku velké hvězdě, jejíž paprsky na jesle padaly a rozmilou matičku se synáčkem ozařovaly! to jsem předtím nikdy neviděla ani o tom neslyšela.*“¹¹⁷ Anně tento dar udělal obrovskou radost, do té doby měla prý pouze jednu pannu a najednou tolik zvířátek. Již ke konci 18. století se v Čechách začínají z kostelů do domácností stěhovat betlémy. Nezřídka se stávají chloubou domácnosti, na kterou se sousedé chodí dívat. I k Lamblovým do Kozolup Vilímek jednu takovou chloubu ve čtyřicátých letech 19. století přivezl.

1.5.5. Velikonoce

I když Velikonoce byly největším křesťanským svátkem převážně duchovního rozměru, Anna je ve svých Upomínkách zmiňuje jen pár slovy. Připomíná zvyky, kdy chlapi na Bílou sobotu pálili Jidáše pod zvonici a pak chodili od statku k statku a pěli písně,¹¹⁸ za což obdrželi nějaký peníz či vajíčko. Chlapci používali řehtačky, Anna je nazývá tratárky.¹¹⁹ Na dívčí role při oslavách nepamatuje.

¹¹⁶ Vánoční stromček se u nás ujal během 19. století jak v soukromé, tak veřejné sféře. V domácnostech se stal vedle jesliček druhou hmatatelnou dominantou svátků. První ozdobený vánoční stromek se v Praze objevil na počátku 19. století a zvolna se šířil napřed v městech v zámožných vrstvách a pak i na venkově. In: Lenderová, Milena a kol.: Z dějin české každodennosti. Karolinum, Praha 2009.

¹¹⁷ Tamtéž. Str. 15. - 16.

¹¹⁸ O Velikonocích stručně píše na str. 118-119. Ty písně zde i vypisuje - německy.

¹¹⁹ Tamtéž. Str. 118.: *"Měly malé tratárky se zoubkovým kolečkem - ty při běhu na lehce připevněném prkénku drkaly a působily řehtání, zvláště když jich více se rozběhlo po cestách vesnických."*

1.5.6. Maminčin svátek

Oslava jmenin¹²⁰ byla původně oslava svatého patrona, teprve později změnila svou podobu a význam.¹²¹ Její tradice je mnohem starší než oslava narozenin, protože den narození nebýval často přesně znám, ještě na počátku 19. století mnoho lidí uctívalo spíše den svého křtu.

Vztah ke své matce měly všechny dcery velmi blízký. Oslovovaly jí maminko, matičko a tykaly jí.¹²² V den jejího svátku, na jméno panny Marie, jí každý rok chtěly udělat radost, přichystat nějaké překvapení své dovednosti. K tomu se naučily i nějakou milou básničku, přání. Pro Annu bylo tehdy traumatizujícím a nepřekonatelným problémem muset jí k svátku recitovat báseň od pana učitele, která začínala slovy: Nejmilejší paní mámo.¹²³ Nakonec Vilímkova báseň zněla: *„Vděčností a láskou navedená, předrahá a milá maminko! (...) Na ten slavný jména Tvého den, přicházím i já, maminko, sem, abych Ti přec vyjevila, čím bych Tě as potěšila. (...) Také já Ti maminko chci přáti, já vím sice maličko, ale dost upřímné slovíčko, vždycky zdráva abys byla mezi námi, nás pak mohla nazvat zdárnými dcerami, přitom abys také o to dbala, by se ze mne zdárná Češka stala.“*¹²⁴

Den maminčiných jmenin byl jeden z nejslavnostnějších dnů v celém roce. Přát mamince chodily i „paničky“¹²⁵ z okolí.

1.5.7. Cestování

Cesty mimo domov nebyly v rodině Lamblových příliš časté, když se uskutečnily, způsobovaly velké vytržení z všednosti, vyžadovaly jisté přípravy a změny.

¹²⁰ V den, na který připadal svátek svätce, jej oslavovali všichni, kteří nesli jeho jméno, a také ti, kteří si jej zvolili za svého patrona, třebaže se jmenovali jinak. Každý věřící křesťan měl svého patrona, kterého uctíval a od něhož očekával ochranu a přímluvu. Oslavy svátků nejvýznamnějších svätců, uznávaných v celém katolickém světě, bývaly velkolepé. Konaly se slavnostní mše, lidé se vydávali na pouť do míst, kde byly uloženy svätcovy ostatky nebo kde se stal nějaký zázrak. Později putovali do některého z kostelů, které byly příslušnému svätému zasvěceny. In: Vondrušková, Alena: Rodinné svätky a slavy, Albatros, Praha 2010, str. 75.

¹²¹ In: Lenderová, Milena: Z dějin české každodennosti. Svätky a slavnosti, svätské festivity soukromého prostoru, str. 300.

¹²² V měšťanském prostředí se objevuje tykání v posledních desetiletích 19. století, běžným se stává až po první světové válce. V některých oblastech českých zemí se vykání rodičům udrželo až do 60. let 20. století. In: Lenderová, M.: Z dějin české každodennosti, str. 184.

¹²³ Příhoda s panem učitelem je vypsána v Upomínkách z mládí na stranách 33-39. Největším problémem bylo oslovení a neosobní charakter básně. Bratr Vilímek se tehdy projevil jako jejich zachránce, vymyslel Anně a sestřím náhradní báseň, už milou jejímu srdci. I pan učitel měl pak zájem si ji přečíst a uložit do své sbírky.

¹²⁴ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 36-37. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky). Báseň byla rozdělena na tři části, pro každou sestru jedna část - ta vynechaná místa jsou dokončení básně sester, Anna uvádí celou jen tu svoji.

¹²⁵ Tento výraz užíla sama Anna.

Jak Anna sama píše, aby mohly vycestovat za svými přáteli do Stod, záleželo to na mnoha okolnostech. Například důležité bylo počasí, protože jediná dostupná bryčka u šenkýřů byla nekrytá. Od šenkýřů se odvíjí i další podmínka, kterou Anna vypisuje. Cesta se musí konat v době, kdy nejsou žádné jarmarky či žádné jiné slavnosti, aby šenkýřka neměla mnoho hostů a tak mnoho práce. A nejdůležitější podmínkou zdárné cesty byl podle Anny dobrý rozmar šenkýře, jelikož on byl pánem v domě.¹²⁶ Výjezd byl brzy ráno, ještě za tmy. Nikdy se nejelo na návštěvu bez výslužky. Po vyjetí dávala šenkýřka ještě nějaké rady a rozkazy *"sedíce na bryčce jako na trůně"*.¹²⁷

*"Výlet takový byl pro mne nad drahokamy, moci sedět na otevřeném voze a pohlížet kol sebe za jasu slunečného - prohlížet ty tisíce krůpějí rosy - které jak perličky se třpytily, jak kalíšky květin se otvíraly a rozmanitá barevná kvítka se na ranní slunce smála, - jaká to radost v mém srdci se třepetala."*¹²⁸

Výlet či nějaká cesta byly pro jejich rodinu velkým zážitkem, vyprávění a vzpomínání pak zabralo mnoho večerů. Vyhlídka dalšího možného výletu byla příležitostí k těšení se a k radosti.

Šenkýřka si za povoz nikdy nic nevzala, pravděpodobně mezi nimi panovaly přátelské vztahy a šenkýřka pronájem bryčky nebrala jako výdělečnou činnost. Ani Vojta, kočí bryčky, si od paní Lamblové nevzal peníze, cítil k ní, jak Anna zmiňuje, zvláštní úctu a důvěru.

Dalším možným výletem byly prázdninové pobyty. Anna se o nich moc nezmiňuje, nebyly asi v jejich prostředí příliš časté. Jedním z takových byl pobyt sestry Barbory v Praze u Zapových. Paní Honoráta Zapová se znala s Vilémem a vyprosila si u něj ozdravný pobyt u Lamblových v Kozolupech pro sebe a hlavně pro svoji dceru Zdislavu. Když jí rodina Lamblových vyšla vstříc, vzala ona pak na oplátku do Prahy Barboru. *"Pobyt pro sestru byl v Praze blahodárným, poznala zde mnohou vzácnou rodinu a také se mnohému přiučila, což ji později velmi prospělo."*¹²⁹

I Anna strávila několik týdnů na prázdninách. A to ve Stodách u známé mlynářské rodiny. Jela tam za svými přítelkyněmi. Cesta tam byla dle běžného způsobu, opět jela se šenkýřkou. Cesta zpět byla složitější, jelikož ve mlýně neměli ani kočár, ani koně. Když si maminka nechala pro Annu poslat, vyskytl se problém. Pošta, ani

¹²⁶ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 66-67. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹²⁷ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 67. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹²⁸ Tamtéž. Str. 69.

¹²⁹ Tamtéž. Str. 18.

dostavník nejezdily přímo do Kozolup. Stačilo však se poptat po městě. Hrnčířka jela do Touškova na jarmark a vezla tam své zboží, v Kozolupech mohla Annu vysadit. V popisu tohoto výletu je zajímavé Annino uvědomování si změny způsobu života, i to v jakém světle se pak ukazuje její domácí prostředí. Ve mlýně na prázdninách si užila mnohem více volnosti a svobody, pociťuje obrovskou radost nad tím, že může ven vyběhnout bez klobouku a slunečníku, *"jen tak, jak byla doma"*.¹³⁰ Dokonce si pak i dle svých družek vyzula střevíčky a punčochy. Domů přijela opálená tak, že ji maminka nikam nepustila, dokud „nevybledla“. I když tento pobyt měl jistě blahodárné účinky na Annino zdraví, maminka se zdráhala ji tam opět pustit, Anna si prý přivezla totiž určité návyky, které neodpovídaly jejich způsobu života.

Další plánovaná cesta, tentokrát maminčina, byla za Vilémem do Prahy u příležitosti oslavy složení jeho doktorátu. Změnila se však v návštěvu k Rottovým za těžce nemocným synem. Maminka si pak Viléma přivezla do Kozolup, kde ho všechny mohly pečlivě ošetřovat.

Sestry s matkou pravidelně chodily do parku, třeba na celý den. Vzaly si s sebou ruční práce, občerstvení a knihu, předčítáním si krátily čas.

Vždy, když k nim Vilém či jiný z bratrů, přijel, přivezl sebou nějakou návštěvu dospělých. Celá tato společnost pak konala jednodenní výlety do okolí. Sestry sebou často na tyto vycházky brával.

¹³⁰ Tamtéž. Str. 82.

2. Bratři

„Všichni bratři se vynasnažovali udělat nám i matce radost.“¹³¹ A všechny sestry se svým bratrům věnovaly celý život.

V rodině Lamblových se narodilo celkem šest bratrů, dva z nich, Vincenc a Antonín, však nepřežili kojenecké období. Dospělosti se dožili (od nejstaršího): František Sudimír, Karel Milan, Vilém Dušan a Jan Baptista. Zajímavostí je, že po nejstarší Marii přišla ucelená řada narození pěti chlapců přerušena až po roce 1827¹³² narozením Barbory.

Tak jak byl každodenní život malých sester Lamblových spojen s pečlivou prací, tak byla práce spojená i s jejich bratry. Jelikož byli všichni tři na studiích, musely sestry doma vypomáhat. Sama Anna to tak reflektuje: „*Veškeré potřeby pro dům i pro bratry se robily doma, za ty nebylo odměny - bratři posud neměli žádných příjmů, ba oni sami ještě mnohý peníz na matce si vyprošovali, tvrdíc, že již to bude poslední - - pak že vše nahradí, jen co odbydou dlouhá studia a dostanou se ku skývě chleba. Vzdor tomu, že nám nebyla práce pro ně odměněná, konaly jsme ji všechny tři sestry rády.*“¹³³

Dopisy či dokonce návštěvy svých bratrů považovaly v dětství sestry spolu s matkou jako vytržení z každodennosti, jako změnu ve svém zakletém zámku.¹³⁴ Dle Upomínek z mládí návštěvy nebývaly příliš časté, o to však byly prožívané s větší intenzitou. Zpravidla bratři přivezli s sebou na návštěvu ještě nějakého dalšího hosta, který byl novým zdrojem informací o světě.

Pravidelným pojátkem mezi bratry v Praze a rodinou v Kozolupech byl vozka z Plzně, který každý týden jezdil cestu Praha-Plzeň pro rozmanité zboží. Trasu Plzeň-Kozolupy pak zajišťovala služebná pěšky. Za určitý poplatek vozka vozil truhličky se špinavým a čistým prádlem, do Prahy bochník chleba, housku, nudle a podobně, z Prahy zas třeba knihu. Nejpravidelnějším výměnným artiklem ale byly dopisy. „*Také psát jsme musely vždycky, ač bylo pramálo zajímavého v malé vesničce, v níž jsme mladistvý věk trávil - ale bratři chtěli vše vědět, co děláme a také nám navzájem zase*

¹³¹ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 141. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³² Jan Baptista se narodil v srpnu 1826, sestra Babinka 1831. Mezi těmito dvěma sourozenci se narodila ještě jedna sestra Barbora, která však zemřela dříve, než se narodila Babinka. Přesná data nejsou známa.

¹³³ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 4-5. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³⁴ Tento výraz použila sama Anna Cardová-Lamblová. Ukazuje to, že její vzpomínky mají určitý literární charakter. Snaží se v nich i o napětí, užívá básnické metafory, napíná, vypráví...

psali, seznamovali nás s rodinami, u kterých bývali, kterým o nás vyprávěli a vzájemně se pozdravovat dávali.“¹³⁵ Je zřejmé, že rodina mezi sebou udržovala stálý kontakt, komunikovali spolu a věděli o každém, kde se nachází a co dělá. Tuto informovanost si zachovali až do dospělého věku, kdy rozvitá korespondence mezi sourozenci existovala ve více trasách a všichni navzájem sami o sobě dávali vědět.

Tato vřelost a rodinná oddanost jim byla vštěpována od jejich matky. Její slova si sourozenci uchovávali v paměti a drželi se jich. Anna ke svým sourozencům cítila opravdu velmi vřelý vztah. V Upomínkách z mládí zmiňuje ponaučení své matky o tom, aby se měli všichni skutečně rádi a vždy se podporovali. Nejen Anna, ale všichni si toto vzali k srdci. „*Na nádraží jsme dali Karilkovi sbohem, bylo mi tak, jak bych zaslechla šepot maminčin, „Tys můj zlatý, hodný, dobrý Karílek“! opakovala jsem tato slova pološeptem! jestli Ona nás slyšela!*“¹³⁶ V mnoha různých dopisech či listech jiného druhu Anna dává najevo, jak jí záleží na sesterské a bratrské sounáležitosti: „*Doufám, že nám Bůh ten vzácný dar lásky sesterské a bratrské ještě po dlouhý čas zachová, by jsme i ve vzdálenosti vždy se k sobě upřímně zachovali – držím to za to největší štěstí! tedy ještě jednou: na zdar do budoucnosti!*“¹³⁷ Dopis, ze kterého je citováno, je adresován všem sourozencům najednou.

Nejen Anna, ale celá rodina pak lpěla na soudržnosti i v dospělém věku všech sourozenců. Z poznámek¹³⁸ Marie Lamblové-Tomešové,¹³⁹ dcery Jana Baptisty, vyplývá, že rodina opravdu držela velmi při sobě. Jako patnáctiletá dívka reflektuje každou větší událost z rodinného života, která narušila její každodennost. Často píše o tom, jak se rodina navštěvuje, jak se navzájem obdarovávají, nejen k svátku a narozeninám, ale i třeba při příjezdu z cest. (Když se Vilém Dušan a Jan Baptista vrátili v červenci 1881 z cesty do Anglie, i tetičky Lamblovy byly bohatě obdarovány.) Jezdívali společně na výlety, na prázdniny, společně navštěvují své známé. I Vánoce, když je to možné, slaví celá velká rodina společně. Na Štědrý den v roce 1881 sedělo u jednoho stolu v rodinném sídle na Lisu celkem 16 rodinných příslušníků, další sváteční dny se nadále navštěvovali a obdarovávali.

¹³⁵ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 8-9. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³⁶ Anna Cardová-Lamblová. Deník z roku 1871, list 25. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³⁷ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1880, psáno jako dopisy sourozencům, list 1. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹³⁸ Marie Lamblová-Tomešová. Zápisník z let 1881-1883. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹³⁹ Marie Lamblová-Tomešová (1865 - ?). Nejmladší dcera Jana Baptisty a Henrietty, roz. Batkové.

Vždy se všichni sourozenci scházeli k příležitosti rodinných oslav, hlavně svátků. Jelikož bylo sourozenců osm, a připočítáme-li partnery a potomky, nalezneme příležitostí ke shledání během roku mnoho. Jedno z takovýchto setkání reflektuje Marie Lamblová-Tomešová ve svém Zápiscíku. 25. června 1882 se sešla rodina Lamblových ke příležitosti svátku Jana Baptisty. Přišli bratr Karel Milan s manželkou, Jan Carda s Annou, František Sudimír s manželkou Marinkou a synem Vladimírem, sestra Babinka. Lízinka zůstala doma kvůli své schovance Martě, Janův syn Jaroslav byl v Bosně a Adolf, další syn Františka Sudimíra, na svém novém pracovním místě, bratr Vilém s rodinou byli ve Varšavě. „*Opět tedy nebyli všichni oudové rodiny Lamblovské pohromadě. Strýček Karel vynesl přípitek na zdraví tatínkovo, tatínek na zdraví nepřítomných a strýček František na zdraví maminčino.*“¹⁴⁰

O vřelých sourozeneckých vztazích svědčí i hrdost, se kterou se rodinní příslušníci sami k sobě hlásili. Setkala-li se například Anna s lidmi, kteří by pravděpodobně mohli Viléma znát, vždy na něj upozornila a nechala pozdravovat. I o Baptistovi často mluvila s lidmi, jež ho znali, o jeho činnosti a životě. Lidé se velmi zajímali o její sourozence a Anně to činilo očividnou radost.

V Anniných rukopisech jsou všichni její sourozenci nazýváni pouze deminutivy. Své sourozence nazývá Vilímkem, Karilkem, Lízinkou či Babinkou. Oslovuje je takto i v korespondenci. Oproti tomu, svého manžela nazývá pouze příjmením, Cardou, nikdy ne Janem či podobným způsobem. On ji vždy označuje za Anninku.

2.1. František Sudimír

Bratr František byl druhým dítětem a zároveň nejstarším synem. Narodil se 14. srpna 1819 v Letinách u Plzně, kde tehdy rodina bydlela. Své jméno získal po otci. Za ženu si vzal Marii rozenou Peschkeovou. Měli spolu 7 dětí, ale pouze Adolf, Zdenka, Vladimír a Marie se dožili dospělého věku. Dívky však zemřely neprovdané kolem dvacátého roku života, chlapi se dožili požehnaného věku a založili své rodiny. František zemřel ve vysokém věku 11. května 1891.

Gymnázium studoval v Plzni, poté nastoupil na práva v Praze, která však nedostudoval. Příčinnou brzkého konce nebyl jen zdravotní stav, ale i finanční potíže rodiny. František Sudimír se částečně obětoval, aby mohl podporovat na studiích své mladší bratry. Při studiích v Praze vypomáhal svému bratranci Karlovi S. Amerlingovi

¹⁴⁰ Marie Lamblová-Tomešová. Zápiscík z let 1881-1883, list 59. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

ve vedení dívčí školy v Budči.¹⁴¹ Nejdříve působil jako hospodářský správce na schönbornských statcích v Lužanech u Plzně, kde zastával stejný úřad jako před ním jeho otec. Poté působil v Dlažkovicích u Lovosovic a v Přešticích na Plzeňsku. Největší podíl jeho zachované korespondence je z období, kdy žil právě v Přešticích. Později ještě působil na mnoha místech Čech, například v Polné, Kralovicích či v Kaplici u Českého Krumlova. Po zrušení roboty roce 1848 se František Sudimír uplatňoval jako člen vyvazovací komise, která v padesátých letech urovnávala nové poměry.¹⁴²

V každém místě, kde žil, se horlivě angažoval ve veřejném životě a působil na vlasteneckou uvědomělost lidí. Vykonával i jakéhosi prostředníka mezi svým okolím a Prahou, sháněl pro lidi kolem sebe, co bylo potřebné pro rozvíjení českého vlastenectví. Například v roce 1848 v Přešticích sbíral zájemce o slovník Špatného:¹⁴³ „*Brzolipak[!] vyjde slovník Špatného. Sbíráám zápisy naň. Mám jich sice teprve 7, ale doufám, že do polovice června asi 20 se jich nahledá. Optejte se Špatného, jestli by mě asi 20 aneb 10 exemplářů až do stržení svěřil, aneb jestli se hned musí plat složit.*“¹⁴⁴

Mezi jeho zájmy patřila i numismatika a archeologie. Sám obohatil České muzeum o některé nálezy.

Dle Annina popisu byl František Sudimír neuvěřitelně velké postavy. Na návštěvu do Kozolup vždy přijížděl ve velkém voze, tak velkém, že Anně připomínal Noemovu archu. Liboval si v pohodlné jízdě a před každou cestou měl strach, kam si uloží své dlouhé nohy.

V době Annina dětství už žil František v Přešticích, vzdálených dle soudobých měřítek asi 5 hodin cesty od Kozolup. Nemohl k nim často přijíždět na návštěvy, takže ho mladší sestry vídaly jen zřídka.

Vzpomínka, kterou mu Anna věnovala, se týkala jeho odjezdů. Vždy všechny sestry obdaroval po penízku stříbrném. "*Marinka dostala dvacetník, Babinka desetník,*

¹⁴¹ Karel S. Amerling (1807-1884) založil v roce 1842 v patrovém domu v Žitné a V Tůních školu zvanou Budeč, roku 1843 ji rozšířil o dívčí oddělení (zdroj: Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách. Libri, Praha 2005). O Amerlingovi více např. Hoffmannová, Eva: Karel Slavoj Amerling nebo Jahn, Jiljí Vratislav: Karel Slavoj Amerling: obraz života a práce atd.

¹⁴² Informace o profesní dráze Lambl, Adolf: Životopisná data o Františku Lamblovi sestavil jeho syn Adolf L. Uloženo v LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, rkp. cizí, tisky).

¹⁴³ František Špatný (1814 – 1883) byl český vlastenec, lexikograf, autor slovníků s hospodářskou a řemeslnickou tematikou. Za jeho života vyšlo několik slovníků: Slovník hospodářsko-technický (1843), Řemeslnický slovník česko-německý a německo-český (I. sv. řemeslo ševcovské, 1849) či Německo-český slovník pro polní hospodáře, dobytčí lékaře, technology, lesníky a. t. d. (31 archů silné, roku 1864 se dočkalo druhého vydání). Napsal i 16 svazeků Zábavy myslivecké či slovníčky pro cukrovarnictví, kanceláře, krejčí, švadleny, myslivce, bednáře atd. (zdroj: Světozor, 1880, roč. 14, č. 50, s. 598, dostupné online: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=SvetozorII/14.1880/50/598.png>)

¹⁴⁴ František Sudimír Lambl bratrovi Vilémovi Dušanovi, 12. 5. 1848, list 1., LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

Lízinka pětník a já grošík."¹⁴⁵ Penízky si pak ihned uschovaly. Každá ze sester měla svoji kasičku, aby se do budoucna naučily střídat si a šetřit.

V Přešticích, kde žil v revolučních letech, se živě zajímal o vlastenecké dění v Praze a jinde na území habsburské monarchie. V korespondenci si od bratrů žádá podrobné informace o všem, co se kde děje a zároveň jim sám sděluje vše, co ví. Odebíral zde i Národní noviny.

Revoluční dění ve svém okolí svým bratrům popisuje v roce 1848 velmi dopodrobna. Celkově lze říci, že bratrská korespondence je velmi politická, v pozdějších letech zas odborná. Všichni bratři mají stejné názory, nepolemizují, spíše se informují. Na veřejnosti je však nejvíce slyšet hlas Viléma Dušana, na kterého se všichni u Františka vyptávají, znají ho z Národních novin. František Sudimír na to v Přešticích doplácí: „(...) *písemně vyšetřován, ještě oustně napomínán, abych se nad rozkazy vládními nezdržoval, abych nerozšiřoval jiné názory, než jsou ve vládních oznámeních, abych se při nynějších pohyblivých časech opatrně choval, že již bez toho ne mne padá podezření politických piklů, jelikož jsem bratr onoho Lambla, jenž tak prudce proti Němcům psal. Jist své neviny, hleděl sem přímo ve zrak napomínajícího pana krajského, odpověděl jsem, že sobě nejsem nijakých takových domnělých přečinění vědom (...).*"¹⁴⁶ Projevuje se zde Lamblova statečnost a hrdost na rodinné příslušníky. Ta je zřejmě patrná ve všech dopisech, sourozenci se totiž ve všem podporují, v každém jednání a činu, pomáhají si a radí se mezi sebou.

František Sudimír bývá ve svých dopisech i velmi starostlivým, strachuje se o to, zdali mají sourozenci zabezpečeny všechny základní potřeby, stará-li se o ně někdo apod. „*Jen kdyby si tělesné své potřeby měl lépe opatřené, a zvláště prádla se dostávalo Tobě! Matka Ti nechala prádlo čisté v Praze; ale domnívám se, že je Karel Janovi poslal; aspoň v té záležitosti taky v bytu vašem byl Karel, jak mi sám psal.*"¹⁴⁷

Je vidět, že vzájemná korespondence rodinná byla velmi rozšířená. Každý chtěl o každém vědět, dopisy si opisovali či přeposílali. „*Matka chce mítí pořád noviny o Vás. Hodím se jí. Já jí psávám častěji než obyčejně a přece to nestačí. Celé opisy Vašeho cestopisu nestačí. Neodkazujte matku i v tom ohledu na mne, abych ji noviny posílal, které se společností držím. Já se těmto účastníkům nedodám, neřknu-li abych*

¹⁴⁵ Anna Cardová-Lamblová. Upomínky z mládí, str. 139. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹⁴⁶ František Sudimír Lambl Vilému Dušanovi Lamblovi. V Přešticích, 9. července 1848, list 3. LAPNP (Fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

¹⁴⁷ František Sudimír Lambl Vilému Dušanovi Lamblovi. V Přešticích, 9. července 1848, list 1. LAPNP (Fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

listy do Kozolup posílal. Co mohu od plátků poskytnouti, to činím bez toho. Ještě dnes nebo zítra budu psát matce.“¹⁴⁸

2.2. Karel Milan

Druhý nejstarší syn se narodil 31. ledna 1823 a zemřel 26. dubna 1884 v Ostellatě v Itálii. Karla ve svých Upomínkách z mládí Anna vůbec nereflektuje, jen v případech, kdy mluví o bratřech souhrnně. Ani on s nimi nesdílel kozolupskou domácnost. Pravděpodobně domů na návštěvy příliš nejezdil, Anna na žádnou ve svých Upomínkách z mládí nevzpomíná.

Vystudoval čtyři gymnaziální třídy v Plzni a poté reálku a techniku v Praze. V roce 1842 hned po studiích nastoupil na velkostatek Peruc k hraběti Františku Thunovi. Už v roce 1849, kdy bylo Anně 13 let, byl jmenován učitelem na německé rolnické škole v Libverdě¹⁴⁹ na Děčínsku. Zde setrval do roku 1860, než se stal ředitelem na hospodářské škole v Kříževci v Chorvatsku. Po 14 letech se vrátil do Čech a s bratrem Janem Baptistou založili pomologický sad na usedlosti Lis nedaleko Prahy, kde vysadil „s obzvláštním důvtipem ovocné sady o mnoha stech vybraných stromů.“¹⁵⁰ V roce 1873 mu byl udělen rytířský řád císaře Františka Josefa za účast na světové výstavě ve Vídni. V roce 1883 opustil Karel Milan podruhé Čechy „uvázav se do velikolepého díla melioračního v Gallare a Ostellatě blíže Ferrary v Itálii (majetek svob. pp. Kleinů), kde za jeho správy docíleny netušené úrody obilí a krmiva na vysušeném dně Jaderského moře.“¹⁵¹

V pozdější korespondenci se ukazuje, že i Karel byl milovaným bratrem svých sester. V dopisech ho Anna nazývá Karlíkem či Karilkem. „Na nádraží jsme dali Karilkovi sbohem, bylo mi tak, jak bych zaslechla šepot maminčin, „Tys můj zlatý, hodný, dobrý Karílek“! opakovala jsem tato slova pološeptem! jestli Ona nás slyšela!“¹⁵² Velmi často jezdil s Annou, jejím manželem a některou ze sester na výlety, z Annina psaní je patrná radost z jeho přítomnosti.

I k Vilémovi měl Karel Milan vřelý vztah. V roce 1848 se o něj velmi strchoval, zlobil se na Viléma, že ho málo informuje o svém stavu, že se vše dovídá oklikami.

¹⁴⁸ František Sudimír Lambl bratrovi Vilémovi Dušanovi, 12. 5. 1848, list 1., LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl, korespondence rodinná).

¹⁴⁹ In: Rieger, František Ladislav: Slovník naučný. Díl 4. I. L. Kober, Praha 1865, str. 1146. Zdroj: Digitální knihovna Kramerius NK ČR.

¹⁵⁰ In: Ottův slovník naučný. Díl 15. Nakladatel J. Otto, Praha 1900, str. 583.

¹⁵¹ In: Ottův slovník naučný. Díl 15. Nakladatel J. Otto, Praha 1900, str. 583.

¹⁵² Anna Cardová-Lamblová. Deník z roku 1871, list 25. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

Staral se mu i o jeho byt a věci, dokud to bylo možné, platil Vilémovi v době jeho nepřítomnosti činži, aby mu byl byt uchován. Ve vzájemné korespondenci Viléma Dušana chválí, ale zároveň projevuje i obrovskou starost. Dle dopisů a jiných projevů se Karel Milan snaží analyzovat stav svého bratra, později mu domlouvá a radí mu: „*Listy Tvé a popisy v Nár. Novinách[!] čítám všechny a se zalíbením – nejenom že jsou od Tebe, nýbrž že jsou vůbec zajímavý. Ostatně nevím, co bys řekl mému úsudku!? Naslouchaje Tvému rozmarnému zvláštnímu slohu a porovnávaje Tvé uveřejněné náhledy s podivnou řečí, kterou v psaní svém (tomto posledním) vedeš a která i z listu bratru Františkovi psaných vysvítá, nemohu spominouti[!], jednou upřímně radikální slovo k Tobě promluvití. Ty nejsi zdrav – to sám pravíš a ze všeho to patrně jest, cokoliv píšeš; u Tebe trpí tělo i duch – co tedy dělat? S tvými zoufalými myšlenkami nejsem na žádný způsob spokojen a věř mi, že nepochopuju, proč nedbáš, aneb nevíš nalézt cestu spasitelnou pro tělo i ducha. Ačkoliv znám Tvé choré tělo, tak nemohu přece pochybovat na uzdravení, znaje ze zkušenosti, z jaké kleslosti se může člověk opět k pevnému postavení povznést. Ty se mně jakožto lékař budeš namítat, ale já neupustím od svého přesvědčení a tj.: že bys tělu i duchu svému posloužil radikálně, kdybys způsob svého živobytí, hlavně trávení (jídla a pití) změnil.*“¹⁵³ Poté následují úpěnlivé prosby a rady, jak se lépe ke svému tělu a duchu chovat. Dokonce Karel zmiňuje „bramské živobytí“, které pomohlo jemu, když byl v úzkých. Z dopisu dále vysvítá, že byl Karel ve svém dospělém životě velmi střídmy a velmi krotil své tělesné potřeby. Nelitoval tučných jídel, která nesnědl, ani alkoholu, který nevypil. I když se ostýchá radit lékaři, pozice staršího a starostlivého bratra mu dodává kuráže.

V jednom dopise Karel Milan provádí výraznou sebereflexi, v níž se ukazuje, že i bratři Lamblovi se chovali během studií v Praze jako „normální“ studenti. Karel Milan v následující citaci otevřel sám sebe a vepsal to na řádky, což se u bratrů Lamblových nestávalo příliš často. Jak jsem se již zmínila, bratrská korespondence byla spíše politického či odborného rázu: „*Byl jsem, jak Ti povědomo[!], před několika lety v Praze dost rozervale živ. Nepořádné živobytí, jmenovitě pití kávy v kavárnách, kde jsem kvůli hloupým novinám celý den vězel, pití piva večír mezi kamarády, nedbalé a nejapné studování, marný diletantismus literární, marná láska a marné ošmrdování okolo ženských – celá ta směsice marností uvrhla mě do takového víru nespokojenosti a omrzelosti, že jsem nejdnou na to vzpomněl, abych raději s mostu do Vltavy skočil a*

¹⁵³ Karel Milan Vilému Dušanovi, 24. 8. 1849, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

všemu konec učinil.“¹⁵⁴ Karel se domnívá, že stejné stavy a stejné pozérství v roce 1849 prožíval Vilém Dušan. V padesátých letech se Vilém Dušan přestává zajímat, alespoň veřejně, o politiku a veřejné dění a soustředí se více na svou odbornou lékařskou činnost.

Celá rodina Lamblova spojila částečně, v rámci slovanské sounáležitosti, své životy i s jinými slovanskými zeměmi. Vilém Dušan s Charkovem a jeho o rok starší bratr Karel Milan s Křiževcem.¹⁵⁵ Strávil zde z profesních důvodů 14 let. Nežilo se mu zde úplně špatně, sestra Anna vzpomíná: „*Byli jsme se podívat na Karlovo vinici. Jedna část jela, já se přidružila pánům, kteří šli pěšky – byl to Karílek a můj manžel. Karílek nám ukazoval svůj les, kus louky, která mu hojnou píci pro dobytek dává (má tři kravičky), na pokraji louky u paty vinice má mnoho melounů – všechny ale dosud tvrdý – taktéž s vínem, hrozny veskrz tvrdý a sotvaže se nám podaří nějaké za našeho pobytí okusit.*“¹⁵⁶ Bratrovi Anna chválí, jak má vše pěkně a pečlivě uspořádané.

Karel Milan se oženil s Vilemínou, měli spolu jediného syna Theodora, který však zemřel v pouhých osmnácti letech. Po smrti svého syna¹⁵⁷ nechal Karel Milan tělo převést právě do Křiževce, kde tehdy žil. Celému převozu napomáhala Anna se svým manželem Janem Cardou. V jednom dopise adresovaném celé rodině Anna vzpomíná na to, jak museli celý den nechat tělo na nádraží, protože byla zrovna pouť a převoz do domu jim nebyl povolen. Do Karlova bytu se tak tělo dostalo až večer. Druhý den ráno přišel farář s radou, aby si vyprosili povolení k přivozu mrtvolky, ve městě kolovaly pověry, že za mrtvolou následuje buď krupobití, nebo mor.

Karel Milan patřil ve své době k uznávaným odborníkům ve svém oboru. Knižně vydal několik publikací, například: „*O zvelebování luk, aby těžilo se více a dobré trávné píce*“, „*Základy chovu a užitku zvířectva hospodářského*“ (1887, přispěvatelem byl bratr J. B. Lambl), „*Hospodářské letopisy a kalendář se záznamkami oučetnými na rok 1861*“ (vyd. 1860), „*Rozjímání o nynějším stavu našeho rolnictví*“ (1863), „*O chovu dobytka hovězího a o prostředcích ku rozmnožení užitku jeho*“ (1876), „*Veškeré nauky lesnické ve prospěch našeho lesnictví*“ (1865, opět spoluautorství s J. B. Lamblem) či „*Chemická technologie hospodářská*“ (1872, opět napsal spolu s Janem B. Lamblem). Všechny knihy byly vydány u I. L. Kobera v edici Rolník nového věku. V rámci této

¹⁵⁴ Karel Milan Vilému Dušanovi, 24. 8. 1849, list 3. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

¹⁵⁵ Křiževce je poměrně velké město ve středním Chorvatsku, ležící blízko Záhřebu.

¹⁵⁶ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1871, str. 13. (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹⁵⁷ Theodor Lambl zemřel ve Vídni v r. 1872.

edice vytvořil nové názvosloví zemědělské, zejména o pěstování chmele a rostlin, lůkařství a chovu zvířat.¹⁵⁸

2.3. Vilém Dušan

Viléma ve své vzpomínkové knize *Upomínky z mládí* ze svých bratrů reflektuje Anna nejvíce. Snad proto, že jim byl povahou nejbližší, byl sestrám nejvíce otevřený. Ze vzpomínek vyplývá, že byl i velmi milý a chápavý. Možná je i nejčastěji navštěvoval a psal jim dopisy.

„On byl za všechno nevýslovně vděčným. On tak rád udělal nám radost. Kdykoliv přišel, vždy přivezl sebou pro každou sestru něco, třeba jen několik jehel, špendlíků, obrázků, pro maminku trochu kaštanů, citrónů, neb drobků pokroutky Žižiby, ty jsme dostávaly, když která trochu zakašlala, přičítaly jsme jim zázračnou moc, vždyť byly od Vilímka a k tomu z Prahy!“¹⁵⁹ Takto o něm Anna píše poté, co vypoví příhodu o nuzné finanční situaci jejich rodiny. Jako dítě byla svědkem toho, jak bratr Vilém Dušan prosil matku o peníze, dostal od ní do Prahy méně, než potřeboval, matka mu nemohla už více dát. Anna, jako milující malá sestřička, poskytla mu pro malou výpomoc svůj drobný ušetřený kapitál. Ani v dospělosti netušila, zdali si její dar tehdy bratr vzal, ale byla si po celý život naprosto jistá, že ji to mnohokrát vrátil. Napovídá to nejen o tom, že si s bratrem Vilémem byli i v dospělosti velmi blízcí, ale i o tom, že mezi nimi panovala určitá úcta a oddanost. Mohla mu vděčit za mnohé a i on si byl jistě vědom, že má také být sestrám za co vděčný.

Obdiv celé ženské části rodiny je jasně patrný z následující citace. *„Vše, co Vilém řekl, bylo pro nás jako tištěné, na jeho výrok se mnoho váhy kladlo, když přišel, jásalý jsme, když odcházel, plakaly, sliboval nám přijít zase brzo, a přivést kohosi sebou.“¹⁶⁰*

Vilém Dušan se narodil v roce 1824. Za manželku si vzal Rusku Evženií Edelbergovou. Měli spolu dvě dcery, Olgu, provdanou Glowaczki, a Natašu, která po dlouhé nemoci zemřela jako malá při letním pobytu v Čechách. Vilém zemřel 27. února 1895 ve Varšavě.

V jeho fondu v Literárním archivu Památníku národního písemnictví se nachází poznámky k vlastnímu životopisu, kde si v roce 1875 poznamenal následující data:

¹⁵⁸ Více informací in: Ottův slovník naučný. Díl 15. Nakladatel J. Otto, Praha 1900, str. 583.

¹⁵⁹ Anna Cardová-Lamblová: *Upomínky z mládí*, str. 141. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rukopisy vlastní, deníky).

¹⁶⁰ Tamtéž. Str. 142.

1860-1870 profesorem pathol. anatomie na univerzitě Charkovské, přestoupil r. 1870 co ředitel kliniky a profesor na univerzitu Varšavskou, kdež posud slouží, stav se ruským rytířem řádu Sv. Anny a skutečným státním radou ruského mocnářství. Vedle znamenité lékařské praxi[!] byl na literárním poli velmi horliv, o čemž podává skvělé svědectví jeho index operum, zde přiložený a 110 rozličných spisů i článků (...).“¹⁶¹

Stejně jako jeho sourozenci studoval gymnázium v Plzni a pak v Praze. V roce 1843 se zapsal na studium lékařství na univerzitě v Praze, které ukončil roku 1849 diplomem doktora medicíny a chirurgie. Poté přijal místo asistenta v patologicko-anatomickém ústavu prof. Treitze. Roku 1854 se stal docentem patologické anatomie a přednášel na univerzitě do roku 1859. V této době velmi cestoval, přednášel na univerzitách po celé západní Evropě a publikoval v odborných časopisech. Po smrti profesora Treitze se všeobecně očekávalo, že Vilém Dušan po něm převezme vedení katedry, ale kvůli svému slavjanofilství a aktivitě v roce 1848 toto místo nezískal. Dokonce mu bylo doporučeno, aby opustil habsburskou monarchii. Z mnoha nabídek, které mu poté přišly, si jako slavjanofil vybral Charkov a místo mimořádného profesora. Rok na to, po přijetí ruského občanství získal i místo řádného profesora. V Charkově pracoval do roku 1870, kdy byl přesazen na univerzitu ve Varšavě, kde zároveň získal i místo ředitele nemocnice sv. Ducha. Ve Varšavě žil až do své smrti v roce 1895.¹⁶²

Vilém Dušan dosáhl v Rusku velkého uznání. „(...) dosáhl hodnosti skutečného tajného rady a byl odměněn mnohými řády ruskými. Svě vlastní byl L. pamětliv s vřelým srdcem do posledního dechu; dávné přání, věnovati část svého jmění mladému vědeckému dorostu českému, vyplnil mladší bratr jeho dr. Jan B. L. tím, že založil ze jmění zesnulého bratra „fond dra V. D. L-a“ 20.000 zl., jichžto polovice věnována české fakultě lékařské a polovice české technice.“¹⁶³

Velmi rád cestoval, většinou však pěšky. V roce 1847 se o prázdninách vydal pěšky z Prahy do Terstu. Pěšky procestoval i Dalmácii, kde podrobně prostudoval dalmatskou floru a vydal o ní i knihu s názvem Náčrt dalmatské flory. Na Černé Hoře byl hostem vladky Petra Petroviče Njogoše, slavného jihoslovanského básníka a vládce Černé Hory. Procestoval i Bosnu, Rusko a mnoho dalších zemí.

V roce 1881, kdy je Vilémovi 57 let, je svojí neteří Marií Lamblovou-

¹⁶¹ Vilém Dušan Lambl, vlastní životopis z roku 1875, pracovní materiály, 1 list. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, rukopisy vlastní, poznámky, výpisky, pracovní materiály, kresby).

¹⁶² Informace čerpány ze strojopisu Dr. Václava Jelínka: Vilém Dušan Lambl 1824-1895. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, rukopisy cizí).

¹⁶³ Ottův slovník naučný. Díl 15. Nakladatel J. Otto, Praha 1900, str. 584.

Tomešovou popsán takto: „*Strýček je dosud velmi tmavovlasý, vousy však jsou prošedivělé, jedné oko má trochu přimřené, bezpochyby následek ochromení.*“¹⁶⁴ Dále pak: „*Strýček Vilém byl často málomluvný a zádumčivý, myslím, že je asi velmi dobrý a rozumný. Mluvila jsem s ním ale velmi málo.*“¹⁶⁵

Vilémova žena Eugenie a dcery Olga a Nataša jsou následně charakterizovány v Mariiných zápiscích velmi obsáhle a podrobně, protože to léto v roce 1881, kdy Mariin Zápisník vznikal, s nimi strávily na Lisu: „*Tetinka E.¹⁶⁶ je malá, štíhlá, náramně malou ruku má. Představovala jsem si ji mnohem větší. Olga není velká, mnohem menší než Marinka, 11 let stará, štíhlé postavy, chytrých hnědých očí a světlonědých vlasů, je spíše zajímavá než hezká, povahy je velmi živé a trochu (smělá)(krotká), neboť se zcela nic neostýchá a hned, když něco vidí, to okusí, aniž by jí někdo pobízel. Mluví velmi pěkně francouzsky, bezpochyby tolik co rusky, má již tři léta francouzskou vychovatelku. Velmi ráda hraje Croquet a mně obyčejně též k tomu vybízí, ať již je vedro nebo mokro. (...) Natalie je 4 léta stará, hezounká, též hnědooká, roztomilá holčička, je také velmi veselá, když se sprátelí, nosí se ráda, několikrát jsem jí nesla, velmi ráda to dělám, obzvláště takovou rozmilou holčičku. Mluví s ní česky a těch několik slov ruských, co jsem se teď naučila.*“¹⁶⁷

Podle několika zdrojů, narážek v korespondenci a poznámek v denících, nepatřila Vilémova manželka mezi nejoblíbenější členy rodiny. Vilémova sestra Anna Cardová-Lamblová píše: „*Vilímek nám také již sám psal, libuje si velmi v Rožnavě, předci ale přislíbený Krym chce navštívit, není to snad dobře, jen aby ho dlouhá a namáhavá cesta tak nezmořila a on se již více navrátiti nemohl – také by to mohlo být – a pozdě třeba přijde jeho žena k tomu přesvědčení, jak nerozumně usilovala na tomto projektu, který jak se zdá, jen ji nejvíce láká – vždyť uzdravení tak pěkně se na Moravě ukazovalo, jak duch, tak i tělo nabylo nové svěžesti – to jsou velmi trudné rozjímání.*“¹⁶⁸ Ani Vilémova mladá 16letá neteř ji ve svých zápiscích nepopisuje zrovna nejvřeleji: „*O tetince Eugonii jsem se nedozvěděla příliš pěkných vlastností, jako že ráda mnoho zbytečných věcí kupuje a tím mnoho peněz promrhá; také potřebuje mnoho obsluhy,*

¹⁶⁴ Marie Lamblová-Tomešová, Zápisník z let 1881-1883 vázaný v kožených deskách, list 3. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹⁶⁵ Marie Lamblová-Tomešová. Zápisník z let 1881-1883 vázaný v kožených deskách, list 22. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹⁶⁶ Eugenie Edelbergová

¹⁶⁷ Marie Lamblová-Tomešová. Zápisník z let 1881-1883 vázaný v kožených deskách, list 3-4. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹⁶⁸ Anna Cardová-Lamblová. Deník z léta 1886, 27. 8. 1886, list 21. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. vlastní, deníky).

sama se málo o hospodářství nestará. Neviděla jsem jí nikdy něco plést, háčkovat, vyšít, neb jinak pracovat, liší se v tom ohledu velmi od našich ostatních tetinek a maminky, které nikdy nezahálejí. Bezpochyby se zaměstnává hraním piana, čtením, psaním a snad jen jemnými pracemi. Jinak však ke mně a ke všem ostatním byla přívětivá, mnoho však nemluvívála.“¹⁶⁹ V tomto pohledu na tetu cizinku je názorně a přesně ukázán pohled i na prototyp ženskosti. Žena hodna přívlastku správná či vzorná, musí být v českém měšťanském prostředí velmi pracovitá, neztrácet ani chvíli drahocenného času zahálením. A ztělesněním těchto požadavků jsou sestry Lamblovy a spolu s nimi i manželka jejich bratra Jana Baptisty, Henrietta Lamblová.

Zřejmě ani Vilémova Eugenie necítila k jeho rodině ty nejvřelejší a nejpřímnější city. V červnu 1882 byla jejich dcera Nataša velmi vážně nemocná, trpěla zánětem plic a lékař jí doporučil strávit nějaký čas na čerstvém vzduchu: „Dnes 10. 6. jsem se dozvěděla, že strýček miní Varšavu opustit a ven se odebrat, však ne na Lis, nýbrž do Eichwaldu neb vůbec někam do Čech, jen ne na Lis, jelikož si toho teta Eugénie přeje, a k Lisu prý cítí zrovna antipatii. Ubohý strýček musí jí poslechnout, ačkoli zajisté nerad, neboť by si přál zas své bratry a sestry spatřit. Jest to zajisté nehezké ba i sobecké, že t. E. jedná jen jak jí se líbí nehledíc na přání strýčkova.“¹⁷⁰

2.4. Jan Baptista

Jak velkou osobností byl nejmladší syn rodiny Lamblových dokazuje i následující pokus o básnický profil Jana Baptisty z pera I. místopředsedy a redaktora Časopisu pro průmysl chemický, školního rady Jiljí V. Jahna. Tato báseň mu byla složena k příležitosti oslav pořádaných Společností pro průmysl chemický v království Českém dne 28. října.

„Však nejen vědec bystrý, věrný Čech,
i člověk šlechetný, muž ideální,
že málo rovných hostí svět ten dálný
jenž neptá se, než díla ujme se,
jak mnoho mu to asi vynese,
jest předmětem obdivu, lásky všech —,“¹⁷¹

¹⁶⁹ Marie Lamblová-Tomešová, Zápisník z let 1881-1883 vázaný v kožených deskách, list 21-22. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹⁷⁰ Marie Lamblová-Tomešová, Zápisník z let 1881-1883 vázaný v kožených deskách, list 57. LAPNP (fond Anna Cardová-Lamblová, rkp. cizí).

¹⁷¹ In: Zvláštní otisk z Časopisu pro průmysl chemický, roč. XVI. 1906. Dvorní rada prof. dr. Jan Baptist.

Ani Jana Baptistu, narozeného 9. srpna 1826, ve svých vzpomínkách Anna nezmiňuje. Patrně také moc nezasáhl do jejích dětských let, i když byl z bratrů nejmladší. Jan Baptista se oženil s Henriettou rozenou Batkovou, dcerou svého prvního zaměstnavatele Jana Batka.¹⁷² K rozhodování o prvním zaměstnání Jana Baptisty je v pozůstalosti Viléma Dušana uložen velmi zajímavý dopis Karla Milana Vilému Dušanovi, v němž jsou nastíněny názory bratrů a možné důvody Janova rozhodnutí: „Právě nyní 28. IX. odpoledni dostal jsem psaníčko od Jarmila z Prahy, v němž mi píše, že bude dělat rigorózum nepochybně až po 15tém říjnu. Podávají prej se mu in loco dvě místa: a.) v lékárně na konském[!] trhu (byt a 26fl stř. měsíčně) b.) za chemika u Batky (400f stř. ročně). Já bych byl pro to druhé místo, aby se dostal z toho otrockého mastičkářství na fabriční cestu a vyplnily se časem snahy nás dvou praktických[!] mužů najmouti totiž nějaký notný dvorec, založit nějakou –árnu a pracovat jeden druhému do rukou, já jemu hospodářskými výrobky, on mně lučebními t. tučným hnojem. Dnes mu klukovi nepochybně odepíšu.“¹⁷³ Jejich plán se jim částečně později podařil na rodinné usedlosti Lis. Patrný je zde další příklad rodinné sounáležitosti, snaha spojit i profesní dráhy mezi s sebou.

Manželka Henrietta se později stala velmi blízkou přítelkyní a spolupracovnicí sester Lamblových. Měli spolu tři děti, Jaroslava, Jindřišku a Marii. Právě Mariin Zápisník z let 1880-1883, uložený v pozůstalosti Anny Cardové-Lamblové, je bohatým a pozoruhodným zdrojem informací o rodině Lamblových. Jan Baptista zemřel 7. listopadu 1909 v Praze.

Ve fondu Viléma Dušana Lambla v Literárním archivu Památníku národního písemnictví je uložena brožura Slavín, kde na stránkách 82 až 96 je napsán životopis Jana Baptisty. Byl považován za nestora českého hospodářského učení. Je zde oslavován jako příkladný vlastenecký pedagog, výborný odborník v zemědělství, hospodářství i chemii a zároveň je uváděn jako inspirace pro tehdejší mládež svou neúnavnou pracovitostí. Podle této brožurky byl na gymnaziální studia v Plzni připravován, stejně jako jeho bratři, přeštickým kaplanem P. Benediktem Richterem. Po třech letech v Plzni se vydal za svým bratrem Vilémem do Prahy, kde se nechali zapsat

Lambl. K osmdesátému výročí jeho narozenin. Napsal Antonín Nýdrle. V Praze 1906. Str. 2.

¹⁷² J. B. Batka, toho času jediný výrobce chemických přístrojů a vzácných chemikálií. Nastoupil k němu v roce 1849, ale setrval zde jen krátký čas, než nastoupil v roce 1852 na vojenskou technickou školu v Bělehradě. Shledal, že učitelské místo je pro něj to nejvhodnější.

¹⁷³ Karel Milan Vilému Dušanovi. Dopis bez data, ale napsán kolem 28. září 1849. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná přijatá).

na akademické gymnázium, jehož prefektem byl tehdy Jungmann. Spolužákem Jana Baptisty byl v této době Vojta Náprstek.

I Jan Baptista byl velkým vlastencem českým, což dokazuje i to, že skládal zkoušky z mineralogie česky: „*Staričský Presl¹⁷⁴ se slzami v očích volal tedy po abecedě Lambla ne prvním místě,¹⁷⁵ tak že týž prvý složil zkoušky pro rigorosa mateřským jazykem při c. k. univerzitě v Praze.*“¹⁷⁶ Jeho láska k vlasti se projevilo i v r. 1856, kdy se z dobrého místa ve škole v Bělehradě vrací do Čech a nastupuje ke svému bratrovi Karlovi na hospodářskou školu v Libverdě, kde si přibral studium hospodářství a brzy i o něm měl české i německé přednášky. Roku 1863 vstoupil do služeb hraběte Jana Harracha a zároveň řídil nově založenou hospodářskou školu ve Stěžerách, která však zanikla z nedostatku peněz po bitvě u Sadové. Poté byl Jan Baptista habilitován za docenta hospodářství a správovědy na technice, kde byl v letech 1867-1882 mimořádným profesorem a poté až do roku 1897 řádným. Roku 1891 byl zvolen rektorem.¹⁷⁷

V rodinné korespondenci je často nazýván Jarmilka, hlavně od bratrů a sám se tak i někdy podepisoval. V pozůstalosti Viléma Dušana Lambla se zachovalo velké množství dopisů vyměněných mezi bratry, hlavně pak mezi Vilémem a Janem Baptistou. Bratři měli mezi sebou velmi důvěrný vztah. I mezi nimi docházelo k vzájemným výčitkám, že korespondence je méně častá a informace o sobě nedostačující: „*Milý Dušane! Nevím, jak to jednou před stolicí Páně zodpovíš, že necháš 2 plné uplynouti, aniž mi písmenkou ohlásíš, že a zde jsi.*“¹⁷⁸

Se sestrou Lízinkou si v roce 1853 dopisoval i o knihách, které sestřám dovezl ke čtení, projevil zde svůj pohled na tehdejší rodinu a společnost. „*Nejvíce se líbí – a to bych i podle Tvého temperamentu soudil – takové, které popisují domácí živobytí rodin vzdělaných, ne tuze bohatých, spíš ještě trochu přichoudlých, ale v domácnosti spořádaných. V takových novelách nebývá nikdy žádných podivuhodných údajů a*

¹⁷⁴ Presl, Jan Svatopluk (1791 v Praze – 1849 v Praze). Doktor medicíny (1816), profesor přírodopisu na lyceu v Olomouci (1818), pak zoologie a mineralogie na univerzitě v Praze (1820-1848). Knižně mu vyšly např. práce odborné: O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář (3. díly, 1820-1835), Nerostopis čili mineralogie (1837) atd. (In: Vodička, Felix a kol.: Dějiny české literatury, Naklad. ČSAV, Praha 1960, str. 640).

¹⁷⁵ Spolu s Janem Baptistou se ke skládání zkoušek v češtině přihlásil i jeho přítel Všetečka.

¹⁷⁶ In: Slavín. Sběrka životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen československých, str. 87. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, tisky).

¹⁷⁷ Ottův slovník naučný. Díl 15. Nakladatel J. Otto, Praha 1900, str. 584.

¹⁷⁸ Jan Baptista Vilémovi Dušanovi. V Praze dne 28. července 1849 (tedy jak vidíš hned po obdržení Tvého listu – pozn. Jana Baptisty k datu), list 1. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

*hrůzyplných náhod, při kterých jde čtenáři mráz po těle, a on se bojí z pokoje do tmavé síně vyjít – nýbrž docela přirozeně se popisují, jak se doma hezky hospodaří, jak se nic neklepá, jenom se pilně pracuje a každého se nechá spokojen. Sem tam se přitrefí nějaké malé anebo i větší domácí neštěstí, a tu se popisují osoby, kterak to odhodlaně snáší, nezoufají, a právě svou domácností skrovnou a bez velikých výloh udržovanou všeliké nehody lehko snášeti mohou. Potom se třeba někdo ožení, a tu je zase štěstí a radost v domě, a tak dále. –“¹⁷⁹ Jan Baptista zde připodobněním ke knižním životům představuje určitý prototyp měšťanského života v té době. Popisuje zde vlastně žité skutečnosti, tak jak je on vidí a zároveň tím předkládá své sestře určité vzory života, jaké může žít: „*Já sice nejsem mladé děvče, ačkoliv taktéž mladý, ale přece sem si v takových novelách vždycky velmi liboval a posavad si libuju, protože se to všechno v nich tak líčí, jak se to děje v našem životě, a jak to každý na sobě a na svých sousedech pozorovati může.*“¹⁸⁰ Dle Baptistova názoru si knihy nepřinášejí lidem jen zábavu, ale i užitek. Každý si z postav a jejich jednání může vzít příklad a ponaučení, laciná literatura jen k pobavení neměla by se číst, dokonce by mohla vést i ke špatným modelům chování: „*(...) je to stará věc a známá zkušenost, že holky, které takové suchopárné romány, kde jen o bálech a fintění, o přetvařování, o parádě atd. řeč jest, rády čítaly a čítají, nikdy si smutný konec těch historií na výstrahu nepamatují, nýbrž spíše následují, takže jim tedy čtení takových tlachů jen na škodu bylo!*“¹⁸¹ Tak velkou váhu podle Jana Baptisty hrála v životě literatura.*

Ze vzpomínek jeho dcery Marie vychází Jan Baptista jako milující a hrdý otec, který podporoval své děti a sourozence ve všem, co činili. Z korespondence a jiných záznamů vyplývá, že právě rodina Jana Baptisty byla velkým pojítkem sourozenců, že u nich v domácnosti se často celá rodina stýkala. Prostřednictvím Jana v korespondenci přechází mnoho informací a často se na něj odkazuje. I jeho žena Henrietta byla velmi oblíbená, Anna na ni při cestách často vzpomíná. Henrietta byla od svého sňatku s Janem Baptistou součástí všech aktivit sester Lamblových. Tato fakta podporuje i nekrolog Elišky Lamblové z pera Elišky Krásnohorské, která v něm Janu Baptistovi věnuje určitou část: „*Nejbližší ze všech bratrů byl a zůstal sestřím Dr. Jan B. Lambl, proslulý lučebník, jenž vědu svou pěstoval hlavně se zřetelem na prospěch zemědělství,*

¹⁷⁹ Jan Baptista Lízince Lamblové, 20. dubna 1853 v Bělehradě, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

¹⁸⁰ Jan Baptista Lízince Lamblové, 20. dubna 1853 v Bělehradě, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

¹⁸¹ Jan Baptista Lízince Lamblové, 20. dubna 1853 v Bělehradě, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

*vůbec ve smyslu hospodářském. Ač mnoho cestoval Evropou a chvalně byl v cizině znám, zvolil si působiště vždy na domácí půdě, tak že trval v nepřerušném styku se svými sourozenkami Eliškou, Annou, dříve pak již před lety zesnulou Babetou. Krásný, nevýslovně utěšený byl pohled na společenské soužití rodiny Janovy a sester jeho. V témž domě žili všichni po dlouhá léta, týž venkovský pobyt, Troji u Prahy, volívali si na léto, a s touž rozkoší se oddávali stejné zálibě: pěstování květin, ušlechtilého ovoce a zeleniny. (...) O povaze tohoto muže i jeho sester svědčí okolnost, že choť Janova, něžná a spanilá Henrietta, ač pocházela ze zněmčelého prostředí, stala se uprostřed rodiny Lamblových horlivou, uvědomělou účastnicí vlasteneckých podniků žen českých, a že na jejich dětech nezbylo stopy po nečeském původu matčinu.*¹⁸²

¹⁸² In: Ženské Listy, 15. prosince 1918, roč. XLVII., č. 1. Eliška Krásnohorská. Za Eliškou Lamblovou. Str. 3.

3. Soudržnost sourozenců Lamblových v dospělosti

Jednou z nejdůležitějších otázek, na které jsem v této práci hledala odpovědi, bylo nalézt způsob, jak je možné dokumentovat vzájemné vztahy sourozenců Lamblových v dospělosti. V rodině Lamblových totiž sestry, ve chvílích, kdy dosáhly dospělosti, odcházely do domácností svých svobodných či ovdovělých bratrů, kde se o ně staraly. Nejenže jim domácnosti vedly, ale v některých případech je i sami zakládaly. Otázkou je, zdali to měla být pomoc sester bratrům nebo bratrů sestrám.

Z korespondence vysvítá velmi zajímavý fakt, že bratři skutečně měli obrovský zájem, aby to byly právě jejich šikovné sestry, které by k nim přišly a vedly jim domácnost, způsobem jakým na to byli zvyklí. A sestry zároveň měly velký zájem vycestovat z Kozolup, nalézt někde útočiště a poté tam zakotvit. Dalším důvodem, proč chtěly změnit své stávající prostředí, byly možnosti, získat nové vědomosti a zkušenosti a popř. si vydobýt nějaké postavení. Domácnosti bratrů jim bezesporu zároveň nabízeli určité zázemí a pocit bezpečí.

O Marii (1819-1870) máme celkem nejméně informací, avšak z pozůstalosti získáváme data, která vypovídají o tom, že i ona, jako neprovdaná sestra, vedla domácnost svého bratra. Ve svých 30 letech, tedy v roce 1849, se nacházela u Karla Milana v Libverdě, dále z korespondence vyplývá, že i v roce 1853 bydlela stále u Karla, tentokrát je tam s ní i sestra Eliška. V letech 1860-1870 bydlí Marie v chorvatském Křiževci, opět s Karlem, kde v roce 1870 umírá a je tam také pochována. Jak je vidět, Marie pravděpodobně celý svůj dospělý život strávila u svého o čtyři roky mladšího bratra Karla Milana, i přestože se oženil.

O Barboře (1831-1902) víme, že roku 1846 pobývala v Praze. Z daného dopisu ale také vyplývá, že ani Vilém Dušan a ani Jan Baptista se v tu dobu v Praze nenalézali, byli spolu na cestě v Uhrách a Haliči. Je otázkou, jestli v tomto roce nebyla Barbora jen na krátkodobém pobytu v Praze a i nadále nesdílela domácnost s matkou a se sestrami Annou a Eliškou v Kozolupech u Plzně. Více toho o jejích činnostech v rámci pomoci bratrům nevíme. Dle dopisů Viléma Dušana Barboře víme, že jí intenzivně sháněl místo v Praze. Je tedy pravděpodobné, že nějaké sehnal, a tak byla Barbora zabezpečena. Místo ní se tedy bratrům o vedení stará mladá Eliška.

Eliška (1834-1918) byla ze všech sester v tomto ohledu pravděpodobně nejochotnější a také nejocňovanější. Od svých bratrů byla totiž nejvyžadovanější, jako jediná postupně pobývala celkem u všech čtyř. Za Vilémem odcestovala dokonce až do

dalekého Charkova.

*„Co se týká Františkovo ponavržení, abys s ním do Uher šla, o tom píšu taky mamince. Jsem toho mínění, že by pro Tebe lépe bylo, na nějaký čas do Prahy a pak teprve do širého světa. Ostatně taky ještě nevíme, jak to s Františkem vypadne a budeme se o tom ještě radit.“*¹⁸³ Z citace je patrné, že bratři měli o Elišku opravdový zájem a skoro se o ní „prali“. Už v roce 1850 (to bylo Elišce pouhých 16 let) zařizuje první domácnost, je tedy pravděpodobné, že jde právě o Františkovu domácnost, protože si o to žádal. Avšak její pomoc v tuto dobu potřebovali všichni.

*„Již v šestnáctém roce pověřena byla úkolem, aby jednomu ze svých bratří zařídila domácnost, kteréž úlohy se mladistvá dívka zhostila nad pomyšlení skvěle. Pobývši rok na to v ústavu slč. Jonákové vrátila se obohacena novými vědomostmi, kterých potom ve vlastní i ve prospěch mnohých ji svěřených žaček využítkovala. Osvědčená její přesnost a smysl pro vzorné vedení domácnosti byl toho příčinou, že i druzí dva bratři, Karel a Jan, profesori v Děčíně-Liebwerdě s důvěrou se k ní obraceli, aby také u nich v začátcích hospodařila, což ona jako výtečná sestra ochotně a ráda vykonala. Její osvědčený praktický smysl povzbudil pak také bratra V. Dušana Lambla, který se jako MUDr. v Rusku v Charkově usadil, aby jí požádal, by přišla k němu na nějaký čas hospodařit a zavedla u něho českou kuchyni. Bylo to r. 1868, kdy se E. Lamblová vydala na Rus a kde až do r. 1870 setrvala. Svého pobytu v Rusku využítkovala k osvojení ruského jazyka, který dokonale ovládá a k rozšíření svého vzdělání a svých zkušeností. Bohata vědomostmi vrátila se do Prahy, kde se svými sestrami založila si školu pro ženské ruční práce a převzala obor uměleckého vyšívání v Ženském výrobním spolku.“*¹⁸⁴

Z článku tedy vyplývá, že Eliška strávila ve Františkově domácnosti roky 1850 a 1851, pak rok v Praze v ústavu slečny Eleonory Jonákové. Z dalších dokumentů víme, že v roce 1853 se nacházela společně se sestrou Marií u Karla v Libverdě. V roce 1854 však už pomáhala u Viléma Dušana v Praze. Je však velmi pravděpodobné, že zde jen zaučovala méně zkušenou Annu, která v tuto dobu přicházela s matkou do Prahy. Dále je o Elišce známo, že se v letech 1868-1870 vydala za Vilémem Dušanem do Charkova, aby mu tam zřídila českou domácnost, zavedla českou kuchyni a pravděpodobně i „lamblovský“ pořádek.

¹⁸³ Karel Milan Lamblové Barboře a Elišce. 13. listopadu 1849 na Peruci, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

¹⁸⁴ In: Ženské Listy, říjen 1905, roč. XXXIII., č. 10. Krista Nevšimalová: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Str. 196.

Nejmladší Anna (1836-1919) žila až do roku 1854 s matkou v Kozolupech. V tomto roce se však obě stěhují do Prahy a Anna začíná obstarávat domácnost bratra Viléma Dušana. Stará se o něj do roku 1856, kdy odchází ke Karlovi Milanovi do Libverdy. U Viléma se starala o poměrně velkou domácnost, protože v bytě s ním se nacházelo dalších 9-10 lidí z Jungmannova výchovavacího ústavu: „*Tak jako její starší sestra Eliška i ona s mravenčí pílí chápala se práce jak v domácnosti tak také v průmyslu ručních prací. Když se r. 1854 odstěhovala s matkou do Prahy, obstarávala domácnost svého bratra V., který převzal byt a s tímto 9-10 strážníků z tehdejšího výchovavacího ústavu profesora Jungmanna, a při této obsáhlé domácí práci učila se ještě střihu a šití šatů.*“¹⁸⁵ U Viléma tak žila v letech 1854-1856. V roce 1856 odešla ke Karlovi Milanovi do Libverdy, kde ji čekala domácnost ještě větší: „*Po vyučení odešla k bratru K. do Liebwerdy, kde bylo obstarávati domácnost pro 33 osob, kterouž ohromnou práci slečna Anna s obratností výtečně hospodyně zastávala. Po dvouleté úmorné této práci vrátila se opět do Prahy. Bylo to roku 1858 a 1859, kdy vstoupila jako učitelka do dívčího ústavu paní Svatavy Amerlingové, kde pobyla až do konce r. 1863.*“¹⁸⁶

Bohužel jsem v další korespondenci nenalezla podrobnější reflexi vzájemného soužití, občas prokmitla jen nějaká pochvala vyměněná mezi bratry. Nekrolog z pera Kristy Nevšimalové dokázal ocenit náročnou ženskou práci v početné domácnosti. Lze však soudit, že pro bratry byla všechna tato jejich činnost plněním samozřejmých a přirozených úkolů ženy.

Kromě soužití Henrietty, manželky Jana Baptisty, se sestrami Lamblovými, nemáme žádné jiné informace, jak se případně sestry snášely s manželkami v jedné domácnosti, a jestli museli bratři Lamblovi řešit případné konflikty. Soužití Henrietty s Barborou, Eliškou a Annou bylo dle zachovaných dokumentů bezkonfliktní, ba dokonce příkladné. Henrietta se stala jejich blízkou přítelkyní, společnicí a podílela se na všech spolkových aktivitách sester Lamblových. I s dětmi Jana Baptisty a Henrietty měly tety Lamblovy velmi vřelý a blízký vztah.

¹⁸⁵ In: Ženské Listy, říjen 1905, roč. XXXIII., č. 10. Krista Nevšimalová: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Str. 196.

¹⁸⁶ In: Ženské Listy, říjen 1905, roč. XXXIII., č. 10. Krista Nevšimalová: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Str. 196-197.

Závěr

O rodině Lamblových doposavad nebyly sepsány žádné dějiny, jestliže se o ně někdo zajímal, tak spíše jen z té profesní stránky,¹⁸⁷ kdežto já jsem se pokusila poukázat na soukromou sféru. Díky poměrně dobře zachované korespondenci jsem mohla do této významné rodiny částečně prohlédnout.

Nejvíce jsem se zajímala o sourozenecké vztahy vytvářené mezi všemi sestrami a bratry. Už od dětství se matka pokoušela ve svých dětech vyvolávat pocity soudržnosti a vřelé sounáležitosti. Hlavní vliv měla v tomto směru na dcery, protože s ní sdílely domácnost, kdežto synové byli na studiích. Po smrti otce v roce 1841 se ukázalo, jak důležitými aspekty v jejich životě byli sourozenecká oddanost, schopnost pomáhat si a obětovat se jeden pro druhého. Všichni se museli v tíživé životní situaci semknout a dohodnout se na společném postupu. Nejstarší a nejmladší bratři se „obětovali“ a odešli ze studií, aby mohli finančně vypomáhat Vilémovi Dušanovi na medicíně a Karlovi Milanovi na technice. Sestry se ve společné domácnosti uskromnily a i ony se snažily všemožnými prostředky vypomáhat. Vilém Dušan a Karel Milan na to nikdy nezapomněli. Navzájem si byli sourozenci vděční a vždy ochotní si pomoci: „*Nenapadá Ti snad, že jsem se stal ohledně své přípovědi recidivním?! – Ne můj zlatý, to se nestane! Vlastně jsi se mě už nemusil tázat ani, zdali skutečně Ti nápomocen býti chci tou půjčkou, nebo ne; vždyť jsem se vyjádřil tak určitě pro Tvé studie, že nebylo žádných pochybností více v tom patrno. Opakuju tedy ještě jednou, že Ti opatřím pro letošní a bohdá i pro nastávající rok příspěvek o 100 zl. stř. i budeš ho ode mě třeba čtvrtletními lhůtami obdržovati. Kde ho vezmu, posavad nevím: buď zase u hodného sládky Peruckého, buď někde jinde. Vlastně bych rád ze své vlastní služby něco uspořil a k tomu přidal; že to ale v mých okolnostech – an kromě sebe ještě k tomu dvě osoby živit musím a Marinka ještě k tomu na to hledí, abych ji šaty neb cos jiného koupil – těžko jak můžeš si povážit, a to zvláště proto, že je zde na saských hranicích všecko dražší než v Praze samé. (...) Že mi Vaše postavení a blahobyt na srdci leží, o tom myslím, že jste přesvědčeni i učiním vždy pro Tebe i pro ostatní, co se na upřímného sluší bratra.*“¹⁸⁸

Myslím, že tyto řádky přesně vystihují onu sourozeneckou oddanost, která panovala

¹⁸⁷ Existuje bakalářská práce: Pavličková, Jana. Anna Cardová-Lamblová (1836-1919) a její rodina, která vznikla v roce 2003 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Malíř, CSc.). Její těžiště leží na biografii Anny Cardové-Lamblové, sourozencům se věnuje ve stručnosti, popisuje zde hlavně jejich profesní dráhu.

¹⁸⁸ Karel Milan Janovi Baptistovi, 24. března 1851 v Libverdě, list 1-2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lamb a sourozenci, korespondence rodinná).

v rodině Lamblových po celých sedmdesát let společného soužití. Ani v pozdějším dospělém věku totiž sourozenci neztráceli kontakt, sestry svým svobodným či ovdovělým bratrům vedly domácnosti a byly schopné se o bratry obětavě starat, jít za nimi například až do Charkova, a bratři jim tímto způsobem zároveň zajišťovali jisté zázemí a určité perspektivy. Je dokonce velmi pravděpodobné, že by bez vzájemné pomoci nikdy nedosáhli takového postavení a životního zajištění.

Nejen bratři Lamblovi se angažovali v českém vlasteneckém životě (např. Vilém Dušan byl v roce 1848 výrazně politicky aktivní, dopisoval si mimo jiné s Karlem Havlíčkem), ale také jejich sestry, hlavně v ženské spolkové činnosti. Jako členky všech významných ženských a vlasteneckých spolků v Praze si dokázaly nezávisle na bratrech vybudovat své vlastní postavení. Všechny tři mladší sestry svou činností přispěly ke zlepšování životních podmínek pro ženy, ke zvyšování jejich kvalifikace a možností uplatnění se v životě. Bylo pro ně příznačné hledání cest určité ženské samostatnosti.

Jak je z práce patrné, sourozenci neměli společný jen život soukromý, ale propojovali se i profesně. Nejdříve se sestry potkávaly v domácnostech svých bratrů, poté v spolkové a pedagogické činnosti, kam se k nim přidala i švagrová Henrietta. I bratři měli tendence se profesně setkávat. Karel Milan Janovi píše: „*Vede mě při tom též ideální plán jmenovitě s námi třemi: abychme[!] se totiž stali časem dokonalými vyučovatelí na akademii hospodářské – Ty jakožto lučebník, Vilém co botanik, lékař a vůbec přírodozpytec, já jak jakožto praktický hospodář (...).*“¹⁸⁹

Možná je k tomu vedla naprostá vzájemná důvěra, která obchodní a dobročinnou činnost nadmíru ulehčovala, možná jen potřeba sdílet společně co nejvíce záležitostí, nebo je vedla jen silná vzájemná láska a porozumění.

Rodinní příslušníci si byli navzájem rovnocennými partnery, neshledala jsem v jejich vztazích nikde žádnou výraznou nadřazenost či podřazenost. Je však přirozené, že vztahy nebyly konstantní a v čase se proměňovaly.

Celá rodina je v korespondencích a denících ukázána jako společnost bytostí otevřených vnějšimu světu, ale uzavřených v hrdosti na svou rodinu a ve víře ve vlastní národ.

¹⁸⁹ Karel Milan Janovi Baptistovi, 24. března 1851 v Libverdě, list 2. LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

Seznam pramenů a literatury

LAPNP, osobní fond Anna Řeháková (1850-1937), přijatá korespondence od Anny Cardové-Lamblové, 1906.

LAPNP, osobní fond Vilém Dušan Lambl sourozenci.

LAPNP, osobní fond Anna Cardová-Lamblová.

LAPNP, osobní fond Božena Němcová, Anna Cardová-Lamblová: Výpisky z kroniky Lamblů, cizí rkp.

LAPNP, osobní fond Eliška Krásnohorská, odeslaná korespondence Henriettě Lamblové, 1902.

LAPNP, osobní fond Tereza Nováková (1853-1912), Anna Cardová-Lamblová: Upomínky na v Pánu zesnulou Františku Svatavu Amerlingovou, cizí rkp.

Bahenská, Marie: Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a spolky v Praze v 19. století. *Libri, Praha 2005.*

Bahenská, Marie: Ženy na stráž. České feministické hnutí 19. a 20. století. *Masarykův ústav AVČR, Praha 2011.*

Čecháčová, Luisa: Vzpomínka na paní Annu Cardovou. *In: Ženské listy, duben 1919, č. 4-5., roč. XLVII., str: 4-5.*

Český svět. Fotografie J. B. Lambla k úmrtí. *12. 11. 1909, č. 7, roč. VI., Praha.*

Dolenský Antonín: Z neznámých dopisů Jaroslava Čermáka. *Přetištění dopisů J. Čermáka V. D. Lamblovi, Praha, 1911.*

Hlas od Cidliny. Orgán hospodářsko-lesnického spolku okresu novobydžovského. *1. 12. 1886, č. 12, roč. II. Jan Baptista Lambl, na titulní straně vzpomínka s portrétem k jeho padesátinám.*

Horská, Pavla: Naše prababičky feministky. *NLN, Praha 1999.*

Hroch, Miroslav: Na prahu národní existence: Touha a skutečnost. *Mladá fronta, Praha 1999.*

Humoristické listy. *6. 4. 1888., č. 14, roč. XXX. Portrét a životopis J. B. Lambla.*

Jahn, J. V.: Janu Baptistovi Lamblovi při dovršení 70. roku věku jeho. *Báseň, jubilejní tisk.*

Jančík, Drahomír - Kubů, Eduard (eds.): Nacionalismus zvaný hospodářský. *Dokořán. Praha 2011.*

Jelínek, Václav: Vilém Dušan Lambl 1824-1895. *Strojopis.*

- Krásnohorská, Eliška: Za Eliškou Lamblovou. Památce slovné Češky. In: *Ženské listy, prosinec 1918, č. 1, roč. XLVII.*
- Krásnohorská, Eliška: Zvěst úmrtí. Babetta Lamblová. In: *Ženské listy, březen 1902, č. 3., roč. XXX. Titulní strana.*
- Krecar, Vít Jan: Slavín. Sbírnka životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen československých. *Sešit 36 (celé sbírky), dílu IV. sešit 3, str. 82-96. Nakladatel F. Bartel, Praha.*
- Lamblová, Henrietta: Životopis starého klavíru. In: *Ženské listy, č. 2, 1909, str. 23-27.*
- Lenderová, Milena a kol.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století. *NLN, Praha 2009.*
- Lenderová, Milena: Z dějin české každodennosti. *Karolinum, Praha 2009.*
- Lenderová, Milena: K hříchu i modlitbě. Žena v minulém století. *Mladá fronta, Praha 1999.*
- Lexikon české literatury 2/II K-L. *Academia, Praha 1993.*
- Lexikon české literatury 1 A-G. *Academia, Praha 1985.*
- Lužická-Srbová, A.: Činnost ženy v domácnosti. Praha 1886. (*digitalizovaný dokument v NK*)
- Macura, Vladimír: Český sen. *NLN. Praha 1998.*
- Macura, Vladimír: Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ. *H&H, Praha 1995.*
- Němcová, Božena: Korespondence II. *Adam, Robert a kol. (eds.). Academia. Praha 2004.*
- Nevšímalová, Krista: Tři vzácné ženy ve společnosti české. In: *Ženské listy, říjen 1905 č. 10, roč. XXXIII., str. 193-198.*
- Nydrle, Antonín: Dvornímu radovi prof. dr. Jan Baptist. Lambl k osmdesátému výročí jeho narozenin. *Zvláštní otisk z Časopisu pro průmysl chemický, roč. XVI. Praha 1906. Nákladem vlastním, tiskem Alberta Malíře na král. Vinohradech.*
- Ottův slovník naučný. Díl 15. *Nakladatelství Jan Otto, Praha 1900.*
- Pražský ilustrovaný kurýr: Dvorní rada prof. Dr. J. B. Lambl s chotí slavili zlatou svatbu, 18. 4. 1908, č. 108, roč. XVII.
- Pavličková, Jana: František Sudimír Lambl [1819-1891]. *LSK 26, 2003, č. 2, s. 63-64. Plzeňské hospodářské noviny. 15. 9. 1896, č. 18. J. B. Lambl, článek a portrét k jeho šedesátinám, str. 280.*

- Polišenský, J. - Ostrovská, S.: Ženy v dějinách lidstva. *Nakladatelství Jan Krigl, Praha 2000.*
- Pume, N.: Nestor české zemědělské vědy. *Národní politika 1944.*
- Radoňová, Maryša: Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české. *Dělnické nakladatelství, Praha 1945.*
- Riegrův slovník naučný. Díl 2. *I. L. Kober, Praha 1862.*
- Riegrův slovník naučný. Díl 4. *I. L. Kober, Praha 1865.*
- Sochorová, Ludmila: Z cest Viléma Dušana Lambla u jižních Slovanů. *LA 39, 2007, s. 19-37.*
- Starčevic, Veselin: Vilém Dušan Lambl a Jihoslované v letech 1848-1850. *Slovanské historické studie 6, 1966, s. 93-125.*
- Světlá, Karolína: Z literárního soukromí I. *SNKLHU, Praha 1959.*
- Světlá, Karolína: Z literárního soukromí II. *SNKLHU, Praha 1959.*
- Svobodný, Petr – Hlaváčková, Ludmila: Dějiny lékařství v českých zemích. *Heslo: Lambl, Vilém Dušan. Triton. Praha 2004.*
- Štaif, Jiří: Obezřetná elita: česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851. *Dokořán, Praha 2005.*
- Štěpánková, Irena - Sochorová, Ludmila - Secká, Milena: Ženy rodiny Náprstkovy. *Argo, Praha, 2001.*
- Urban, Otto: Česká společnost 1848-1918. *Svoboda. Praha 1982.*
- Užitečné listy: Zemědělský Slavín. Dr. J. B. Lambl, *rok 1904, str. 61.*
- Vošahlíková, Pavla: Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace. *Historický ústav, Praha 2010.*
- Vošahlíková, Pavla: Jak se žilo za časů Františka Josefa I. *Svoboda, Praha 1996.*

Seznam příloh

Vilém Dušan Lambl, fotografie, portrét ze středních let. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, fotografie).

Eugenie Edelbergová, manželka Viléma Dušana Lambla. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, korespondence rodinná).

Jan Baptista Lambl, fotografie, 50-60. léta, na zadní straně vlastnoruční věnování. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, fotografie).

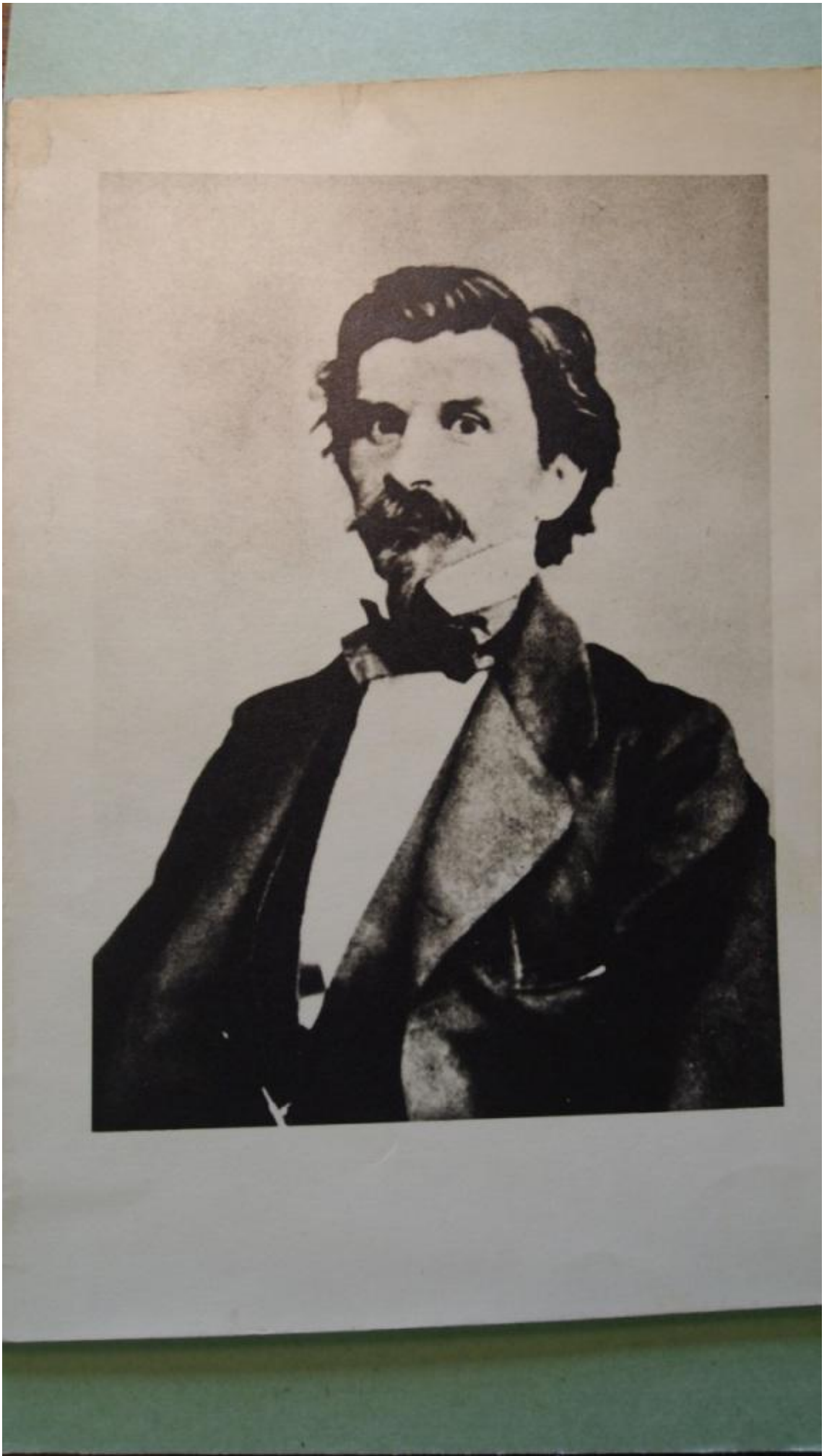
Jan Baptista Lambl, Hlas od Cidliny – titulní strana, vzpomínka s portrétem. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, tisky).

Jan Baptista Lambl s chotí Henriettou Lamblovou u příležitosti zlaté svatby 1908. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, fotografie).

Eliška Lamblová, Henrietta Lamblová, Anna Cardová-Lamblová. In: Nevšímalová, Krista: Tři vzácné ženy ve společnosti české. Ženské listy, říjen 1905, č. 10, roč. XXXIII., titulní strana. Uloženo v LAPNP (fond Anna Cardová Lamblová, tisky)

Karel Milan Lambl, úmrtní tisk s portrétem a životopisem, 1884. In: LAPNP (fond Vilém Dušan Lambl a sourozenci, tisky)

Příloha

Mme de vos lettres

Lüde.

Cher Baptiste ! Je saurais
de me prouver le titre de
docteur Popoff (de Markow)
qui a écrit une biographie
de Squas et je vous
l'envoierai dès que je
trouverai votre adresse

Wydanie St. Winiarskiego w Warszawie.

ЩЕРЕРЪ, НАБОЛЬЦЪ И НР., МОСКВА.

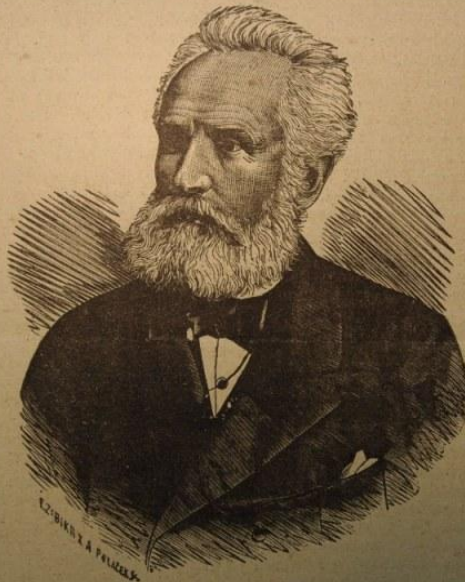

Za malou přílohu k listu platí se 2 zt., za celou přílohu 4 zt., neci-ním lze inserovati za dvojnásobný poplatek.

V dnešním čísle přinášíme ct. pánům členům svým podobiznu slovního pána **Dr. J. B. Lambly**, c. k. profesora na české polytechnice v Praze, neuvávného pracovníka na poli zemědělském.

Činnost jeho nejlépe zračí se v tom, že soustředil kol sebe celou řadu českých spisovatelů.

Uvádíme pouze díla: „Rolníka nového věku“, „Bi-

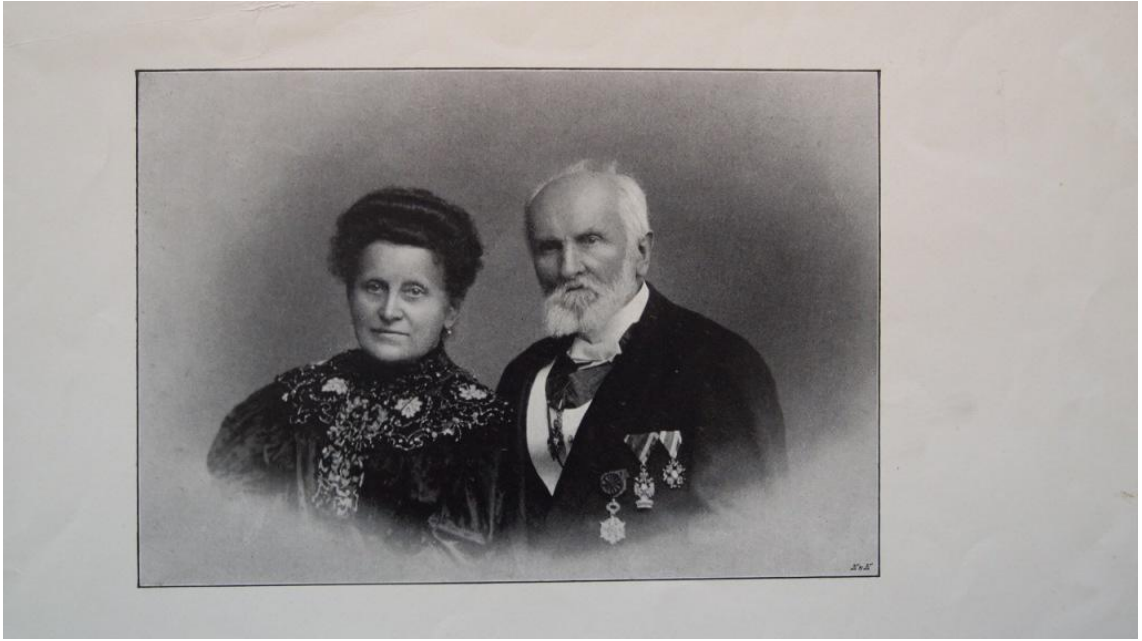

bliotéku polního hospodářství“, „Archiv zemědělský“, nejnovější hospodářský, vědecký časopis atd. atd.

Nouvádíme plody jeho, jež i v cizině uznání došly. Ve školství hospodářském zavedl mnohé utěšené reformy, z kterých příčiny i vládu inspektorem českých účelů hospodářských jmenován byl.

Kéž pracuje i dále ku zdaru našeho zemědělství!

Marie Eliška Lamblová, Pauline Henrietta Lamblová, Marie Carllová-Lamblová.

Tři vzácné ženy ve společnosti české.

Čím bohatší ten který národ, čím zámožnější vyšší a střední třídy v něm, tím více lze se nadíti, že se nalezne hojnost úlečnastých lidí, kteří štědrě podporují vědy a umění, najde se lživně lidumilů, kteří z přebytku svého udílí značné dary k účelům humanitním, kteří rozvírají ruku, aby obdarovali chudé a nuzné, nemocné a nešťastné, anebo kladou své peníze též na mravní záchranu dětí opuštěných, osiřelých, ba i zbloudilých na zcestí.

Mnozí boháčci rádi darují. Protože často nepřívají mimo svůj měšec nic, čím by se mohli pochlubit, čím by se mohli zabýsknout.

A 113/33 0008

KAREL LAMBL,

rytír řádu Františka Josefa, ředitel král. hospodářské a lesnické akademie v Křiževci Chorvatském ve výslužbě, bývalý profesor na hospodářském ústavu v Děčíně-Libverdě, měšťan pražský, člen Besedy měšťanské, Svatoboru, Společnosti hospodářské a jednoty lesnické v Čechách, Společnosti zahradnické a fysiokratické, Jednoty katolicko-politické, klubu českého atd.